

**TÜRKİYE'DEKİ ÜRETİCİLERİN FINDIK
DESTEKLEME POLİTİKALARINA KARŞI
TUTUMLARI: ORDU İLİ ÖRNEĞİ**
Uğur BAYRAK

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE'DEKİ ÜRETİCİLERİN FINDIK DESTEKLEME
POLİTİKALARINA KARŞI TUTUMLARI: ORDU İLİ ÖRNEĞİ**

Uğur BAYRAK
0000-0003-4629-0704

Prof. Dr. Serkan GÜRLÜK
(Danışman)

YÜKSEK LİSANS
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI
BURSA – 2023
Her Hakkı Saklıdır

TEZ ONAYI

Uğur BAYRAK tarafından hazırlanan “TÜRKİYE’DEKİ ÜRETİCİLERİN FINDIK DESTEKLEME POLİTİKALARINA KARŞI TUTUMLARI: ORDU İLİ ÖRNEĞİ”

adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/çokluğu ile Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Serkan Gürlük

Başkan	:	Prof. Dr. Hasan VURAL 0000-0003-2323-4806 Bursa Uludağ Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı	İmza
Üye	:	Prof. Dr. Serkan GÜRLÜK 0000-0002-3159-1769 Bursa Uludağ Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı	İmza
Üye	:	Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU 0000-0001-8333-1865 Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı	İmza

Yukarıdaki sonucu onaylarım

Prof. Dr. Hüseyin Aksel EREN
Enstitü Müdürü

.././....

B.U.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

.../.../.....

Uğur BAYRAK

TEZ YAYINLANMA FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezin/raporun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma izni Bursa Uludağ Üniversitesi'ne aittir. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet hakları ile tezin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları tarafımıza ait olacaktır. Tezde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığını ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederiz.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında, yönerge tarafından belirtilen kısıtlamalar olmadığı takdirde tezin YÖK Ulusal Tez Merkezi / B.U.Ü. Kütüphanesi Açık Erişim Sistemi ve üye olunan diğer veri tabanlarının (Proquest veri tabanı gibi) erişimine açılması uygundur.

Prof. Dr. Serkan GÜRLÜK
Tarih

Uğur BAYRAK
Tarih

İmza

Bu bölüme kişinin kendi el yazısı ile okudum
anladım yazmalı ve imzalanmalıdır.

İmza

Bu bölüme kişinin kendi el yazısı ile okudum
anladım yazmalı ve imzalanmalıdır.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

TÜRKİYE'DEKİ ÜRETİCİLERİN FINDIK DESTEKLEME POLİTİKALARINA KARŞI TUTUMLARI: ORDU İLİ ÖRNEĞİ

Uğur BAYRAK

Bursa Uludağ Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Serkan GÜRLÜK

Fındık Türkiye ekonomisi açısından son derece önemli bir yere sahiptir. Dünya fındık ihracatının büyük bölümü Türkiye tarafından karşılanmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'de dolaylı veya doğrudan 7-8 milyon üretici ailesi geçimini fındık tarımından sağlamaktadır. Karadeniz kıyı kuşağı boyunca yoğun yetişme alanına sahip olan fındık Orta ve Doğu Karadeniz halkı için ise en önemli geçim kaynaklarından biridir. Gıda sanayisi için de oldukça fazla öneme sahip fındık tarımından yeterli katma değer elde edilememektedir. Rekolte, kalite eksikliği, fiyat dalgalanmaları gibi sorunlar bu önemli alanda daha fazla araştırma yapmayı zorunlu kılmaktadır. Bu çalışmada Ordu İli fındık üreticilerinin mevcut tarımsal yapıları, demografik özellikleriyle incelenmiş; geleneksel tarım politikalarıyla ilgili görüşleri, beklentileri ve bu politikalara karşı tutumları öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda Ordu İl'inde fındık üretiminin yoğun yapıldığı Korgan, Kumru, Ünye, Fatsa, Aybastı ve Altınordu ilçelerinde üreticilerle yüz yüze görüşülmüş, 402 kişi ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre, fındık üreticilerine özel bir tarım politikasının olmayışı ve oluşan fiyat istikrarsızlıkları, üreticilerin motivasyonlarının kaybolmasına genç nüfusun bu üretim alanında bulunmak istememesine neden olmaktadır. Fındık üreticilerinin işletme ölçeğinin küçük olması, çoğunlukla yaşlı kesimin üretim esnasında oluşu, ocak bakım, yenileme, söküm maliyetlerindeki artış hem miktar hem kaliteyi etkilemektedir. Bölgesel fındık üretim takvimi ve ocak uygulamaları belirli olmasına rağmen buna uyulmamakta; üretim-rekabet-sürdürülebilirlik politikasını izlemesi beklenen sürecin, Ordu ili özelinde henüz üretim sorunlarını aşamaması sebebiyle ilerleyemediği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fındık, destekleme, politika, Ordu
2023, xii + 91 sayfa.

ABSTRACT

MSc Thesis

ATTITUDES OF PRODUCERS İN TURKİYE AGAINST HAZELNUT SUPPORT POLİCİES: THE CASE OF ORDU PROVİNCE

Uğur BAYRAK

Bursa Uludağ University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Agricultural Economics

Supervisor: Prof. Dr. Serkan GÜRLÜK

Hazelnut has an extremely important place in the Turkish economy. Most of the world hazelnut exports are met by Turkey. In addition, 7-8 million producer families in Turkey, directly or indirectly, earn their living from hazelnut farming. Hazelnut, which has a dense growing area along the Black Sea coastal belt, is one of the most important livelihoods for the people of the Middle and Eastern Black Sea region. Sufficient added value cannot be obtained from hazelnut agriculture, which is also very important for the food industry. Problems such as yield, lack of quality, price fluctuations necessitate further research in this important area. In this study, the current agricultural structures of hazelnut producers in Ordu province were examined with their demographic characteristics; In this study, it has been tried to learn the views, expectations and attitudes towards traditional agricultural policies. In this context, face-to-face interviews were conducted with the producers in the districts of Korgan, Kumru, Ünye, Fatsa, Aybastı and Altınordu, where hazelnut production is intense in Ordu, and a survey was conducted with 402 people. According to the results of the research, the lack of a special agricultural policy for hazelnut producers and price instability causes the producers to lose their motivation and the young population does not want to be in this production area. The small size of the hazelnut producers, the fact that the old part is mostly during production, and the increase in the costs of quarry maintenance, renewal and dismantling affect both quantity and quality. Although the regional hazelnut production schedule and quarry practices are certain, this is not followed; It has been revealed that the process, which is expected to follow the production-competition-sustainability policy, has not been able to progress due to the fact that it has not yet overcome the production problems in the province of Ordu.

Key words: Hazelnut, subsidies, policy, Ordu
2023, xii + 91 pages.

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın gerçekleşmesinde bana her konuda bilgi, tecrube, destek ve yardımlarını esirgemeyen başta tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Serkan GÜRLÜK hocama ve tezin her aşamasında tecrube ve bilgilerini benden esirgemeyen Sayın Arş. Gör. Dr. Özlem TURAN hocama, eğitim hayatım boyunca her türlü ilgi alaka ve desteklerini gördüğüm Tarım Ekonomisi bölümündeki ve diğer bölümlerdeki hocalarıma sonsuz teőekkürleri ve saygıyı borç bilirim.

Çalışmamda bana teknik destek sağlayan Ordu Korgan Tarım İlçe Müdürlüğünde meslektaşım Sayın Ali Kemal TAPAN'a ve kurumda çalışan diğer meslektaşlarıma ve Ordu Tarım İl Müdürlüğündeki tüm meslektaş arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Tüm hayatım boyunca gerek eğitim gerekse özel yaşamımda bana her konuda destekçi olan aileme sonsuz teşekkür ve minnet ederim.

Uğur BAYRAK
.../.../.....

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
TEŞEKKÜR.....	viii
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
ÇİZELGELER DİZİNİ	xii
1. GİRİŞ	1
2. KURAMSAL TEMELLER ve KAYNAK ARAŞTIRMASI	3
2.1. Kaynak Araştırması.....	3
2.2. Kuramsal Temeller.....	6
2.2.1 Fındık Ve Fındık Tarımı Hakkında Genel Bilgiler	6
2.2.1.1. Fındık Üretim Alanları.....	8
2.2.1.2. Fındık Üretim Miktarı	13
2.2.1.3. Fındık Verimliliği	17
2.2.1.4. Dünya ve Türkiye’deki Fındık İşletmelerinin Özellikleri	20
2.2.1.5. Fındık Sektörü Pazarlama Kanalları	22
2.2.1.6. Fındık Kullanım Alanları	24
2.2.1.7. Türkiye’de ve Dünyada Fındık Tüketimi.....	25
2.2.1.8. Türkiye’de Ve Dünyada Fındık Ticareti , Fındık İhracatı ve İthalatı.....	26
2.2.2. Türkiye’de Ve Dünyada Uygulanan Fındık Üretici Destekleme Politikaları.....	33
2.2.2.1 Türkiye’de Uygulanan Fındık Üretici Destekleme Politikaları	33
2.2.2.2. Dünya’da Uygulanan Fındık Üretici Destekleme Politikaları	41
2.2.3. Fındık Üretiminin Ekonomik Değerlendirilmesi	42
2.2.3.1 Fındık Üretiminde Maliyet Oluşumu ve Analizi	42
2.2.3.2. Fındık Fiyat Oluşumu	47
2.2.4. Fındık Sektöründe Yaşanan Sorunlar.....	49
2.2.4.1. Ekonomik Sorunlar	50
2.2.4.2. Sosyal ve Kültürel Sorunlar	53
2.2.4.3. Fındık Üretiminden Satışına Kadar Yaşanan Sorunlar	56
3. MATERYAL ve YÖNTEM	59
3.1. Materyal.....	59
3.2. Yöntem.....	59
4. BULGULAR ve TARTIŞMA	61
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	78
KAYNAKLAR	85
ÖZGEÇMİŞ	91

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltma	Açıklama
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
DFİF	Devlet Fiyat İstikrar Fonu
FAO	Food and Agriculture Organization (Gıda ve Tarım Organizasyonu)
FKB	Fiskobirlik
GZO	Giresun Ziraat Odası Başkanlığı
INC	International Nut & Dried Fruit Council (Uluslararası Sert Kabuklu ve Kuru Meyveler Konseyi)
KİB	Karadeniz İhracatçı Birlikleri
OAİB	Orda Anadolu İhracatçı Birlikleri
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OMÜZF	Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi
OTB	Ordu Ticaret Borsası
TEPGE	Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü
TMO	Toprak Mahsulleri Ofisi
TTB	Trabzon Ticaret Borsası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
WB	World Bank (Dünya Bankası)

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 2.1. Fındığın Üretim Bölgeleri.....	11
Şekil 2.2. İllerin Fındık Üretim Alanları.....	11
Şekil 2.3. Ülkelerin Fındık Üretim Miktarları Ortalaması.....	14
Şekil 2.4. Türkiye'nin Fındık Dikim Alanları ve Üretim Miktarlarındaki Gelişmeler.....	16
Şekil 2.5. Fındığın Pazarlama Kanalları.....	23
Şekil 2.6. Ülkelerin Dünya Fındık İhracat Ortalamasındaki Payları.....	29
Şekil 2.7. Kentsel Nüfus Oranı 1960-2018.....	54

ÇİZELGELER DİZİNİ

	sayfa
Çizelge 2.1. Dünya Fındık Üretim Alanları.....	9
Çizelge 2.2. Fındık Üretimine İzin Verilen İl Ve İlçeler	10
Çizelge 2.3. İllere Göre Fındık Dikim Alanları.....	12
Çizelge 2.4. Kıtalar Göre Fındık Üretim Miktarları.....	13
Çizelge 2.5. Dünya Fındık Üretim Miktarları.....	15
Çizelge 2.6. İllere Göre Fındık Üretim Miktarları.....	16
Çizelge 2.7. Dünya Fındık Üretiminde Verimlilik	18
Çizelge 2.8. Türkiye’de Fındık Ocak Sayısı ve Üretim Miktarı.....	19
Çizelge 2.9. İllere Göre Verim	20
Çizelge 2.10 2018 Yılı Dünyada Kişi Başı İç Fındık Tüketim Miktarı	25
Çizelge 2.11. Türkiye’de Kişi Başına Kabuklu Fındık Tüketim Miktarı	26
Çizelge 2.12. Dünya Fındık İthalatı	27
Çizelge 2.13. Dünya Fındık İhracatı	30
Çizelge 2.14. Türkiye Fındık Arz Ve Talebi.....	32
Çizelge 2.15. 2020 Yılı Levant Kalite Fındık Taban Fiyatı.....	34
Çizelge 2.16. Fiskobirlik ve Serbest Piyasa Fiyatları.....	36
Çizelge 2.17. Fındık Üretim Destekleri.....	37
Çizelge 2.18. Ordu İli Hasat Öncesi Fındık Masraf Kalemleri.....	44
Çizelge 2.19. Ordu İli Hasat Dönemi ve Sonrası Fındık Masraf Kalemleri.....	46
Çizelge 2.20. Fındık Maliyeti.....	47
Çizelge 2.21. Fındık Fiyat Göstergesi	48
Çizelge 2.22. Dünya Fındık Fiyatları	49
Çizelge 4.1. Sosyo-Demografik Özellikler.....	61
Çizelge 4.2. İşletmelerin Fındık Bahçelerinin Yapısal Özellikleri.....	64
Çizelge 4.3. İşletmelerin Fındık Yetiştiriciliği Uygulamaları	66
Çizelge 4.4. İşletmelerin Fındık Pazarlama Bulguları.....	71
Çizelge 4.5. İşletmelerin Fındık Destekleme Politikaları Ve Desteklemelerine Yönelik Düşünceleri.....	75

1. GİRİŞ

Günümüzde, 8 milyarı aştığı bilinen dünya nüfusunun, 2050 yılında yaklaşık 9,5-10 milyar olacağı tahmin edilmektedir (WB, 2022). Bu artan nüfus, beraberinde gıda ve sağlık hizmetlerine olan ihtiyacı da artıracaktır. Artan nüfusun ihtiyacını karşılayacak yeterli gıda miktarının varlığı ve bu varlığın insan ve çevre sağlığına uygun biçimde üretilmesi son derece önemlidir. Günümüzde yaklaşık 1 milyara yakın insan yeterli ve sağlıklı gıdaya erişimde sorun yaşamaktadır. Bu duruma gelişmiş ülkelerin sömürgeci politikaları, salgın hastalıklar, iklimsel değişiklikler ve nüfusun hızlı artışının neden olduğu bilinmektedir. Özellikle belirli dönemlerde yaşanan krizler, gıda ihtiyacının önemini artırmaktadır. Şöyle ki; 2019 yılının son çeyreğinde Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan ve daha sonra kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgın hastalığı, tüm dünyanın sağlıklı ve yeterli gıdaya erişimine engel olmuştur. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) 2020 raporuna göre dünya ekonomisi yaklaşık %6 küçülmüş, işsizlik oranı ise %5,4'ten %9,2'ye yükselmiştir. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) 2020 yılı raporuna göre pandemi öncesindeki milyonlarca insan açlık sınırı altında iken, bu durum pandemi ile "gıda acil durumu" haline dönüşmüştür. Böyle kriz dönemlerinde gıda sektöründe yaşanan sorunların boyutu, mevcut politikaların yeterli olmadığını göstermektedir. Burada asıl sorun ülkelerin bu politikaları kendi çıkarları doğrultusunda oluşturmasıdır. Yeterli ve sağlıklı gıdaya erişim, ülkelerin değil tüm insanlığın ortak sorunudur. Bu yüzden yapılacak olan tüm politikalar ve çalışmalar, tüm ülkelerin ortak katkısıyla yerine getirilmelidir.

Fındık sektörü, insanların gıda ihtiyacı için vazgeçilmez bir sektör olmasa da, birçok gıdaya hammadde olması nedeniyle yeterli gıdaya erişimde önemlidir. Özellikle tatlı, pasta, hamur, çikolata ve yağ sanayisinde etkin bir şekilde kullanılan fındık, gıda üretiminde önemli bir üründür. Bu nedenle, fındık sektörünün korunması ve sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir.

Türkiye, dünya fındık üretiminin yaklaşık %70'ini karşılamaktadır (Faostat, 2022). Bu nedenle fındık sektörü ile ilgili yapılacak politikalarda ve uygulamalarda ilgili kurum ve kuruluşların (Fiskobirlik, TMO, Ziraat Odaları, Fındık Araştırma Enstitüleri vb.) rollerinin aslında çok daha önemli olduğu açıktır.

Türkiye'nin, fındık sektörünün; üreticisinin ve fındığa dayalı sanayi kuruluşlarının korunması, geliştirilmesi ve devamlılığının sağlanmasında söz sahibi olması gereken ülkelerin başında olduğu söylenebilir.

Fındık üreticilerinin sorunları, sektörü koruyacak şekilde çözümlenmelidir. Genel olarak tarım sektörünün korunması, kırsal alanların tüm olanaklarının iyileştirilmesi ve buna bağlı olarak fındık üreticilerinin korunması gerekmektedir. Üreticilerin ekonomi, sağlık, eğitim, barınma gibi birçok ihtiyacı, gerçekleştirilecek kırsal kalkınma, üreticiyi koruma ve tarımı geliştirme politikaları ile giderilmelidir. Ayrıca fındık ürününün kalite ve veriminin korunması da son derece önemlidir. İnsan ve çevre sağlığı için aşırı gübreleme ve ilaçlama önlenmeli, birim alanda verimi arttıracak ve daha fazla ekonomik kazanç sağlayacak çalışmalar yapılmalıdır.

Bu çalışmada Ordu ilinde Ünye, Fatsa, Korgan, Kumru, Aybastı ve Altınordu ilçelerinde 402 üretici ile yüz yüze anket ve gözlemler aracılığıyla üreticilerden çeşitli değişkenlere ait veriler elde edilmiştir. Bu verilerden hareketle Ordu ilindeki fındık üreticilerinin mevcut politikalara bakışlar açıları değerlendirmiş, uygulanan politikalar ile ilgili olumlu/olumsuz düşünceleri ve Ordu ilindeki fındık işletmeleri hakkındaki genel bilgiler saptanmıştır. Bu araştırma bulguları sonucunda çözüm ve önerilere yer verilmiştir.

Çalışma, toplam 5 bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünün yer aldığı birinci bölümde; dünyada tarımın önemi, fındık sektörünün önemi, çalışmanın amacı ve kapsamı yer almaktadır. İkinci bölümde, fındık sektörü ile ilgili seçilmiş yerli ve yabancı literatür ve ilgili kurum ve kuruluşların yapmış olduğu çalışmaların kaynak araştırması yer almaktadır. Ayrıca Türkiye'de ve dünyada fındık üretimi, tüketimi ve piyasası ile ilgili bilgiler çizelge ve şekiller yardımıyla özetlenmiştir. Üçüncü bölümde, araştırmada yararlanılan materyal ve yöntemler yer verilmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde araştırmanın bulguları ve tartışmaları sunulmuştur. Bu bölümde üreticiler ile yüz yüze anket yoluyla yapılan sorulara verilen cevaplar yer almaktadır. Çalışmanın son bölümü olan sonuç ve öneriler kısmında ise mevcut literatür verilerine dayanarak ve aynı zamanda anket yolu ile elde edilen veriler baz alınarak, tavsiyelere yer verilmiştir.

2. KURAMSAL TEMELLER ve KAYNAK ARAŞTIRMASI

2.1. Kaynak Araştırması

Ordu İlinde fındık yetiştiriciliği yapan üreticilerin üretim öncesinde, üretimde ve üretim sonrasında yaşamış olduğu sorunları incelemek, uygulanan politika araçlarını karşı tutumlarını belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada, çalışmanın teorik kısımlarında ulusal ve uluslararası literatürün taraması yapılmıştır.

Köse (1983)'nin “Türkiye’de Uygulanan Destekleme Politikalarının Amaç ve Hedefleri Açısından Değerlendirilmesi” adlı çalışmasında; fındık ile ilgili genel bilgiler verildikten sonra, fındık destekleme politikalarının durumları ve analizlerine yer verilmiştir. Ayrıca taban fiyatları ve bunların tespitine yönelik metotları incelemiştir.

Bostan (1997)'in “Türkiye Fındık Yetiştiriciliğinde Sorunlarımız ve Çözüm Yolları” adlı çalışmasında; fındık yetiştiriciliğine ait genel bilgilere, fındık bahçe tesisinden hasat sonrasına kadar geçen süredeki uygulamalara ve etkilerine, fındık sektöründe yaşanan ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlara ve nedenleri ile çözüm önerilerine yer vermiştir.

Kılıç (1997)'in “Samsun İli Çarşamba ve Terme İlçelerinin Ova Kesiminde Fındığa Alternatif Üretim Planlanması” çalışmasında; fındık ve alternatif ürünlere ilişkin politikalar ve alternatif politikaların başarılı olmamasının nedenleri incelenmiştir. Araştırma ova da 81 ve yüksek kesimde 70 işlemeden anket yolu ile elde edilen verilen ışığında yapılmıştır.

Duman (2008)'in “Fındık Kitabı: Türk Kültüründe Fındık” adlı çalışmasında; fındığın tarihsel süreçteki yeri ve önemine ile fındık hakkındaki genel bilgilere yer verilmiştir.

Vural (2008)'in “Fındıkta Destek Politikalarındaki Değişimin Üretici Üzerindeki Etkisi” adlı çalışmasında; fındık desteklemeleri ve bu desteklemelerin üreticilere yansımalarına yer vermiştir. Aynı zamanda fındık politikalarının üretici üzerindeki yansımaları ele alınmış ve incelenmiştir.

Karadeniz ve diğerleri (2009)'nin “Fındık Yetiştiriciliği” adlı çalışmalarında; fındık ürününe ait genel bilgilere, fındık sektörüne ait mevcut durum fındık yetiştiriciliğine yönelik teknik bilgilere yer verilmiştir.

Kayalak (2009)'ın "Türkiye Fındık Piyasasındaki Ekonomik Değişkenlerin Yapısal Değişimi ve Zaman Serisi Analizi" adlı çalışmasında; Türkiye'deki fındık sektörünün mevcut durumu, fındıkta uygulanan politikalar, fındık sektöründe yaşanan gelişmeler ve ekonomik modellerle sektör analiz edilmiştir.

Yalçın (2009)'ın "Fındık Sektörünün Türkiye Ekonomisi ve İhracatındaki Yeri, Önemi ve Sektörün Sorunları" adlı çalışmasında; fındık sektörünün genel durumu, uygulanan fındık politikaları ve sektörde yaşanan genel sorunları ve çözüm önerileri ele alınmıştır. Ayrıca Samsun ilinde üreticiler ile anket çalışması yapılmış ve sanayici ve ihracatçılar ile de sayılarının azlığı nedeniyle yüz yüze görüşülmüştür.

Akçin (2010)'ın "Fındıkta Verim ve Verime Etki Eden Bazı Özellikler Arasındaki İlişkiler" isimli çalışmasında; fındık ürüne ait genel bilgilere yer vermiş, verim kavramını üzerinde durarak fındıkta verime etki eden etmenleri ve bu etmenler arasındaki ilişkileri incelemiştir. Çalışmada Fenolojik gözlemler, pomolojik özellikler ile verim özellikleri tespit edilmiş ve verim ile diğer özellikler arasındaki doğrudan ve dolaylı ilişkiler araştırılmıştır.

Bayramoğlu (2010)'nun "Tarımsal Verimlilik ve Önemi" adlı çalışmasında; verimlilik kavramı ve ölçütleri, tarımsal verimliliğe etki eden faktörler ve verimliliği artırıcı etmenlerden bahsedilmiştir.

Çamoğlu ve diğerleri (2011) "Fındık Sektörü Ekonomik ve Yapısal Problemleri Ordu İli Değerlendirilmesi" Bu çalışmada, Ordu ilinin tarımsal yapısı incelenmiş ve ilin ekonomisi için çok önemli bir ürün olan fındığın dünyadaki, Türkiye'deki ve bölgedeki mevcut durumu ele alınmıştır. Ayrıca bölgede fındık sektöründe karşılaşılan ekonomik sorunlar ortaya konulmuş ve Yeni Fındık Stratejisi incelenmiştir. Sektörün daha etkin ve sürdürülebilir bir niteliğe kavuşabilmesi için bazı çözüm önerileri sunulmuştur.

Akseki (2012)'nin "Dünya Fındık Piyasasında Fiyat Oluşumu ve Türkiye İçin Alternatif Politikaların Belirlenmesi" isimli çalışmasında; fındık fiyat oluşumuna, piyasa arz-talep dengesinin değişimine ve fiyatların değişimine etki eden faktörlere yer vermiştir. Bu çalışmada özellikle Fiskobirlik'in fiyatlara müdahalesinin etkisiyle piyasa fiyatlarında meydana gelen değişimlere yer verilmiştir.

Sıray ve ark. (2015)'nin "Fındık Yetiştiren İşletmelerin Ekonomik Analizi: Giresun Örneği" çalışmasında, Giresun ilinde fındık yetiştiren işletmelerin ekonomik analizi yapılmıştır. Araştırmada kullanılan veriler fındık yetiştiriciliği yapan 148 adet işletmeden anket yoluyla elde edilmiştir. Araştırma da işletmeler 3 gruba ayrılmıştır 0-250 m 251-500 m 500+ m rakımlı olarak üç grupta incelenmiştir. Analizde işletmelerin sosyo-ekonomik yapısı ortaya konmuştur.

Kahraman (2016)'ın "Ordu Merkez İlçe Fındık Bahçelerinin Toprak Verimliliği ve Bitki Besleme İlişkilerinin Saptanması" adlı çalışmasında; fındık ürününe ait genel bilgilere, fındığa ait mevcut durumu, Ordu İli Merkez ilçesindeki fındık bahçelerinin tesisi, verime etkili faktörler, toprağın mevcut durumu ile bunu en iyi hale getirilmesi için gerekli önerilere yer vermiştir. Ayrıca Ordu ili Merkez ilçesine bağlı 95 farklı fındık bahçesinin toprak verimliliği ile bitki beslenme arasındaki ilişki ortaya konulmak için toprak ve yaprak analizlerinden yararlanılmıştır.

Bars ve diğerleri (2018)'in "ARIMA Modeli ile Türkiye Fındık Üretimi Projeksiyonu" çalışmasında, Türkiye'de fındık üretiminde mevcut durumun incelenmesi ve geleceğe yönelik beş yıllık üretim tahminleri yapılmıştır. Zaman serilerinin elde edilmesinde, TÜİK fındık üretim istatistiklerinden faydalanılmıştır. Fındık üretim miktarının tahmin edilmesinde ARIMA modeli kullanılmıştır. ARIMA yöntemi kullanılarak yapılan analizde en uygun modelin ARIMA (1,2,2) olduğu tespit edilmiştir.

Erdoğan (2018)'in "Yetiştiricilik, Sorunlar, Öneriler ve Yenilikler" adlı çalışmasında; fındık hakkında genel bilgilere, fındık üreticiliğini tesis aşamasından hasat zamanına kadar olan süreçteki duruma ve sektörde yaşanan sorunlara yer verilmiştir.

Karapınar (2019)'ın "Türkiye Fındık Sektöründe Arz Fazlalığı Kapsamında İhracatın Belirleyicileri Üzerinde Bir Çalışma" adlı çalışmasında; fındık üretim alanlarına, fındığın arz-talep dengesine ve fındık ihracatının mevcut durumuna yer verilmiştir.

Topuz (2019)'un "Türkiye'de Fındık Üretim Alanlarının Daraltılması Politikası" isimli çalışmasında; fındık sektörüne yönelik uygulanan politikalar ve üretim alanlarına ilişkin uygulanan politikalar değerlendirilmiştir.

Aydın (2020)'ın "Fındık Üretiminde Enerji ve Maliyet Analizleri" adlı çalışmasında; fındık üretiminde gerekli olan girdiler ve bu girdilerden olan enerji ihtiyacının durumu, maliyet oluşumu ve masraf unsurlarının analizlerde yer verilmiştir. Fındık maliyet hesabı için anket yapılmıştır ve buna bağlı fındık üretiminde enerji girdi-çıktı analizlerine yönelik yeni bir anket daha yapılmıştır. Elde edilen veriler, uygun eşitliklerde kullanılacak hesap parametrelerini oluşturmak üzere veri tabanlarında toplanıp gruplandırılmış ve hesaplamalar gerçekleştirilmiştir.

Kaylak Balık (n.d)'ın "Fındık Yetiştirme Tekniği" adlı çalışmasında; fındık sektörünün genel durumu, fındığın iklim isteklerine, fındıkta üretim öncesinde, üretiminde ve üretim sonrasındaki uygulanması gereken bakım işlemlerine, gibi fındık yetiştiriciliğinin genel esaslarına yer vermiştir.

2.2. Kuramsal Temeller

2.2.1 Fındık ve Fındık Tarımı Hakkında Genel Bilgiler

Fındık, antik çağlardan beri süre gelen zaman içinde birçok medeniyet tarafından kutsal sayılmış bir meyvedir. Adını Antik Çağda Karadeniz'in adı olan "Pont Exinus" tan türetilen "Pontik" sözcüğünden almıştır. Bazı medeniyetlerde ilaç, bazı medeniyetlerde gıda maddesi olarak kullanılmıştır. Fındık daha birçok uygarlık medeniyet ve inançta farklı farklı tasvirlerle yer almıştır. Fındığın anavatanı ise Anadolu toprakları olup, buradan Yunanistan, İspanya, İtalya ve diğer ülkelere yayılmıştır (Duman, 2008).

Fındık kültürünün Türklerde üç dönemde olduğu bilinmektedir. İlk olarak Türklerin Orta Asya'da oldukları dönemde fındığa "kosık" ya da "koşuk" denilmektedir. İkincisi ise Batı Türklerinin fındık için "çetlevük" sözünü kullandıkları devredir. Üçüncüsü ise Anadolu Türkleri Arap etkisiyle fındığı önce "bunduk" daha sonra ise "fındık" olarak adlandırmasıyla olmuştur (Giresun Ticaret Borsası, 2015).

Kasaplıgil'in 1968 (1968) yılında yapmış olduğu çalışmaya göre *Corylus* cinsinin yaklaşık 25 türü bulunmaktadır. Bu türler ve yetiştiği bölgeler; *Corylus avellna L.* (Anadolu ve Avrupa), *Corylus maxima mill.* (Anadolu ve Doğu Avrupa), *Corylus pontica C. Koch* (Anadolu), *Corylus colchica Alb.* (Kafkasya), *Corylus colurna L.* (Anadolu ve Doğu Avrupa), *Corylus lacera Wallich* (Kuzey Batı Himalaya), *Corylus Chinensis Franch* (Çin), *Corylus papyracea Hickel* (Çin), *Corylus ferox Wallich* (Orta Himalaya), *Corylus Tibetice Batal.* (Tibet ve Çin), *Corylus rostrata Ait.* (Doğu Asya), *Corylus sieboldiana Blume* (Japonya), *Corylus Mandshurica maxim* (Mançurya ve Japonya), *Corylus brevirostris* (C.K. Schneid.) Niyabe (Kuzey Japonya), *Corylus forgesif (Franch) C.K. Sheid.* (Orta Çin), *Corylus brevituba Kom.* (Kuzey Doğu Asya), *Corylus hallaisanensis* (Doğu Asya), *Corylus formosana Hayata* (Tayvan), *Corylus heterophylla Fisch.* (Moğolistan ve Japonya), *Corylus botanini Bobr.* (Çin ve Tibet), *Corylus sucthuenensis (Franch) Nakai* (Orta ve Batı Çin), *Corylus yunnanensis A. Camus* (Güney Batı Çin), *Corylus yezoensis (Koidz) Nakai* (Japonya), *Corylus Americana Marsch.* (Kuzey Amerika) ve *Corylus cornuta Marsch.* (Kuzey Amerika)'dır.

Bu 25 tür arasındaki ilk dördü, Anadolu'da yetişen çalı formundaki fındık ağaçlarıdır. Beş ila onuncu sıralardaki türler ise ağaç şeklinde olan fındıklardır. Diğerlerinin çoğu ise yabancı fındık formundaki fındık ağaçlarıdır (Kasaplıgil, 1968; Duman, 2008).

Ülkemizde yetişen fındık türleri çeşit ve meyve şekil özelliklerine göre üç gruba ayrılmaktadır. Bunlar, yuvarlak fındıklar (Tombul, Palaz, Foşa, Çakıldak, Kalınkara, Kargalak, Uzunmusa, Mincane, Cavcava, Kan), sivri fındıklar (Sivri, İncekara, Acı, Kuş) ve badem fındıklardır (Yuvarlak, Yassı, Değirmendere). Türkiye'de fındık kalite açısından bakıldığında ise Giresun ve Levant kalite olarak iki gruba ayrılmaktadır.

Fındık, gıda politikasının sağlanmasında önemli bir alternatif üründür. İçeriğinde bulundurduğu mineral ve vitaminler özellikle besin açıklarının kapatılmasında ve uzun dönemde sağlıklı nesillerin teşekkülünde önemli bir gıdadır (Kesen ve ark., 2016). Gıda politikası için önemli olan bu ürünün kalite artışının sağlanması, bakım koşullarının sağlanması ve doğru zamanda doğru işlemlerden geçirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Uluslararası Sert Kabuklu ve Kuru Meyveler Konseyi (INC), 2020 yılında dünya fındık rekoltesinin 84 800 ton stokla birlikte toplam 1 milyon 122 bin 800 ton olarak açıklamıştır. Türkiye'nin bu rekolteye katkısı 2019 yılından devreden 70 bin ton stokla toplamda 690 bin ton olmuştur.

Türkiye'nin dünya fındık üretimine katkısı yıllara göre değişmekte olup, genel olarak %70 civarındadır. Önemli bir gıda maddesi ve gıda sanayi hammaddesi olan fındığın dünya üretim miktarında önemli bir yere sahip olması, şüphesiz ki Türkiye ekonomisi açısından son derece önemlidir. Türkiye dışında dünyada önemli fındık üreticisi olan ülkeler; İtalya, Gürcistan, ABD, Çin ve Azerbaycan'dır. Bunun dışında İspanya, Fransa, Yunanistan, İran, Portekiz, Beyaz Rusya, Moldova, Tacikistan, Ukrayna, Macaristan ve Kıbrıs'ta da fındık yetiştiriciliği yapılmaktadır.

2.2.1.1. Fındık Üretim Alanları

Fındık, yaygın kullanım alanıyla önemli bir gıda maddesidir. Bu nedenle birçok ülke fındık üretim alanlarını giderek arttırmaktadır. İki binli yılların başından itibaren özellikle Çin, Azerbaycan ve Gürcistan gibi ülkeler fındık dikim alanlarında önemli bir ilerleme kaydetmişlerdir. Çizelge 2.1 incelendiğinde Azerbaycan 2000 yılında 16721 ha alanda fındık üretimi yaparken dikim alanlarını 2019 yılında 43381 ha'a çıkardığı görülmektedir. Çin ise 2000 yılında 6000 ha olan fındık üretim alanını 2019 yılında 13824 ha'a çıkarmıştır. Gürcistan ise 2000-2019 arasında fındık üretim alanını 7797 ha'dan 13422 ha yükseltmiştir.

Çizelge 2.1. Dünya Fındık Üretim Alanları (ha)

Ülke	Azerbaycan	Çin	İspanya	ABD	Gürcistan	İtalya	Türkiye	Dünya Toplamı
2000	16721	6000	23570	11473	7797	68868	342987	500283
2005	18228	8108	20343	11453	9000	67743	389696	556737
2010	22691	10645	13803	11736	15739	55904	432439	607427
2015	27322	12410	13301	13759	19461	72214	434119	662170
2016	31814	12892	13137	14973	16421	69285	705445	927987
2017	35782	13211	12806	16190	11931	73772	706667	936002
2018	39021	13521	13510	17810	9493	78590	728381	970006
2019	43381	13824	13020	20230	13422	79350	734409	1000231

Kaynak: FAOSTAT 2020; TÜİK 2020

Çizelge 2.1 incelendiğinde 2000 yılında dünyada toplam fındık dikim alanının 500 bin 283 ha olduğu, bu değer 2019 yılı itibariyle 1 milyon 231 ha'ya çıktığı anlaşılmaktadır. Dünya genelindeki fındık alanlarında 2000-2019 döneminde yaklaşık iki katlık bir artış yaşanmıştır. Bu artışta fındığın kullanım alanlarının yaygınlaşması ve tamamen stratejik bir ürün konumuna gelmesinin önemi oldukça fazladır.

Dünyada 2019 itibariyle fındık dikim alanlarının yaklaşık %73-74'ü Türkiye'de bulunmaktadır. Türkiye'den sonra en yüksek fındık üretim alanına sahip ülke ise %7- 8'lik üretim alanıyla İtalya'ya aittir. Fındık, Türkiye ekonomisinde son derece önemli bir yeri olan ihraç ürünüdür. Bu nedenle devlet, fındık üretimine ve üreticisine önem vermektedir. Devlet uyguladığı politikalar ile fındık üretim miktarını ve fındık üretim alanlarını kontrol altında tutmak istemektedir.

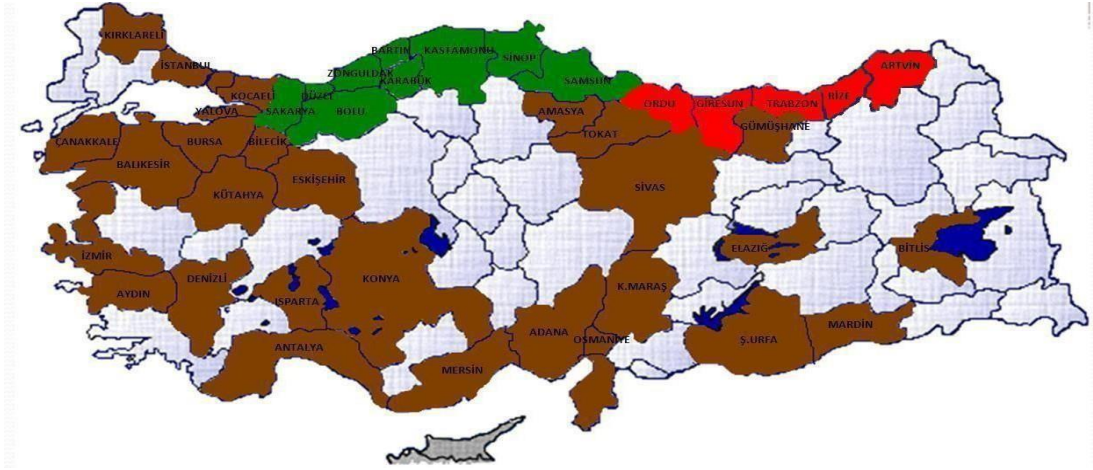
Türkiye'de yaşanan arz fazlalığı nedeniyle belirli iller ve ilçelerinde fındık üretimine destek verilmektedir. Bakanlar Kurulunun 2014/7253 sayılı Kararı ile Türkiye'de 16 il ve buna bağlı 123 ilçede fındık dikimine destek verilmektedir (Çizelge 2.2.)

Çizelge 2.2. Fındık Üretimine Destek Verilen İl ve İlçeler

İl	İlçe
Artvin	Borçka, Arhavi, Hopa ve Murgul
Düzce	Merkez, Akçakoca, Cumayeri, Gölyaka, Çilimli, Gümüşova, Yiğilca ve Kaynaşlı
Giresun	Merkez, Bulancak, Keşap, Tirebolu, Görele, Eynesil, Espiye, Dereli, Çanakçı, Güce, Doğan kent, Yağlıdere ve Piraziz
Kastamonu	Abana, Bozkurt, Cide, Çatalzeytin, İnebolu ve Doğan yurt
Kocaeli	Kandıra
Ordu	Bütün ilçeler
Rize	Ardeşen, Fındıklı ve Pazar
Sakarya	Kocaali, Karasu, Akyazı, Hendek, Ferizli, Karapürçek, Kaynarca Adapazarı, Arifiye, Erenler, Geyve, Pamukova, Sapanca, Serdivan, Söğütlü ve Taraklı
Samsun	Çarşamba, Terme, Ayvacık, Salıpazarı, Ondokuzmayıs, Tekkeköy, Alaçam, Yakakent, İlkadım, Bafra, Asarcık, Canik ve Atakum
Sinop	Merkez, Ayancık, Türkeli, Erfelek, Gerze ve Dikmen
Trabzon	Bütün ilçeler
Zonguldak	Bütün ilçeler
Bartın	Bütün ilçeler
Gümüşhane	Kürtün
Bolu	Göynük ve Mudurnu
Tokat	Erbaa

Kaynak: Resmi Gazete (2015)

Şekil 2.1’de 7253 sayılı Kanuna göre fındık üretimine destek verilen iller 3 bölge gösterilmektedir. I. Standart Bölge II. Standart Bölge ve III. Standart Bölge olmak üzere üçe ayrılan bölgeler içinde fındık üretimin en yoğun olduğu bölge Artvin, Giresun, Ordu, Rize ve Trabzon illerinin bulunduğu I. Standart Bölge’dir.

■ I. Standart Bölge ■ II. Standart Bölge ■ III. Standart(Çerezlik) Bölge

Şekil 2.1. Fındığın Üretim Bölgeleri(Karapınar, 2019)

Türkiye’de 2020 yılındaki fındık üretim alanlarının yaklaşık %31,2’si Ordu İlinde bulunmaktadır. Orduyu sırasıyla Giresun, Samsun ve Sakarya takip etmektedir. Üretim miktarının ve alanının büyük kısmı, I. Standart bölgede bulunmaktadır (Şekil 2.2).

Şekil 2.2. İllerin Fındık Üretim Alanları (%) (TEPGE, 2020)

Fındık üretim alanlarında son yıllarda ciddi artışlar yaşanmaktadır. Bu artışların en önemli nedeni, fındık ürününün bölgede yetişen diğer ürünlere kıyasla daha ekonomik olmasıdır. Üretim alanlarının sürekli artmasına neden olmaktadır. Fakat çeşitli politikalarla bu artış kontrol altında tutulmaya çalışılmaktadır. İzin verilen illerdeki fındık dikim alanlarında ki

son 6 yıl içindeki gelişmeler Çizelge 2.3'te gösterilmektedir. Çizelgeye göre 2013 yılında hiç fındık bulunmayan Tokat ve Bolu illerinde 2019 yılındaki fındık dikim alanları sırasıyla 2820 ha ve 1150 ha çıktığı görülmektedir. Toplam üretim alanına bakıldığında ise 2013-2014 arası hariç diğer yıllarda sürekli artış yaşanmıştır. Özellikle son iki yıldaki değerlerde ciddi artışlar görülmektedir. Buradaki en önemli sebep, fındık fiyatındaki yaşanan hızlı fiyat artışıdır. Bu artışın sağlıklı olmayan bir amaçla yapılmış olduğu söylenebilir. Fiyat artışı olmasıyla, fındık üretimine geçen yatırımcıların, piyasadaki bu davranışının uzun dönemde sektöre zarar verebileceği söylenebilir. Türkiye'de 2018 yılında kilosu ortalama 13-14 TL arasında satılan fındık 2019 yılında 16-18 TL (2019 TÜFE'ye göre düzeltilmiş olarak 13,89-15.63 TL) ve 2020 yılında ise 22,5-26,5 TL (2020 TÜFE'ye göre düzeltilmiş olarak 19,63-23,12) arasında işlem görmüştür. Bu fiyat artışı, fındık dikim alanlarını sürekli olarak arttırmaktadır.

Çizelge 2.3. İllere Göre Fındık Dikim Alanları (ha)

İller	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Giresun	117.729	117.137	117.111	117.087	117.102	117.190	117.729	117.801
Ordu	227.183	227.183	227.183	227.092	227.092	227.108	227.311	227.219
Samsun	89.594	89.594	90.623	93.609	93.618	114.524	116.348	116.574
Trabzon	65.485	65.432	65.350	65.553	65.552	65.507	65.507	65.597
Gümüşhane	837	822	802	800	810	810	800	805
Rize	3.610	3.607	3.607	2.539	2.439	2.339	2.230	1.838
Artvin	8.850	8.665	8.665	8.694	8.805	8.807	8.239	8.211
Tokat	0	2.752	2.802	2.812	2.822	2.822	2.820	2.902
Sinop	1.676	1.676	1.701	1.701	1.720	1.720	1.686	1.722
Düzce	62.706	62.685	62.685	62.685	63.144	63.164	63.164	63.220
Sakarya	72.175	72.173	72.598	72.798	73.084	73.442	72.350	75.099
Zonguldak	23.591	23.591	23.592	23.619	23.834	23.995	25.866	25.906
Kocaeli	8.016	7.966	8.062	7.981	7.981	7.980	8.434	8.250
Kastamonu	7.473	7.471	7.471	8.227	8.382	8.388	7.980	8.258
Bartın	6.000	6.000	6.000	5.937	5.938	6.181	6.201	6.243
Bolu	0	1.089	1.089	1.202	1.233	1.284	1.150	1.381
Diğer	7.219	3.299	3.287	3.109	3.111	3.120	31.271	3.512
Toplam	702.144	701.141	702.628	705.445	706.667	728.381	758.896	734.538

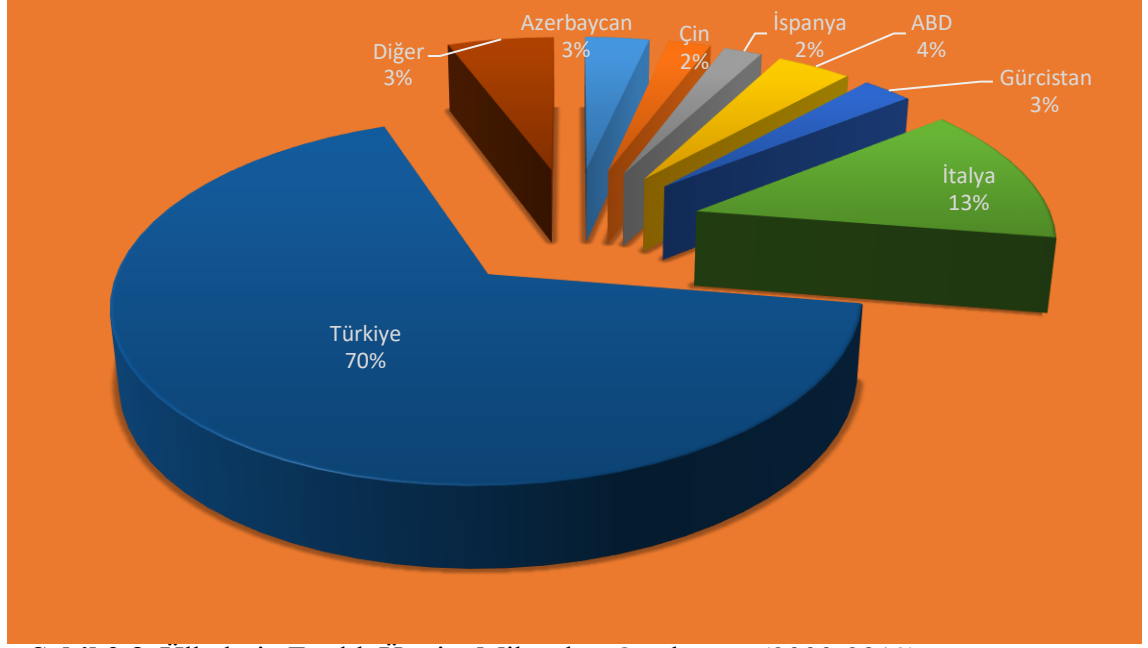
2.2.1.2 Fındık Üretim Miktarı

Fındık üretimi, dünyanın hemen her yerinde yapılmaktadır. Dünyadaki beş ana kıtanın dördünde ticari (ekonomik) amaçlı fındık üretimi yapılmaktadır. Çizelge 2.4'te görüldüğü gibi kıtalar arası fındık üretim miktarında sırasıyla üretim miktarı en yüksek olan kıtalar Asya, Avrupa, Amerika ve Afrika'dır. Dünya fındık üretimin yaklaşık %80-85'i Asya kıtasında gerçekleşmektedir. Fındık üretimine en önemli katkı sağlayan ülke, Türkiye'dir. Çünkü dünya fındık üretim miktarının yaklaşık %70'ini Türkiye gerçekleştirmektedir.

Çizelge 2.4. Kıtalara Göre Fındık Üretim Miktarları (ton)

Kıta	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Afrika	193	205	219	203	212	218	224	230	209
Amerika	41800	50323	44159	36873	54166	45830	66600	74920	98349
Asya	764535	672270	556655	762510	537315	795899	639716	911177	794533
Avrupa	117810	146706	109514	136524	157098	166549	174521	138851	179217
Dünya	924338	869504	710547	936110	748791	1008496	881061	1125178	1072308

Kaynak: (FAOSTAT, 2022)

Şekil 2.3. Ülkelerin Fındık Üretim Miktarları Ortalaması (2000-2019)
(FAOSTAT,2020)

Ülkeler bazında incelenecek olursa 2000-2019 dönemi ortalamasına göre fındık üretiminin, yaklaşık %70'ini Türkiye'nin gerçekleştirdiği Türkiye'yi %13 ile İtalya, %4 ile ABD, %3 ile Gürcistan ve Azerbaycan, %2 ile Çin ve İspanya'nın takip ettiği anlaşılmaktadır. Çizelge 2.5 incelendiğinde; 2000 yılında dünya toplam fındık üretimi 675 bin 815 ton iken bu değer 2019 yılında yaklaşık %67'lik bir artışla 1 milyon 125 bin 178 tona yükseldiği anlaşılmaktadır. Azerbaycan, Çin, ABD, Gürcistan ve Türkiye'nin fındık üretimlerinde son yirmi yılda ciddi artışlar yaşanmıştır.

Çizelge 2.5. Dünya Fındık Üretim Miktarları (ton)

Ülke	Azerbaycan	Çin	İspanya	ABD	Gürcistan	İtalya	Türkiye	Dünya Toplam
2000	13334	9000	25188	20410	14220	98540	470000	675815
2005	27986	13500	23027	25038	16393	87879	530000	758938
2010	29454	19500	15086	25401	28800	90270	600000	854743
2015	32260	25101	11423	28123	35300	101643	646000	936110
2016	34271	26312	9510	39916	29500	120572	420000	748791
2017	45530	27314	10487	29030	21400	131281	675000	1008496
2018	52067	28316	8030	46270	17000	132700	515000	881061
2019	53793	29318	12370	39920	24000	98530	776046	1125178
2020	49465	24263	5450	64410	32700	140560	665000	1072308

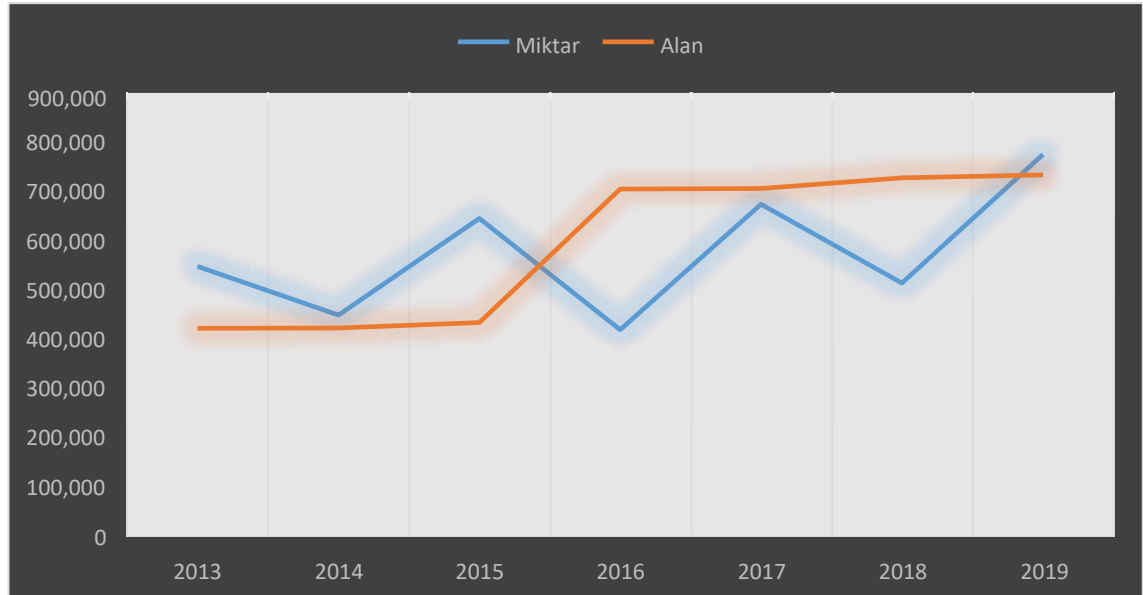
Kaynak: FAOSTAT (2022)

Dünya fındık üretiminin %70'ini karşılayan Türkiye'deki fındık üretiminin neredeyse tamamına yakını Karadeniz kıyı kuşağı boyunca yapılmaktadır. Başta Ordu, Giresun, Samsun ve Sakarya olmak üzere kıyı kuşağı boyunca bütün illerde fındık üretimi yapılmaktadır. Türkiye'de fındık üretiminde ilk sırayı I.Standart Bölge almaktadır. Çizelge 2.6'da görüldüğü gibi Orta Karadeniz'den başlayıp Doğu Karadeniz'in tamamını kapsayan I. Standart Bölge üretimin en fazla yapıldığı bölgedir. I. Standart Bölgeden sonra en fazla üretim yapılan II. Standart Bölge ise Orta Karadeniz'den başlayıp Batı Karadeniz'i de içine alan bölgedir. II. Standart Bölgenin en yoğun üretimi ise Akçakoca Bölgesi olarak adlandırılan Düzce, Sakarya ve Kocaeli'yi kapsayan bölgedir. İl bazında en fazla fındık üretimi Ordu ilinde yapılmakta, Ordu'yu Samsun, Sakarya, Giresun ve Düzce takip etmektedir.

Çizelge 2.6. İllere Göre Fındık Üretim Miktarları (Ton)

İller	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Giresun	81.342	31.567	105.023	37.591	93.339	46.395	84.766	84.164
Ordu	178.357	84.874	200.938	93.030	213.572	180.397	217.226	197.230
Samsun	69.392	73.544	90.857	67.855	96.240	66.363	137.777	123.555
Trabzon	44.537	31.065	39.126	28.978	41.594	34.271	53.942	40.315
Gümüşhane	876	878	723	483	500	697	860	1.231
Rize	1.377	1.122	1.303	881	1.331	1.710	2.909	1.404
Artvin	14.420	9.346	6.314	5.022	4.149	5.789	5.272	3.744
Tokat	0	506	3.511	1.921	1.869	2.342	2.607	3.293
Sinop	1.112	1.078	1.175	1.080	1.118	808	2.125	1.463
Düzce	48.295	69.503	69.344	54.493	74.350	52.686	85.687	57.330
Sakarya	64.540	94.895	82.708	77.279	88.840	78.300	102.123	91.397
Zonguldak	19.105	30.148	22.572	28.428	30.932	18.533	45.027	23.113
Kocaeli	8.531	7.323	7.530	7.033	11.898	12.509	14.361	14.113
Kastamonu	5.102	4.231	5.213	5.769	6.210	6.226	8.057	9.658
Bartın	5.684	6.688	6.765	7.153	5.972	3.072	6.046	5.868
Bolu	0	364	366	228	225	1.108	1.321	1.245
Diğer	6.330	2.868	2.532	2.776	2.861	3.795	5.940	5.784
Toplam	549.000	450.00	646.000	420.000	675.000	515.000	776.046	665000

Kaynak : TÜİK (2022)

Şekil 2.4. Türkiye'nin Fındık Dikim Alanları ve Üretim Miktarlarındaki Gelişmeler (TÜİK 2020; FAOSTAT 2020)

Türkiye’de 2013-2019 döneminde fındık dikim alanlarında yaşanan sürekli artışa rağmen, fındık üretim miktarında yıllara göre dalgalanan bir artış eğilimi vardır (Şekil2.4). Fındık üretiminde yaşanan dalgalanmaya fındıkta yaşanan periyodisite, iklimsel koşulları ile üreticilerin girdi kullanımları ve kültürel işlemlerinin etkisinin bulunduğu ifade edilebilir.

2.2.1.3. Fındık Verimliliği

Verimlilik, üretime konulmuş üretim faktörlerinin sonucunda meydana gelen üretimle, bu faktörlerin birinin veya birden fazlasının arasındaki ilişkiyi ifade eder (Bayramoğlu, 2010). Yani bir ürünün son hale gelene kadar harcanan girdilerin ürünle orantısıdır. Fındıkta verimlilik ise fındığın üretim yapılırken kullanılan tüm girdilere (gübre iş gücü ilaç vb.) orantısıdır.

Verimliliğin doğru ölçülmesi ve buna göre üretim planları yapılması son derecede önemlidir. Üretim için yapılan politikaların çoğu verimliliğin artışı üzerinedir. Fındık üretiminde istenilen verimlilik, 1 da alanda daha fazla üretim miktarı gerçekleştirmektir. Bunun için kullanılan gübre, tarım ilacı ve işçiliğin doğru zamanda doğru miktarda yapılması son derece önemlidir. Tarımsal üretimde azalan verim kanunu geçerli olduğu için belirli bir süre sonra yapılan girdi miktarı artışı üretim miktarını azaltacak dolayısıyla verimlilik düşecektir. Örneğin, toprağa ihtiyacı olduğundan fazla gübre atılırsa, toprak fındığın daha çok olması için gereken vitamini topraktan alamayacağı için üretim miktarı düşecektir.

Verimlilik artışında en önemli çalışma, arazi yapısı üzerinde olmaktadır. Öncelikle arazinin verimliliği arttırmaya müsait olması gerekmektedir. Fındık üretimi için söylenecek olursa, belirli bir derinlikten sonra çakıl taşlık olan arazide verimliliği arttırmak zor olacaktır. Fakat toprak yapısı olarak uygun ama topraktaki mineral olarak uygun olmayan arazide verimliliği arttırmak için uygun gübre kullanımı ile verimlilik artışı sağlanabilir.

Dünya fındık üretiminde, dekara verimlilik olarak ilk sırada ABD gelmektedir. ABD’yi son yıllarda ki düzenli verimlilik artışı ile Çin izlemektedir. Türkiye, dünya fındık

üretiminde ilk sırada olmasına karşın son 20 yılın verimlilik ortalamasında dördüncü sırada yer almaktadır. Çizelge 2.7’de görüldüğü gibi ABD 2000-2019 arasın dünya fındık üretimde verimlilik ortalaması 264,85 ile ilk sırada yer almaktadır. Çin 182,15 Gürcistan 181,15 İtalya 159,05 ve Türkiye 128 kg/da ile dördüncü sırada yer almaktadır. Dünya fındık verimlilik ortalaması 132,8 kg/da’dır. Türkiye her ne kadar bu değer üzerinde olsa bile istenilen düzeyde verimliliğe sahip değildir. Geçmiş yıllarda Antep Fıstığındaki liderliğimizi ABD’ye kaptırımışız gibi fındıkta da benzer bir durumla karşılaşmamız söz konusu olabilir. Bu nedenle kaderine bırakılan fındık ocaklarının daha spesifik önlemlerle verimliliklerinin artırılması büyük önem taşımaktadır.

Çizelge 2.7. Dünya Fındık Üretiminde Verimlilik (kg/da)

Ülke	Azerbaycan	Çin	İspanya	ABD	Gürcistan	İtalya	Türkiye	Dünya Toplam
2000	80	150	107	178	182	143	137	135
2005	154	167	113	219	182	130	136	136
2010	130	183	109	216	183	161	139	141
2015	118	202	86	204	181	141	149	141
2016	108	204	72	267	180	174	60	81
2017	127	207	82	179	179	178	96	108
2018	133	209	59	260	179	169	71	91
2019	124	212	95	197	179	124	106	112
Ortalama	117,7	182,15	101,95	264,85	181,15	159,05	128	132,8

Kaynak: (FAOSTAT, 2022)

Çizelge 2.7’de de görülebildiği gibi ABD’nin verimlilik olarak ciddi farkla ilk sırada olmasının sebebi bu ülkede uygulanan modern tarım yöntemleri, bilinçli tarımın yapılması, uygun arazilere uygun tür fındıkların dikilmesi vb. uygulamalardır. Türkiye dekara verimlilik olarak ABD’nin yarısından daha az seviyede olması ciddi bir sorundur. Türkiye’nin dünya fındık üretim miktarında ilk sırada olmasının temel sebebi dikim alanının fazla olmasıdır. Bu durum da fındık ile ilgili yapılacak politikaların verimlilik artışı üzerine olması gerektiğini göstermektedir.

Türkiye dünya fındık üretimindeki verimliliğin üzerinde olsa da değer istenilen düzeyde değildir. Dünya fındık üretim miktarında ilk sırada yer alan Türkiye’nin elverişli koşullara sahip olduğu halde verimliliği istediği düzeyde gerçekleştirememesinin fındık üzerinde yapılan politikaların sorgulanması gerektiğini göstermektedir.

Verimlilikteki bu durumun sebeplerini incelediğimizde arazinin yanlış kullanımı özellikle fındık ocaklarının sıklığı, gübrenin yanlış kullanımı (toprak tahlili yaptırmadan gübre kullanımı) hatalı ilaç kullanımı ve bakımın düzensiz yapılması gibi birçok etken karşımıza çıkmaktadır. Çizelge 2.8’de Türkiye’deki fındık ocak sayısı ve bunların meyve veren ve vermeyen olarak ayrımı görülmektedir. Meyve vermeyen fındık ocak sayısı toplam ocak sayısının yaklaşık %2,5’i civarındadır. Bu, toplam üretim miktarının bu seviyelerde azalmasına neden olmaktadır. Bu oranı olabildiğince düşük tutmak ve meyve veren ocakların verim kalitesini arttırmak gerekmektedir. Buradaki en önemli sorun, fındık üreticilerinin ocak dikimlerini ve ocak bakımlarını bilinçsizce yapıyor olmalarıdır. İdeal ocak arası mesafe 3-4 metre ve ideal ocaktaki dal sayısı ise 6-8 arasındadır. Bunun haricinde ocaktaki olgun dal sayısı 2-3 olmalı ve dal sirkülasyonu 6-7 yılda bir yenilenmelidir. Diğer yandan toprak tahlili yapılmalı ve bunun sonucunda arazinin ihtiyacına göre gübrenleme yapılmalıdır. Tarımsal üretimde, hele ki fındık üretiminde uzmanlaşmış olması gereken Türkiye’nin halen üretim tekniği sorunlarını aşmamış olması, tarım destekleme politikası ile çözülecek bir sorun değildir. Destekleme politikalarından ziyade, tarımsal yayım ve kırsal kalkınma gibi yapısal desteklerle fındık üretiminde teknik ve verimlilik sorunları aşılabılır.

Çizelge 2.8. Türkiye’de Fındık Ocak Sayısı ve Üretim Miktarı

Yıl	Ocak Sayısı			Üretim Miktarı (ton)
	Meyve Veren	Meyve Vermeyen	Toplam	
2000	282 970	9 881	292851	470 000
2005	321 500	15 215	336715	530 000
2010	356 762	11 511	368273	600 000
2015	358 148	7 865	366013	646 000
2020	386 195	10 110	396 305	665 000

Kaynak:(TUİK, 2022)

Verimliliğe bölge bazında bakılırsa Akçakoca, Kocaeli, Sakarya ve Düzce’nin verimlilikte diğer illere göre daha ileri seviyede olduğu anlaşılacaktır. Çizelge 2.9’da görüldüğü gibi 2013-2019 ortalamasına göre ilk sırada 122,14 kg/da ile Kocaeli gelmektedir. Kocaeli’yi sırasıyla Sakarya, Zonguldak ve Düzce takip etmektedir. Ancak sadece bu ortalamaya göre değerlendirme yapmak yanlış olur. Çünkü bazı illerde bazı yıllarda yaşanan don olayı verimliliği ciddi seviyede düşürmekte bu da ortalamanın

düşük olmasına neden olmaktadır. Örneğin Ordu'da 2016 yılında yüksek rakımlı yerlerde yaşanan don olayı nedeniyle ortalama verim 41 kg/da seviyelerine düşmüştür. Fakat genel izlenim olarak Batı Karadeniz kıyı kuşağında verimlilik Orta ve Doğu Karadeniz'e oranla daha yüksektir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi Batı Karadeniz'de kış ılıkliğının daha uygun olması ve arazi yapısının daha az meyilli olmasıdır. Üretim miktarında ilk sırada yer alan Ordu ili verimlilik konusunda diğer illere göre oldukça geridedir. Bu durumu en temel sebebi arazi yapısı ve iklim şartlarıdır. Bu nedenle iklimsel sorunların aşılması ve adaptasyonun sağlanması için farklı çeşitlerin denendiği araştırmalar arttırılmalı; deneme parselleriyle üreticiye tanıtılmalıdır.

Çizelge 2.9. İllere Göre Verim (kg/da)

İller	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Giresun	69	27	90	32	80	40	72	71
Ordu	79	37	88	41	94	79	96	87
Samsun	77	82	100	72	103	58	118	106
Trabzon	68	47	60	44	63	52	82	61
Gümüşhane	105	107	90	60	62	86	108	153
Rize	38	31	36	35	55	73	130	76
Artvin	163	108	73	58	47	66	64	46
Tokat	0	18	125	68	66	83	92	113
Sinop	66	64	69	63	65	47	126	85
Düzce	77	111	111	87	118	83	136	91
Sakarya	89	131	114	106	122	107	141	122
Zonguldak	81	128	96	120	130	77	174	89
Kocaeli	106	92	93	88	149	157	170	171
Kastamonu	68	57	70	70	74	74	101	117
Bartın	95	111	113	120	101	50	98	94
Bolu	0	33	34	19	18	86	115	90
Diğer	88	87	77	89	92	122	19	167
Ortalama	75	75	85	69	85	79	108	91

Kaynak:(TUİK, 2022)

2.2.1.4. Dünya ve Türkiye'deki Fındık İşletmelerinin Özellikleri

Türkiye'de fındık üretimi yaklaşık 500 bin çiftçi tarafından toplam 33 ilde yaklaşık 700 bin hektar alan üzerinde yapılmaktadır. Fındık işletmeleri genel olarak 4-6 nüfuslu işletmelerdir. Fındık işletmelerinden doğrudan geçim sağlayan kişi sayısı yaklaşık 2,5-3 milyon kişi arasındadır. Dolaylı olarak ise 7-8 milyon kişi fındıktan gelir sağlamaktadır (Yalçın, 2009). Özellikle fındık işletmelerinin miras yoluyla küçük işletmelere dönüşmesi

kişilerin yeter geliri sağlayamamasına ve fındık dışı gelir kazanmasına neden olmuştur. Fındık ürününde yeter gelir sağlanması için işletme büyüklüğünün 28 da civarında olması gerekmektedir. Fakat mevcut işletme büyüklükleri ortalaması 14 da'dır. Eğer tarım alanlarının miras yoluyla bölünmesi engellenmez ise ilerleyen yıllarda bu değer ortalaması daha da aşağılara inecektir (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2013).

Ülkemizde fındık üretimi tamamen doğal koşullar altında ve geleneksel yöntemlerle yapılmaktadır. Fındık üretimi, yoğun olarak dağlık olan Orta ve Doğu Karadeniz bölümü ile Batı Karadeniz bölümünde yapılmaktadır. Doğu Karadeniz bölgesinde işletmelerin ortalama büyüklükleri 12,9 da iken bu değer Batı Karadeniz bölgesinde ise 15,2 da'dır (Yalçın, 2009).

Fındık tarımı yapan işletmelerin sayıca fazla ve küçük işletmelerden oluşması ve yeterli politikaların yapılmayışı, kırsal alt yapı yetersizlikleri, yeterli gelirin elde edilmesinde engel oluşturmaktadır. Aynı zamanda Karadeniz bölgesi için alternatif ürünlerin az olması fındık tarımını zorunlu hale getirmektedir. Hal böyle iken, alınan spesifik stratejilerin benimsenmesi önemlidir.

Dünya fındık işletmelerinin durumu incelendiğinde, üretimin büyük kısmı Türkiye'de olması nedeniyle dünya fındık işletmelerinin çoğunluğu Türkiye benzeridir. Fakat gelişmiş tarım ülkelerinde, tarımsal politikalar işletmelerin yeter gelir sağlaması konusunda başarılı politikalar izlemektedirler. Örneğin ABD birim alanda Türkiye'nin 2- 2,5 katı verim elde etmektedir. Bu durumda Türkiye için yeter gelir işletme büyüklüğü 28 da iken ABD için bu değer 12 da civarında olacaktır. Bu sadece alan bazlı karşılaştırmadır. Ülkelerin diğer ekonomik durumları incelendiğinde yeter gelir ve alanlar değişebilir. Gelişmiş tarım ülkelerinde en önemli amaç birim alandan daha fazla ve kaliteli verim ve aynı zamanda işletmelerin yeter gelir seviyelerinin üzerinde kazanç elde etmeleridir. Türkiye'de özellikle tarım alanlarının miras yoluyla bölünmesi nedeniyle tarımsal işletmeler yeterli geliri elde edememekte ve bu durumda tarım dışı gelire yönelmektedir. Tarım dışı gelire yönelen çiftçiler tarımsal faaliyetlerle yeteri kadar ilgilenememekte ve sonuç olarak hem verim hem de kalite düşmektedir.

2.2.1.5.Fındık Sektörü Pazarlama Kanalları

Fındık üreticileri, her yıl yapmış olduğu toplam üretimden kendilerine o yılın şartlarına göre belirli miktarda fındık ayırmaktadırlar. Bu değer yaklaşık %2-5 arasında olmaktadır. Ancak her yıl üretilen miktarın farklılığı, gereksinimlerin farklılık göstermesi vb. etkenlerle bu oran değişkenlik gösterebilir. Geri kalan kısım ise satışa sunulmaktadır. Üreticiler satış işlemini farklı nedenlerle farklı zamanlarda ve farklı kişilere yapabilirler. Genellikle satış işlemi alışılmış olan tüccara ya da TMO'ya yapılmaktadır. Diğer seçenekler olan Fiskobirlik, Tarım Kredi Kooperatifi veya yerel alıcılar daha az tercih edilen seçeneklerdir. Fındık satılırken peşin ya da vadeli seçeneğe göre satılır. Peşin satış işleminin başlıca sebepleri depolama olanağının olmaması, başka şehirde ikamet etmek, hasat öncesi borçlanmalar, acil nakit ihtiyaçları vb. durumlardır. Vadeli satış ise yine depolama olanağı olmayıp acil nakit ihtiyacı olmayan üreticilerin tercih ettiği bir yöntemdir. Bu yöntemde genellikle tüccar ya da yerel satıcı tercih edilir. Vadeli satış iki şekilde işlem yapılmaktadır. Bunlardan ilki, bir gün ve fiyat belirlenip o gün geldiğinde belirlenen fiyat üzerinden satış işlemi gerçekleştirilir. Diğer yöntemde ise gün ve fiyat belirlenmeyip satıcının istediği zamanda o zaman ki fındık fiyatı üzerinden satış işlemi gerçekleştirilir. Bir diğer yöntem ise satıcının depolama imkânına sahip olması ve para ihtiyacının olmaması durumunda fındığını kendi deposunda bekleterek istediği zaman satmasıdır.

Üreticiler, fındığı pazara sürerken alıcı fındıkta belirli şartlara dikkat etmektedir. Bunlardan en önemlisi fındığın rutubet oranıdır. Bu değer %6'nın altında olması istenir. Diğer şart ise fındığın içinde yer alan çürük (koruk) fındıkların temizlenmiş olmasıdır. Satış işleminde fiyat belirlenirken bu unsurlara dikkat edilir. Satış işleminde uygulanan bir işlemde, randıman belirleme işlemidir. Fındıkta randıman, belirli miktar kabuklu fındığın kırılarak iç ve kabuk ağırlığının oranlanmasıdır. Örneğin 200 gram kabuklu fındık kırılır ve içinden çıkan fındık tartılır bu iç fındık 100 gram ise randıman oranı %50'dir. Fiyat belirlenirken bu randımanın üstünde ya da altında olmasına göre fiyat değişiklik gösterir. Genel olarak fındık randımanı %45-60 arasında değişmektedir. Devlet, fındık taban fiyatını %50 randıman üzerinden belirlemektedir. Randımanın %1'lik azalış ya da artışına göre belirlediği %50 randıman üzerinden hesaplanarak fiyat oluşur.

Örneğin;

1 ton fındık 1000 kg

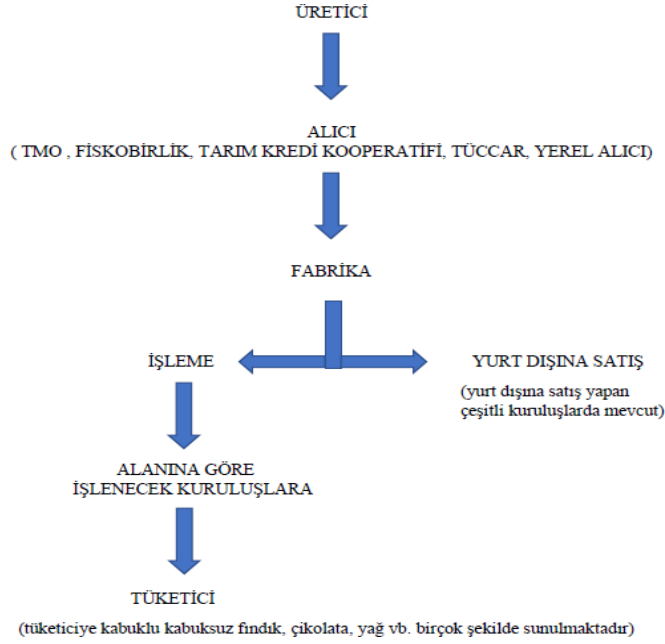
Fındık taban fiyatı 22 TL (%50 randıman)

%1'lik randıman artış ya da azalış fiyatı 40 kuruş

%53 randıman fındığın fiyatı 23,20

$1000 * 23,20 = 23200$ TL

Kaynak: (Anonim, 2021)

Şekil 2.5. Fındığın Pazarlama Kanalları (?)

Fındık, üreticiden tüketiciye ulaşana kadar birçok farklı aşamadan geçmektedir. Her farklı kademe fındığa farklı özellikler ve farklı fiyatlar katmaktadır. Şekil 2.5 incelendiğinde fındığın üreticiden tüketiciye ulaşana kadar gerçekleşen adımlar görülebilir. Farklı aşamalar içeren değerlendirmeler yapılsa da genel olarak fındığın üretim kanalı bu şekilde olmaktadır. Üretici fındığın belirli miktarını kendi için ayırdıktan sonra alıcı olarak bilinen kişi ya da kurumlara satmaktadır. Bu kurumlardan doğrudan yurt dışına ihraç ya da ülke içinde işlenip tüketilmek üzere fabrikalara gitmektedir. Fabrikalar, fındığı kendi işleme alanlarına göre yağ, çikolata vb. diğer şekillere dönüştürmek için işlem yapmaktadır. Daha sonra bu fındıklar tüketiciyle farklı şekillerde buluşmaktadır. Aynı şekilde yurt dışına satılan fındıklarda farklı şekillerde ithalat yoluyla tüketiciyle buluşabilmektedir. Buradaki sorun, fındığın her kademedeki farklı katma değer fiyatlarıyla tüketiciye tekrar ulaştığında üreticiden çıkan fiyat ile

arasında ciddi farklar olmasıdır. Bu sorunu ilerleyen bölümde fındığın sorunları başlığı altında incelenecektir.

Fındığın üreticiden tüccara geçişi oldukça önemlidir. Çünkü burada yasal olmayan yollarla da fındığın fiyatı düşük düzeyde tutulup daha sonraki aşamada fiyatın yükselmesidir. Bu durumda fındığın sorunları bölümünde ele alınacaktır.

2.2.1.6.Fındık Kullanım Alanları

İnsan sağlığı için önemli bir besin kaynağı olan fındığın birçok kullanım alanı mevcuttur. Fındığın, tarladan eve geldiğindeki kavuzlu halinden itibaren birçok farklı alanda kullanılmaktadır. Dış kavuz batöz işleminden sonra ayklanır ve bu kavuzlar tekrar fındık tarlalarında organik gübre olarak kullanılır. Kabuklu fındık fabrika veya kırma tesislerinde kırım işlemi geçirdikten sonra kabuk ve iç olarak farklı alanlarda kullanılmaktadır. Fındık kabuğu özellikle ısıtma amaçlı kullanılmaktadır. Doğal çevreye dost bir yakıt olduğu için özellikle tercih edilmektedir. Ayrıca son yıllarda biyo-yakıt olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Bunun haricinde farklı sektörlerde hammadde olarak kullanılmaktadır. Son yıllarda saç boyasında ve laminant parke yapımında fındık kabuğu değerlendirilmektedir.

Kırılan iç fındık ise gıda sanayisinde hammadde olarak kullanılmaktadır. Fındık çikolata sanayisinde kırılmış, dilinmiş, öğütülmüş biçimde %80 oranında kullanılmaktadır. %10-12'lik kısmı ise pastacılık ve unlu mamuller sektöründe hammadde olarak kullanılmaktadır. %3-4'lük kısmı çerezlik sektöründe ve kalanı ise yağ ve diğer sektörlerde kullanılmaktadır (Bars et al., 2018; Giresun Ziraat Odası Başkanlığı, n.d.).

Türkiye'de yıllık 1 800 000 ton iç kapasiteli toplam 180 fındık kırma fabrikası bulunmaktadır. Bu fabrikaların çoğunluğu yoğun fındık üretimi yapılan illerde yer almaktadır. İç fındık işleme olarak ise yıllık 350 000 ton kapasiteli 40 işletme tesisi bulunmaktadır (Anonim, 2017).

2.2.1.7.Türkiye’de ve Dünyada Fındık Tüketimi

Dünyada fındık tüketimi ortalama 1 milyon ton civarındadır. Çeşitli kullanım alanları olan fındığın %70’i çikolata sanayisinde %20’si unlu mamuller sanayisinde ve diğer %10’u ise kuru yemiş yağ ve diğer sektörlerde kullanılmaktadır. Dünyada en çok tüketilen kuru yemiş fındıktır ve onu badem takip etmektedir. Yaygın kullanımı olmasına rağmen kullanım alanı dardır. Fındığın büyük bölümü Avrupa ülkeleri içinde tüketilmektedir. Özellikle Almanya ve İtalya gibi çikolata sektöründe son derece ileri seviyede olan ülkeler tüketimin büyük bölümünü gerçekleştirmektedir. 2018 yılında dünya fındık tüketimi 520 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Bu tüketim değerinin yaklaşık %19’luk kısmını İtalya gerçekleştirmiştir. İtalya’yı %17 ile Almanya, %14 ile dünya fındık üretiminde lider Türkiye takip etmektedir.

Çizelge 2.10 2018 Yılı Dünyada Kişi Başı İç Fındık Tüketim Miktarı (kg)

Ülke	Tüketim Miktarı (bin ton)	Kişi Başı Tüketim (kg)	Oran (%)
İtalya	100098	1,651	19,24
Almanya	86755	1,044	16,68
Türkiye	75458	0,916	14,51
Fransa	30352	0,467	5,83
ABD	16913	0,052	3,25
Rusya	15882	0,109	3,05
İspanya	15314	0,328	2,94
Polonya	14451	0,381	2,78
İran	11679	0,143	2,25
Çin	11170	0,008	2,15
İsviçre	10718	1,257	2,06
Belçika	10628	0,926	2,04
Avusturya	10512	1,182	2,02
Azerbaycan	10444	1,05	2,01
Kanada	9987	0,269	1,92
Hollanda	5383	0,316	1,04
İngiltere	5256	0,078	1,01
Brezilya	4082	0,019	0,78
Mısır	3778	0,038	0,73
Avustralya	3372	0,135	0,65
Dünya Toplam	520028	0,068	100,00

Kaynak: (International Nuts and Dried Fruits Council, 2019)

Çizelge 2.10. incelendiğinde Türkiye, 2018 yılında kişi başı iç fındık tüketim miktarında İtalya ve Almanya'nın ardından üçüncü sırada yer almaktadır. Türkiye, dünya fındık üretim miktarında açık ara önde olmasına karşın fındık tüketim miktarında zirvenin gerisinde yer almaktadır. Şüphesiz ki bunda en büyük etken fındık fiyatının, nihai tüketiciye ulaşan fiyat ile üretici fiyatı arasındaki farkının çok fazla olmasıdır. Bu da fındığın lüks tüketim maddesi haline getirmektedir. Bu durum ilerleyen kısımda fındığın sorunları bölümünde ele alınacaktır.

Türkiye'nin 2000-2018 yılları arasında kişi başına düşen kabuklu fındık tüketim miktarı Çizelge 2.11'de görülmektedir. Nüfusun sürekli artmış olması ve fındık üretim miktarındaki dalgalanmalar kişi başı tüketim miktarını sabit kılmamaktadır. En yüksek tüketim 2001 yılında gerçekleşmiştir.

Çizelge 2.11. Türkiye’de Kişi Başına Kabuklu Fındık Tüketim Miktarı (kg)

Yıl	Tüketim (ton)	Nüfus	Kişi Başına Düşen Fındık(kg)
2000	93713	63.174.483	1,4834
2005	12187	67.743.052	0,1799
2010	92727	72.137.546	1,28542
2015	105645	77.695.904	1,35972
2016	97727	78.741.053	1,24112
2017	129328	79.814.871	1,62035
2018	111132	80.810.525	1,37522
2019	110000-?	83.145.997	1,3229
2020	115000-?	83.614.362	1,3753

Kaynak:(TUİK, 2020)

2.2.1.8. Türkiye’de ve Dünya’da Fındık Ticareti, Fındık İhracatı ve İthalatı

Dünya fındık ithalatının büyük bir kısmı Avrupa bölgesinde gerçekleşmektedir. FAO 2019 fındık ithalat rakamlarına göre 2019 yılı dünya fındık ithalatının yaklaşık %72’sini AB ülkeleri ülkesi gerçekleştirmiştir (FAO, 2020). 2019 dünya fındık ithalatında ilk sırada yaklaşık %24-25 ile Almanya yer almaktadır. Almanya’yı ise %22-23 ile İtalya takip etmektedir.

Türkiye tek başına dünya fındık üretiminin %70'lik bir kısmını gerçekleştirmektedir. Buna rağmen bazı durumlarda fındık ithalatı gerçekleştirmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden biri yüksek fiyatla fındık alımı yapan Fiskobirlik piyasa dengesi için stokunu yağlık fındığa ayırmasıdır. İhracatçılar ise ihrac taahhütlerini yerine getirmek için fındık fiyatının Türkiye'ye kıyasla daha düşük olduğu Gürcistan ve Azerbaycan gibi ülkelerden fındık ithal etmektedir.(Yalçın, H., 2009 s.65). Fındık ithalatının diğer sebebi ise bazı yıllarda fındığın üretim miktarında yaşanan düşüşlerdir. Bu durumlarda Türkiye fındık ithalatını fiyatları daha düşük olan ülkelerden gerçekleştirmektedir.

Çizelge 2.12. Dünya Fındık İthalatı (2014-2019)

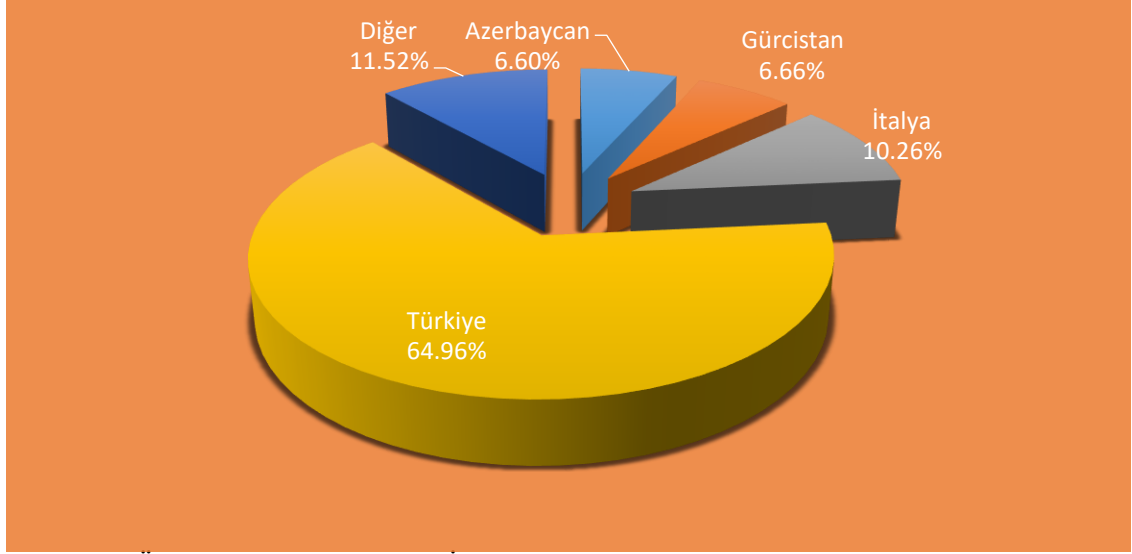
	Azerbaycan		Çin		İspanya		ABD	
	İthalat (ton)	Değeri (bin \$)	İthalat (ton)	Değeri (bin \$)	İthalat (ton)	Değeri (bin \$)	İthalat (ton)	Değeri (bin \$)
2014	86	819	726	6240	4468	37579	3147	26517
2015	0	0	1072	13363	3483	34241	1438	16070
2016	23	186	3301	34886	3344	27469	3137	28823
2017	75	430	3505	31256	3538	25195	3441	25554
2018	1372	7196	2575	23594	4425	28487	6029	38240
2019	1175	6887	3426	28882	5427	34065	5683	37371
2020	50	356	2821	25325	5057	36865	4161	30821
	Gürcistan		İtalya		Türkiye		Dünya	
	İthalat (ton)	Değeri (bin \$)	İthalat (ton)	Değeri (bin \$)	İthalat (ton)	Değeri (bin \$)	İthalat (ton)	Değeri (bin \$)
2014	139	946	36218	325707	1154	10306	217556	1830323
2015	629	2690	40690	432919	1684	21452	216435	2322789
2016	514	3211	43514	416759	1590	15617	219868	1954987
2017	1355	7325	43047	323884	2226	18481	235439	1752404
2018	1687	8377	49307	303868	3658	22493	264269	1706705
2019	655	3660	59239	380234	1994	12441	266994	1737264
2020	529	3427	61320	457111	1452	10431	263519	1930092

Kaynak: (FAO, 2020)

Çizelge 2.12 incelendiğinde 2014-2019 arasında dünya fındık ithalat miktarı yıllara göre çok farklılık göstermemektedir. Fakat dünya fındık ithalat değerine bakıldığında dolar

kurundaki ani değişiklikler miktar-değer arasında farklı bir tablo karşımıza çıkarmaktadır. Buna örnek verecek olursak 2015 yılında toplam fındık ithalat rakamı 216435 ton ve toplam değeri 2.322.789.000 ABD dolarıdır. 2019 yılına bakıldığında ise miktar 266994 ton değeri ise 1.737.264.000 ABD dolarıdır. 2019 yılı miktarı 2015'e göre yaklaşık %23 artmış olsa da 2019 yılı toplam değeri yaklaşık %25 azalma ile 2015 göre oldukça düşük seviyededir. Bu durum, fındık ithalatının yıllara göre düzensiz dağılmasına sebep olmaktadır.

Fındık ihracatı, üretim yapan ülkelerin belirledikleri ve izledikleri tarım stratejilerine göre değişiklik göstermektedir. Üretici ülkeler yapmış oldukları politikalar, fiyat desteklemeleri, ihracat stratejileri gibi uygulamalar ile fındık ihracatının şekillenmesini sağlamaktadır. Şekil 2.6. incelendiğinde 2014-2019 yılları arasında dünya fındık ihracatının ortalama yüzdeleri görülmektedir. Türkiye yaklaşık %65 gibi bir oranla ciddi bir fındık ihracatçısı konumundadır. Türkiye'yi İtalya, Gürcistan ve Azerbaycan takip etmektedir. Türkiye ürettiği fındığın büyük bir kısmını ham olarak ihraç etmektedir. Özellikle Almanya ve İtalya gibi ülkeler ise ihraç ettikleri fındığı ve ithal edip işledikleri fındığı yüksek katma değerle tekrar ihraç etmektedir. Örneğin içinde ortalama 100 gram fındık olan bir Almanya üretimli çikolata 6-7 ABD doları civarındadır. 100 gram fındık ise yaklaşık 0,6-0,8 ABD doları arasındadır. 10 katı gibi ciddi bir katma değer yaratılmıştır. Türkiye aynı katma değeri kendi içinde yaratarak dışa satım yapması durumunda elde etmiş olduğu ihracat değerini oldukça yüksek düzeye yükseltecektir.

Şekil 2.6. Ülkelerin Dünya Fındık İhracat Ortalamasındaki Payları 2014 – 2019 (%) (FAO, 2020)

2019 dünya fındık ihracat miktarı toplam 284.981 ton olmuştur. Toplam ihracat değeri ise 1.864.800.000 ABD doları olmuştur. Bu ihracat miktarının %67-68'lik kısmını Türkiye oluşturmaktadır. Türkiye'yi İtalya Azerbaycan ve Gürcistan takip etmektedir.

Çizelge 2.13. Dünya Fındık İhracatı (2014-2019)

	Azerbaycan		Çin		İspanya		ABD	
	İhracat (ton)	Değeri (bin \$)	İhracat (ton)	Değeri (bin \$)	İhracat (ton)	Değeri (bin \$)	İhracat (ton)	Değeri (bin \$)
2014	11838	67762	2	24	2210	22588	3149	16960
2015	11355	80322	14	192	1528	18245	4599	18083
2016	13388	83834	341	3437	1331	11329	1248	5279
2017	16297	85575	183	1268	1393	10575	1295	8598
2018	18223	93507	148	550	1170	7589	1122	9461
2019	22023	124208	15	127	1446	9415	1329	10166
2020	17867	113588	2	43	1413	10553	1988	16690
	Gürcistan		İtalya		Türkiye		Dünya	
	İhracat (ton)	Değeri (bin \$)	İhracat (ton)	Değeri (bin \$)	İhracat (ton)	Değeri (bin \$)	İhracat (ton)	Değeri (bin \$)
2014	18942	179275	18316	180258	147096	1340868	218191	1965963
2015	18385	173075	17873	202644	143158	1640461	211896	2323327
2016	25337	172976	24289	232542	133755	1161213	222096	1896731
2017	13851	79369	27916	246501	159779	1068958	247400	1727301
2018	10472	55284	29089	256449	161327	933819	249332	1558078
2019	9735	56414	25563	195638	193007	1245445	284981	1864800
2020	13484	82178	25475	221467	156750	1111302	256134	1871864

Kaynak: FAOSTAT 2020

Türkiye'nin 2014 -2020 arasında yapmış olduğu fındık ihracat miktar ve değeri Çizelge 2.13'te gösterilmektedir. Yıllara göre farklı miktar ve değerler oluşmuştur. Miktar farklılıkları özellikle tarımın doğal koşullara bağlı olmasından kaynaklanmaktadır. Bazı yıllarda don olayları sebebiyle üretim miktarı oldukça düşmekte bu durumda fındık ihracat rakamını düşürmektedir. Fakat ihracat değeri sadece fındık üretim miktarına bağlı kalmamaktadır. Kur farklılıkları nedeniyle özellikle son birkaç yıldır ciddi sorunlar yaşanmaktadır.

Türkiye fındık ihracatında ilk sırada Almanya gelmektedir. 2020 yılı toplam ihracatın yaklaşık %25'i Almanya'ya gerçekleşmiştir. Almanya'yı %20 ile İtalya ve %6-7 ile Fransa takip etmektedir. Fındık ihracatının büyük kısmı Avrupa ülkelerine yapılmaktadır (Karadeniz İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, 2020).

Fındıkta Arz ve Talep Dengesi

Türkiye'de 1962 yılında uygulamaya konulan destekleme alım politikaları doğrultusunda, destekleme alım fiyatlarının yıllık enflasyon oranları üzerinden hesaplanması, ucuz girdi temini (gübre, ilaç vb.) ve uygun ve teşvik edici kredi politikaları ile fındık arz miktarı talebin üstünde bir seyir izlemiştir ve arz talep dengesi arz lehine bir ivme kazanmıştır (Vural, 2008; Yalçın, 2009). Daha sonraki yıllardan günümüze kadar genel seyir bu yönde olmuştur. Bu durum birçok soruna yol açmıştır. Stoklama, dalgalı fiyat düzeyleri, ürün kalitesinde düşüş gibi birçok sorunla karşılaşmıştır. Özellikle arz lehine olan denge noktasında fiyatlar düşmüş bu durum ise çiftçileri olumsuz etkilemiştir. Stoklama ile bu durum çözülmeye çalışılmış fakat bazı yıllarda bu durum daha da olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Örneğin bir yıl arz fazlası nedeniyle stok yapılan fındık bir sonraki yıl piyasaya sürülmek istendiğinde bir sonraki yıl içinde arz fazlalığı var ise arz talep dengesi arz yönünde bozularak fiyatlar, düşüş eğilimine girmektedir. Stoklama, tarımın doğal koşullara bağlı olması sebebiyle avantaj sağlamakta; fiyat istikrarına yardımcı olmaktadır. Çizelge 2.14'de Türkiye'de fındıkta arz ve talep dengesi gösterilmiştir. 2013-2018 yılları arasında arz talep dengesini gösteren çizelge de hemen her yıl stoklama mecburiyeti gerekmektedir. Stok miktarlarında sürekli farklılıklar olmuştur. Bu farklılıkların başlıca sebepleri;

- Fındık üretimine özel politika eksikliği
- Tarımın doğal koşullara bağlı olması ve bir sonraki yıl stokların tamamının piyasaya sürülmesi
- Krizler (kriz döneminde geliri azalan çiftçinin fındık üretimi için gerekli koşulları tam olarak yerine getiremeyişi)
- Fındık ihracat mevzuatını kolay / zor şartlar ile yıllara göre farklılık göstermek olarak sıralanabilir (Kayalak, 2009).

Çizelge 2.14 Türkiye Fındık Arz ve Talebi

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Arz (ton)								
Başlangıç Stokları	-----	186213	302131	604033	700340	978615	1106621	1.454.899
Üretim	549000	450000	646000	420000	675000	515000	776046	665000
İthalat	1907	1154	1684	1590	2226	3658	1994	1452
Toplam Arz	550907	637367	949815	1025623	1377566	1497273	1.884.661	2.121.341
Kullanım (ton)								
Tüketim	90037	82708	105645	97727	129328	111132	110000	115000
İhracat	274657	252528	240137	227556	269623	279520	319772	280924
Toplam Kullanım	364694	335236	345782	325283	398951	390652	429.772	395.924
Bitiş Stokları	186213	302131	604033	700340	978615	1106621	1.454.899	1.725.417

*** 2019 ve 2020 yılları tüketim rakamları yaklaşık değer olarak alınmıştır.

Kaynak: (FAOSTAT, 2022; International Nuts and Dried Fruits Council, 2019; TÜİK, 2020)

Fındık arzı yıllar itibariyle genel olarak talepten yüksek olmuştur. Fakat özellikle Türkiye’de nüfus artışının fazla olması, uluslararası tarım ürünleri ticaretindeki kural ve yükümlülükler, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler aleyhine oluşu, piyasa ekonomisi şartlarına henüz adapte olamamış üretici gruplarının tarım politikalarına uyum gösteremeyişi, istenilen düzeyde gelirin sağlanamamasına neden olmuş; kırsalı terk eden çiftçiler, tarımsal faaliyeti ikinci plana atmamıştır. Düşen arz miktarı gelecek yıllarda arz talep dengesini talep lehine çevirebilir. Bu durum fındık üretiminin sorunları kısmında ele alınacaktır.

Dünyada fındık arz talep dengesine bakıldığında, Türkiye ile paralel bir eğilim görülmektedir. Bunun en büyük nedeni Türkiye’nin dünya fındık üretiminin büyük bir kısmını gerçekleştirmesidir. 1980’li yıllara kadar dünya fındık arz talep dengesinde çok büyük farklılıklar olmamıştır. Genel olarak denge arz, lehine oluşmuştur. 1980’li yıllara kadar arz fazlası 6-28 bin ton civarında dalgalanma göstermiştir. Fakat 1981 yılında 100 bin tonluk arz fazlası bu dengeyi oldukça bozmuştur. 1990’lı yıllarda bu denge bir arz lehine bir talep lehine oluşmuştur(Uçar, 2014).

Türkiye hemen her yıl stok problemiyle karşı karşıya kalmıştır. Fındık ürününün gıda maddesi olması sebebiyle stok ömrü çok uzun değildir. Bir fındıktan sağlık açısından yararlanmak için maksimum 3 yıl içinde tüketimi gerçekleştirilmelidir. Bu durum stok ömrünün kısa olmasını zorunlu kılmaktadır. Stokların daha verimli değerlendirilmesi için başarılı politikalar izlenmesi mecburi ve önem taşıyan bir konudur. Ayrıca stok politikalarının koşulları tam olarak belirlenmeli, bilimsel araştırma enstitüleri marifetiyle modern stratejiler geliştirilmelidir.

2.2.2. Türkiye’de Ve Dünyada Uygulanan Fındık Üretici Destekleme Politikaları

2.2.2.1. Türkiye’de Uygulanan Fındık Üretici Destekleme Politikaları

Fındık Alım ve Fiyat Desteklemeler;

Fındık alım fiyatı iki şekilde gerçekleştirilmektedir. Bunlardan ilki devletin uygulamış olduğu doğrudan destekleme fiyatı ve fındık piyasasında piyasanın durumuna göre oluşan fiyattır. Her yıl, fındık hasat döneminden önce stoklar tahmini rekolte vb. istatistiki bilgiler göz önünde bulundurularak devlet tarafından %50 randıman (200 gram kabuklu fındık iç hale getirilerek, iç fındığın 200 grama oranlanması) üzerinden destekleme fiyatı belirlenir. Piyasada kendiliğinden oluşan fiyat ise temelde doğrudan destekleme fiyatını baz alınarak, piyasanın o zamanki durumuna ve şartlarına (piyasaya sürülen fındık miktarı, fındık rekolte beklentileri, genel ekonomik durum vb. bir çok faktöre) göre oluşan fiyattır.

Fındık üreticisini fiyat açısından desteklemek için devlet belirli bir ürün için ürünün tüm analizleri (rekolte, stok, ihracat durumu vb.) sonucunda ürüne belirli bir fiyat koymaktadır. Daha sonra devlet kurumlarına gelen fındığı (TMO Fiskobirlik gibi) belirlenen fiyattan satın almaktadır. Piyasada ise fiyatın oluşumu, devletin belirlemiş ve satın almış olduğu fiyat üzerinden oluşmaktadır (Şükrü., 1983). Fakat üreticilerin fındıklarını belirlenen bu değer altında sattığı durumlar olmuştur. Piyasadaki fındık alıcıları daha fazla kar amaçlı üreticinin elindeki ürünü yasal bir kısıtlama olmadan çeşitli bahanelerle destekleme fiyatı olarak belirlenen fiyatın altından almıştır. Son yıllarda devlet artık taban fiyat uygulaması ile fındık alımı yapmış olsa da tüccar fındığı çeşitli yollarda bu fiyatın yine altından almaktadır. Tarım politikalarında çok sık rastlanan bu durumda aracılar, fındık arz zincirinde en fazla hasıllata sahip olan kişiler olmaktadır. Üreticilerin kapalı toplum yapısı sebebiyle piyasa ekonomisini

benimsememiş olması, ürünü hemen nakde döndürme güdüsü, piyasa gözetiminin düşük, alım prosedürlerinin fazla oluşuyla benzer durumlar, tarımsal üretimin pek çok alanında gözlemlenmektedir.

2020 yılı Levant kalite fındık için %50 randıman fındığın taban fiyatı 22,00 TL/kg olarak belirlenmiştir (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020).(Çizelge 2.15)

Çizelge 2.15. 2020 Yılı Levant Kalite Fındık Taban Fiyatı

Çeşit	En Yüksek Fiyat	En Düşük Fiyat	Tarih
Levant	19,50	19,50	11.06.2020
Levant	20,55	20,75	10.08.2020
Levant	21,75	21,50	15.09.2020
Levant	24,75	24,50	6.10.2020
Levant	23,00	22,75	9.11.2020
Levant	22,00	21,75	7.12.2020
Levant	22,25	22,00	13.01.2021
Levant	21,50	21,25	10.02.2021
Levant	22,50	22,00	10.03.2021
Levant	21,25	21,00	14.04.2021
Levant	20,75	20,50	20.05.2021

Kaynak: (Trabzon Ticaret Odası, 2010)

Çizelge 2.15'e bakıldığında belirlenen bu taban fiyatın altında işlem yapıldığı dönemler olmuştur. Fakat buradaki asıl sorun üreticinin tüccara bağımlı olma sorunudur. Yukarıda bahsedilen tarımsal üretimde üretici-aracı sorunlarının yanında fındık üretimine özel sorunlarda vardır. Özellikle fındık üretiminde tam anlamıyla bir kooperatifleşmenin olmaması, tüccara fındık satış işleminin diğer kurumlara göre daha kolay olması (örneğin TMO her ilçede fındık alımı yapmamaktadır bu nedenle fındığı farklı bir ilçeye taşımak maliyeti arttıracaktır ayrıca TMO fındık alımında randevu ile alım yapmaktadır, eğer üretici randevu aldığı gün fındığı herhangi bir nedenle satamamış olursa bir sonraki randevuyu beklemek zorunda kalacaktır. Ayrıca TMO fındık alımında tüccara göre daha titiz davranmaktadır. Bu nedenle fındığın satış işlemi daha zor olmaktadır.) tüccarı diğer konumlar karşısında daha avantajlı konuma getirmektedir.

1935'te yapılan ilk Fındık Kongresinden sonra 2834 sayılı kanun gerekçesiyle 1938 yılında kısa adı Fiskobirlik olan Fındık Tarım Satış Kooperatifleri kurulmuştur.

Fiskobirlik, 1964 yılına kadar kendi hesabına fındık alımı yaparken bu tarihten itibaren Ordu, Giresun ve Trabzon illerinde fındık üretimini özendirmek, ihracat gelirlerini arttırmak, fındık çiftçilerinin refah düzeylerini arttırmak için devlet adına alımlar yapmaya başlamıştır. Fiskobirlik, 1994 yılına kadar doğrudan devlet adına alıma devam etmiştir. Arz fazlası fındığın stoklarda kalması ve bu stokların eritilememesi nedeniyle kurum zarara uğramış ve bu duruma çözüm amaçlı 1995 yılından itibaren Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan aldığı kredileri kullanarak kendi adına alım yapmaya başlamıştır (Gündüz et al., 2018). Bu şekilde arz fazlası fındığı piyasadan çekmeye devam etmiştir. Stoklardaki fındığı özellikle don olaylarının yaşandığı ve üretimin düşüş yaşadığı yıllarda piyasaya sürmüş olsa da bu durum Fiskobirlik'e oldukça maliyetli olmuştur. Bu nedenle arz fazlası fındık, yağlık olarak değerlendirmeye alınmıştır. Devlet bu zarar üstlenmek için fındığı yağlık olarak değerlendirmiştir. Fakat burada başka bir sorun ortaya çıkmaktadır. Başarılı ihracat politikaları ile yurt dışına satılıp ülke ekonomisine katkı yapması gereken fındık, yağlık olarak kullanılmaktadır. Fındık iç tanesinin yaklaşık 1/3'ü yağ olarak kullanılmakta ve geri kalan küspe, hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Fındık gibi özel bir ürünün bu şekilde kullanılması, ihracat ile gelecek olan ekonomik katkıyı ortadan kaldırmıştır (Yalçın, 2009).

Fiskobirlik ve TMO, don olaylarının yaşandığı yıllarda elindeki stokları eritmiştir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2019). Fakat diğer yıllarda yine arz fazlasını piyasadan çekerek üreticiye borçlanmıştır. Ancak yine de birikerek ilerlemiş ve Fiskobirlik fındık alımı yapamayacak duruma gelmiş; ancak yine de fındık alımını gerçekleştirmiştir.

TMO, ilk fındık alımını 2006-2008 döneminde gerçekleştirmiştir. Fakat ilerleyen yıllarda fındık alımına devam eden TMO, Fiskobirlik ile aynı sıkıntıları yaşamıştır. Arz fazlası fındık ihraç yerine stokta kalması veya yağlığa ayrılması gibi nedenlerle aynı maddi zarar gerçekleşmiştir (Kıralı, 2006).

Yıllarca fındık destekleme fiyatları piyasa fiyatlarından yüksek tutularak fındık üretimine özendirilmek istenmiştir. Çizelge 2.16'da Fiskobirlik ve serbest piyasa fiyatları görülmektedir. Destekleme fiyatlarının, serbest piyasa fiyatlarından fazla oluşu piyasayı bozucu etki yaptığı gibi kurumları da olumsuz etkilemektedir. Uzun vadede destekleme alım fiyatı ile serbest piyasa fiyatı arasındaki farkın kapanması toplum

refahı lehine olabilir. Kamu kaynaklarının doğru tahsisi için piyasa gözetiminin daha sağlıklı yapılması ve hedefe yönelik destekleme politikalarının dizayn edilmesi gereklidir.

Çizelge 2.16. Fiskobirlik ve Serbest Piyasa Fiyatları (TL/kg)

Yıllar	Fındık Üretim Maliyeti	Destekleme (FKB Ortalama Fındık Alım Fiyatı)	Fındığın Serbest Piyasa Ortalaması
1996/97	0,12	0,20	0,16-0,26
1997/98	0,21	0,50	0,35-0,55
1998/99	0,43	0,77	0,65-0,85
1999/20	0,76	1,08	0,70-1,50
2000/01	1,24	1,08	0,70-2,00
2001/02	1,44	1,51	1,40-1,90
2002/03	1,65	1,61	1,45-1,65
2003/04	2,68	3,11	2,20-2,80
2004/05	4,08	5,49	4,5-7,00
2005/06	4,00	7,25	5,40-6,05
2006/07	3,38	5,00	3,45-4,00

*2006/07 Döneminden sonra maliyet ve alım fiyatları YTL olarak verilmiştir.

Kaynak: (Gül Yavuz & Polat, 2012)

Sonraki süreçte, fındık üreticisine alan bazlı destek verilerek, üretim maliyetini düşürülüp üreticinin daha fazla kar sağlamasını hedeflenmiştir. Bu kapsamda 2009/15201 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 2001/3267 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı kapsamında ruhsat verilen fındık sahalarında fındık yetiştiriciliği yapan Fındık Üretici Belgesine sahip, kamu kurum ve kuruluşları hariç gerçek ve tüzel kişiler yılda bir defaya mahsus olmak üzere 2009, 2010, ve 2011 yıllarında her yıl için 150 TL/da alan bazlı gelir desteği ödemesi yapılmasına karar verilmiştir. 2013/4245 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 2012 yılı için 150 TL/da 2013 yılı için 160 TL/da ve 2014 yılı için 170 TL/da olarak destek fiyatları belirlenmiştir. Üretime izin verilen alanlarda 2010-2014 yılları arasında toplamda 3,6 milyar TL alan bazlı destek yapılmıştır(Bozoğlu, 2018). 2015 yılı için ise destek miktarı 170 TL/da olarak belirlenmiştir. Bu rakam 2016, 2017, 2018, 2019 ve 2020 yıllarında da aynı miktarda 170 TL/da olarak belirlenmiştir. Fındık için uygulamada olan diğer destek ise mazot ve gübre desteğidir. Çizelge 2.17

incelendiğinde 2017-2021 yılları arasında verilen mazot, gübre ve alan bazlı destek rakamları görülmektedir. Fakat alan bazlı destekler, üreticilerin maliyetlerini aşağı çekmek amaçlı olsa da bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Buna göre sırf alan bazlı destekten yararlanmak için fındık üretimine izin verilmeyen bazı alanlar, fındık üretimine izin verilen alanlara dahil edilmiştir. Ayrıca sırf fındık bahçesi var diye alan bazlı destek almak da çok doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü fındık bahçesine sahip iki kişiden biri, tüm işlemleri yapıp fındık üretimine ait tüm kültürel işlemleri yerine getirirken, diğer bir kişi bu işlemleri yapmadan da bu destekten faydalanmaktadır. Bu durumda her türlü kültürel işlemleri yapan üretici de bahçeden uzaklaşmaktadır. (Bozoğlu 2018)

Çizelge 2.17. Fındık Üretim Destekleri (2017-2021)

Yıl	Ürün	Mazot (TL/da)	Gübre (TL/da)	Alan Bazlı (TL/da)	Toplam
2017	Fındık	9,00	4,00	170,00	183,00
2018	Fındık	10,00	4,00	170,00	184,00
2019	Fındık	10,00	4,00	170,00	184,00
2020	Fındık	17,00	4,00	170,00	191,00
2021	Fındık	18,00	8,00	170,00	196,00

Kaynak: (T.C Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020)

Verilen destekler fındık girdi fiyatlarını aşağı çekmemektedir. Bunun nedeni girdilere gelen zam ile verilen destek artış oranının çok farklı olmasıdır. Gübre desteklemeleri son 4 yılda aynı rakamda olsa da gübre fiyatlarında yaklaşık %100 bir artış yaşanmıştır. Aynı şekilde dolar endeksli olan mazot da ciddi fiyat farklılıkları yaşamıştır. Fakat son yıllarda yapılan yaklaşık %70'lik artış ile girdi fiyatları ile desteklemeler arasında bir denge oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak burada ürün fiyatlarına da bakılıp yeterli desteğin sağlanıp sağlanmadığı araştırılabilir.

Dikim alanlarına müdahale ve alternatif ürün üretimi;

Türkiye’de fındık dikim alanları her geçen yıl artmaktadır. Bunun birçok nedeni vardır. Fakat en önemli nedeni devletin fındık üreticisine sağladığı vermiş olduğu yüksek destekleme politikasıdır. Diğer nedenler ise özellikle Karadeniz bölgesinde kıyıda iç kesimlere doğru gidildikçe ormanlık alanların artması, bu ormanlık alanların tarım alanı olarak kullanılmak istenmesi ve bu alanların fındık üretimine elverişli olması, bölgede alternatif ürünlerin fındık kadar karlı olmaması, fındık üretiminin iş gücü ihtiyacının

¹tarım dışı sektörlerde çalışmaya elverişli olması vb. bir çok nedenden dolayı fındık dikim alanları giderek artmaktadır. Fındık dikim alanlarının en yoğun artış yaşadığı bölge II. ve III. Standart Bölgelerdir. Bunun en önemli nedenlerinden biri I. Standart Bölgenin doğal yetişme sınırları alanı içinde fındık dikilecek alanın kalmayacak derecede az olması ve diğer iki bölgenin yeni yeni fındık üretimine başlamış olması olarak düşünülebilir. Özellikle III. Standart Bölge, fındık ile yeni tanışma aşamasında denebilecek kadar yeni üretime geçilmiş bölgelerdir. Fakat burada en önemli sorun devletin fındık dikim alanlarını arttırmak için yapmış olduğu politikaları genellikle Orta ve Doğu Karadeniz için uygun görmesi, buna karşılık dikim alanlarındaki artışın diğer bölgelerde artmış olmasıdır. Terme, Çarşamba, Bafra ve Adapazarı gibi birçok ürün yetiştirilmesine uygun şartları sağlayan ovalar, fındık dikim alanı olarak tercih edilmiş ve bu verimli ovalar fındık bahçeleri ile doldurulmuştur. Üreticiler her zaman daha az zahmetle daha fazla kar elde etmek istemektedir. Bu nedenle fındık üretimi, üreticiler için iyi bir seçenektir. Fakat devlet yapmış olduğu politikalarda sadece gelir açısından değil her açıdan düşünerek politikalarını gerçekleştirmektedir. Örneğin Çarşamba ovasında domates, biber, patlıcan gibi birçok sebze yetişmektedir. Fakat üreticiler bu ürünler yerine fındığı tercih etmektedir. Ülke sınırları içinde fındığa göre daha çok talebi olan sebze yetiştirmek yerine fındık dikilmesi ülkenin tarım politikasını yanlış sürükleyebilir. Ayrıca fındık kalitesi açısından üretim faaliyetinin eski fındık bölgesi (Ordu Giresun Trabzon Rize Artvin) olan illerde yapılması ekonomik olarak daha uygundur (Mutlu Çamoğlu et al., 2011).

Bu durumların yaratmış olduğu sorunlar neticesinde ortaya çıkan sonuç, dikim alanlarının sınırlandırılması olmuştur. Bu bağlamda ilk olarak 1983 yılında 2844 sayılı “Fındık Üretiminin Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesi” hakkındaki kanun kabul edilmiştir. Ancak bu kanun gerek ülkenin ekonomik sorunları gerek ise tam teşkilatlı bir yapının bulunmaması nedeniyle 6 yıl sonra 1989 da uygulamaya konulabilmiştir. Bu kanunun amacı fındık üretim alanlarını kontrol altında tutmak, arz-talep dengesini yakalamak ve daha kaliteli fındık üretimi gerçekleştirmektir. Bu kanun kapsamında 2001 yılında çıkarılan 3267 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 13 il ve

I. ¹ Standart Bölge: Ordu, Giresun, Trabzon, Rize, Artvin
II. Standart Bölge: Samsun, Sinop, Kastamonu, Zonguldak, Karabük, Bartın, Bolu, Düzce, Sakarya
III. Standart Bölge: Kırklareli, İstanbul, Kocaeli, Yalova, Çanakkale, Bursa, Balıkesir, Bilecik, Eskişehir, Kütahya, İzmir, Aydın, Denizli, Isparta, Antalya, Konya, Mersin, Adana, Amasya, Tokat, Sivas, Gümüşhane, Osmaniye, Hatay, Kahramanmaraş, Elazığ, Bitlis, Şanlıurfa, Mardin

ilçelerinde fındık üretimine izin verilmiştir. Kanuna göre fındık dikim ve üretim alanlarının genişletilmesi izne tabii tutulmuş ve denetim yetkisi İl Tarım Müdürlüklerine verilmiştir. Fındık arz-talep dengesizliğinin yaratmış olduğu fiyat istikrarsızlığını yavaşlattığı söylenebilir. 2001 yılında çıkarılan 3267 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının 1. Maddesi 2014/7253 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile değiştirilmiştir. Bu kapsamda 13 il ve ilçede üretimine izin verilen fındık yeni karar ile toplam 16 il ve ilçede üretimine izin verilmiştir (Fındık Alanlarının Tespitine Dair Kararda Değişiklik Yapılması Hakkında Karar, 2015).

Dikim alanlarının artması ile arz fazlası olması fındığın stoklanması ve diğer ek maliyetleri getirdiği gibi üreticilere ödenen bedellerinin de gecikmesine ve azalmasına neden olmuştur. Alternatif ürün seçeneği çok az olan I. Standart Bölge (Ordu Giresun Rize Trabzon Artvin) üreticileri bu durumdan oldukça fazla etkilenmiştir.

Yaşanan bu olumsuz durumların önüne geçmek amacıyla 16.06.1983 gün ve 2844 sayılı “Fındık Üretimine Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesi” ile ilgili kanunun maddesi uyarınca hazırlanan 11.01.2002 ve 24637 sayılı “ Fındık Üretimine Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesi ile Fındık Yerine Alternatif Ürün Yetiştirmeyi Tercih Eden Üreticilerin Desteklenmesine Dair Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik” resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik ile fındık üretimine izin verilen alanlarda;

- Rakımı en çok 750 metreye kadar olan yerlerde
- Meyili en az %6’dan daha fazla eğimli 3. Sınıf tarım arazilerinde
- Arazi kullanma kabiliyeti 4. Sınıf ve daha yukarı sınıflardaki arazilerde

Kaynak: (Fındık Üretimine Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesi ile Fındık Yerine Alternatif Ürün Yetiştirmeyi Tercih Eden Üreticilerin Desteklenmesine Dair Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik, 2002)

fındık üretimi yapılabilecektir. Yönetmelik gereği ilan edilen alanlarda fındık dikimi için tesis ve yenileme destekleri müracaat ile gerçekleştirilebilmektedir. Aynı zamanda alternatif ürünler için arazinin uygun hale getirilmesi durumuna kadar her türlü destek isteyen üreticilere sağlanmaktadır.

Bu proje amacına tam olarak ulaşamamıştır. Bunun nedeni fındık sökülmesinin çiftçilere

bağlı olması, fındık üretim alanlarının bir kısmının kadastro geçmemiş alanlarda veya orman vasfı bulunan alanlarda yapıyor olması, üreticilerin alternatif ürünler hakkında yeteri bilgiye sahip olmaması, fındığın alternatif ürünlerden daha ekonomik olması, fındık iş gücünü diğer ürünlere kıyasla daha az olması, fındık arazilerinin babadan miras görülerek yok edilmek istenmemesi gibi birçok durum bu projenin başarıya ulaşmasına engel olmuştur (Kılıç et al., 2005; Yalçın, 2009).

İhracat ve İthalat Politikaları;

İhracat Politikaları;

Fındık, Türkiye'nin başarılı ihracat politikaları ile uzun vadede ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayabilecek bir tarım ürünüdür. Dünyadaki üretimin büyük bir kısmını Türkiye'nin gerçekleştiriyor olması bu konuda avantaj sağlamaktadır. Karadeniz kıyı kuşağı boyunca geniş üretim alanına sahip olan fındıktan doğrudan veya dolaylı olarak 7-8 milyon insan geçim sağladığı düşünülmektedir. Bu nedenle yapılacak olan ihracat politikaları insanlar üzerinde olumlu etki yaratmalıdır. Fındık tarımı ülke ihracatında önemli bir yere sahiptir. 2018 yılı için toplam bitkisel ürünleri ihracatının %9,38'lik kısmını fındık ve mamulleri oluşturmaktadır. Aynı yıl için toplam ihracat içindeki payı ise %1,14'tür. Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatında ilk sırada yer almaktadır.

1977 yılında başlamış olan Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu (DFİF) ile fındık ihracatından kesinti yapılmaktadır. Kesinti miktarı 1987 yılına kadar kilogram başına 1 ABD Doları olmuştur. 1987 yılından itibaren kademeli olarak azalarak 1997 yılında 0,08 ABD Doları olmuştur. 2019 yılı için bu değer her türlü natürel iç fındık için 0,08 ABD Doları ve her türlü kabuklu fındık için 0,04 ABD Doları karşılığı TL'dir. Free on Board (FOB) Fındık Tanıtım Fonu kesintisi ihracat bedelinin %0,4'ü kadar bir kesinti yapmaktadır (Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, n.d.).

İthalat Politikaları;

Türkiye, dünya fındık üretimin büyük bir kısmını tek başına gerçekleştirmiş olsa da bazı yıllarda fındık ithalatı yapmaktadır. Bunun en önemli nedeni Fiskobirlik veya TMO'nun piyasa fiyatı üzerindeki bir fiyattan alım yaparak fiyatları yukarı çekmesi, dolayısıyla

findık ihracatçılarının teamüllerini yerine getirmek için ithalat yoluna başvurmasıdır. İç piyasada findık fiyatına kıyasla daha uygun olan ülkelerden ithalat yapılmaktadır. Özellikle komşu ülke olan ve kara yolu ile kolay bağlantı sağlanıp düşük ücretlerle ithalat yapılacak olan Azerbaycan ve Gürcistan'dan ithalat yapılmaktadır. Fındık ithalatının önüne gümrük vergilerini yükselterek geçmeye çalışmaktadır. Yağlık fındık ithalatının gümrük vergi oranları %19-23 arasında değişmektedir (T.C Ticaret Bakanlığı, 2020). Bir üründe ihracatçı ve ithalatçı olmak özellikle piyasa ekonomisine geçmiş ülkelerde sık görülen bir durumdur. Kalite arayışları, uygun fiyatlı ürün bulabilme olanakları, spekülörlerden uzak kalma güdüsü ve yılın değişik zamanlarında küreselleşmiş dünyanın değişik coğrafyalarında ürün ithalatının mümkün olması ülkeleri ithalata yöneltebilmektedir. Karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğumuz bu üründe ithalatçı olmak pek tercih edilen bir durum olmadığından, zaman zaman dış ticaret politikamız gümrük vergilerinin yükseltilmesi yönünde olmaktadır.

2.2.2.2.Dünya’da Uygulanan Fındık Destekleme Politikaları

Dünyada uygulanan fındık politikaları hemen her ülke için farklılık göstermektedir. Bütün ülkeler kendi ekonomik amaçları doğrultusunda farklı politikalar gerçekleştirmektedir. Çünkü küresel açlık düzeyi sadece bir ülke için sorun olmayacaktır. Bir ülkede, yetersiz gıda olması o ülke vatandaşlarını diğer ülkelere göç etmeye zorlayacaktır. Bu durumda farklı birçok sorun ortaya çıkacaktır. Bunlara birkaç örnek verecek olursak; öncelikle kültürel anlamda bozulmalar olabilir, diğer yandan güvenlik açısından zafiyetler olabilir, diğer bir durum ise uluslararası ticarettir. Gıda sorunu yaşayan ülkeler uluslararası gıda ticaretine de güvenlik açısından sorun oluşturabilir. İklim, tarım, gıda, insan sağlığı vb. sorunlar küresel sorunlardır ve küresel politikalar az gelişmiş ülkeler lehine geliştirebilir. İnsan nüfusunun hızlı artışı gıdaya olan talebi artırmaktadır. Bunun sonucunda tarım alanlarının arttırılması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu zorunlulukların bireysel çözümleri ekolojik dengenin bozulmasına neden olmaktadır. Örneğin bazı ülkeler, gıdaya ulaşımı kolaylaştırmanın yanında güvenilir gıdaya ulaşımı da göz önünde bulundurmaktadır. Bazı ülkelerde ise sadece gıdaya erişim ön plandadır. Bu durumda farklı iki ülke tarımsal üretim miktarını arttırmak için farklı metotlar denemek zorundadırlar. Güvenilir ve sağlıklı gıda için kimyasal girdiyi minimuma düşürmek gerekmektedir ve bu hem insan sağlığı hem de

çevre sağlığı için önemli bir husustur. Fakat sadece tarımsal üretim miktarını arttırmak isteyen ülkeler kimyasal girdi düzeyini normalin iki katına çıkararak hem insan sağlığını hem de çevre sağlığını riske atmaktadır. Bu durumda ülkelerin ortak sahibi oldukları ekolojik dengeyi korumak için ortak politikalar belirlemeleri gerekmektedir (Öztürk & Arıcı, 2017).

Avrupa Birliği Tarım Politikaları Mevzuatı, üye ülkelerin tamamını kapsamaktadır. Mevzuatın en temel amacı güvenli ve sağlıklı gıdaya erişim ve çevre sağlığının korunmasıdır (T.C Avrupa Birliği Başkanlığı, 2022).

AB ülkeleri fındık üretiminde Türk üreticilerle rekabet etmekte zorlanmaktadır. Bunun en önemli nedeni Türkiye'nin fındık üretimine elverişli iklime sahip olması, AB göre üretim maliyetinin daha düşük olması ve fındık kalitesinin Türkiye'de daha iyi olmasıdır. Bu sebeple AB Tarım Politikalarında fındık üreticilerini destekleyici, verim ve kaliteyi arttırıcı ve pazarlama imkânlarını kolaylaştırıcı politikalar uygulamaktadır. AB'de fındık, badem, ceviz, fıstık ve keçiboynuzu ürünlerinin üretimi ve bu ürünlerin pazarlama konusundaki sıkıntılarını gidermek için 1989 yılında bu sorunları giderici destek uygulaması yapmıştır. Başta 10 yıl ile sınırlanan bu destekler daha sonra süresiz olarak uzatılmıştır. AB'nin uygulamış olduğu bir diğer destek ise 1997 yılında üç sezon süreli olmak koşuluyla olumsuz ekonomik koşullar nedeniyle destekleme yapılmıştır. AB ülkelerinde uygulanan bir diğer destek ise ihracatta ton başına geri ödeme yapılmasıdır. Bu uygulama 1997 yılından beri yapılmaktadır. Bu değer 53-103 Euro arasında değişen değerlerde yapılmaktadır. Ayrıca fındık üreticilerini korumak amacıyla diğer fındık üretici ülkelerden yapılan fındık ithalatını gümrük vergileri ile sınırlamaya çalışmaktadırlar (Vural., 2008).

2.2.3. Fındık Üretiminin Ekonomik Değerlendirilmesi

2.2.3.1 Fındık Üretiminde Maliyet Oluşumu ve Analizi

Fındık üretiminde fiyat oluşumunun en önemli aşaması, fındık üretim maliyet hesabıdır. Fındık üretim maliyetinin doğru hesaplanması fındık üretimi için yapılacak olan tüm çalışmaların istenilen sonuçları verme açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle fındık maliyetini hesaplarken bütün aşamalar en gerçekçi veriye dayandırılmalıdır. Fındık üretim maliyetinin en önemli aşaması masraf unsurlarının doğru belirlenmesi ve bu

masraf unsurlarının doğru hesaplanmasıdır. Fakat burada bir durum göz ardı edilmemelidir. Fındık üretimi Karadeniz kıyı kuşağı boyunca üretilen bir üründür. Karadeniz üç bölümde incelenirse Doğu Karadeniz, Batı Karadeniz ve Orta Karadeniz, bu üç bölge birbirinden oldukça farklı özelliklere sahiptir. Örneğin bu bölgeler arasında eğim, yeryüzü şekilleri, iklim şartları vb. birçok farklı faktör bulunmaktadır. Bu farklı faktörler masraf unsurlarının da farklı olmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle fındık maliyet hesabı sonucu oluşan fiyatın tüm fındık üreticilerine bölgesel anlamda aynı oranda yansımaları, daha başarılı bir politika olacaktır. Ordu ve Sakarya illerinde fındık yetiştiriciliği yapan iki üreticiyi karşılaştırarak bu durum açıklanabilir. Ordu ili Sakarya'ya göre daha engebeli bir yapıya sahiptir ve iklim olarak daha fazla yağış alan bir bölgedir. Ordu ilinde üretim yapan bir çiftçi, arazinin engebeli olmasından ve iklimsel koşulların yeterince elverişli olmamasından dolayı günde 20-30 kg arası fındık toplarken Sakarya ilinde üretim yapan çiftçi günde 30-40 kg arası fındık toplamaktadır. Diğer yandan araziden ürünü, çiftlik merkezine getirirken Ordu ilindeki çiftçi daha fazla masraf yapacaktır. Bu tip durumların tamamı karşılaştırıldığında iki il arasında fındık maliyeti farklı sonuçlar verecektir.

Fındık üretiminin maliyet unsurları, üç kısımda incelenebilir. Bunlar tesis dönemi masrafları, hasat öncesi masraflar ve hasat masraflarıdır. Fındık çok yıllık bir ürün olduğu için tesis masrafı kaçınılmazdır. Fakat bu masraf unsuru, diğerlerine göre daha küçük değerlere ihtiyaç duyan bir masraf kalemidir. Aynı zamanda fındık üreticilerinin çoğu miras yoluyla bu bahçelere sahip oldukları için bu masraf çokta reel bir sonuç vermemektedir. Fındık dikim işlemi yapıldıktan yaklaşık 7 yıl sonra ürün vermeye başlamaktadır. Bu süre için yoğun bir bakıma ihtiyaç duymamaktadır.

Diğer masraf unsuru olan hasat öncesi masraflar ise ikinci sırada yer almaktadır. Bu masraf kalemlerinin en önemlileri; gübre, budama, yabancı ot temizliği ve bunlar için yapılan işçiliklerdir. Çalışmamızın yapıldığı Ordu ilinde özellikle fiziki olarak yapılan işçilikler ciddi bir maliyet oluşturmaktadır. Arazinin engebeli yapısı birçok çalışmada zorluk yaratmaktadır. Hasat öncesi yapılan masrafların en temel amacı verimli bir hasat dönemi geçirmektir. Fakat tarım, doğal koşullara yüksek derecede bağlı olduğundan bu çalışmaların tamamını sonuçsuz bırakmaktadır. Özellikle don olayları bu durumlar

arasında en önemli olanıdır. Bu durum bir örnek ile açıklanırsa; don olayının yaşandığı bir yılda üretici, hem verimden kayıp yaşayacaktır hem de fındık ocaklarının zarar görmesi ile bunların telafi edici uygulamaları (gübre, ilaç vb.) ilave bir maliyet kalemi oluşturabilir. 2019 yılı Ordu ili fındık maliyet hesabı için yapmış olduğumuz çalışmamızda 1 da için toplam masraflar 671 TL/da olarak hesaplanmıştır. Çizelge 2.18’de bu masraf kalemleri görülmektedir. Burada hesaplanan masraf kalemleri her bölge ve yöre için aynı olmamaktadır. Bu masraf unsurlarının çoğu toprak analizi yaptırılarak belirlenmelidir. Çünkü çoğu fındık üreticisi her yıl gerekli teknikleri yerine getirememekte; örneğin kireç atımı veya yabancı ot mücadelesi yapılmamaktadır.

Çizelge 2.18. Ordu İli Hasat Öncesi Fındık Masraf Kalemleri (2019)

YETİŞTİRME MASRAFI	İş Gücü				Kullanılan Ekipman	Kullanılan Materyal		
	İnsan	Saat	Makine	Saat		Cins	Miktar	Fiyat
Budama Masrafı	1	8	0	0	Nacak		1	160
Gübre Masrafı						20 – 20 – 0 kompoze	40	130
Gübre İşçiliği	1	2	0	0				40
Kireç Masrafı						Fındık Kireci	100	40
Kireç İşçiliği	1	4	0	0				80
İlaç Masrafı						Herbisit	400 gr	30
İlaç İşçiliği	1	4	0	0	Körük		1	80
Diğer Masraflar								50
Yetiştirme Masraf toplamı								610
Yetiştirme Masraf Faizi (%10 yıllık)								61
Yetiştirme Masrafları Genel Toplamı								671

Kaynak: (Aydın, 2020; Sıray et al., 2015)

Hasat öncesi yapılan çalışmalar fındığın kalite ve verim derecesini belirlemektedir. Bu dönemde çiftçilerin uzmanlar tarafından desteklenmeleri gerekmektedir. Fındık üreticilerinin, fındık üretiminin her aşamasında eğitilmeleri ve yapacakları tüm işlemleri bilinçli olarak yapmaları gerekmektedir. Örneğin gübreleme aşamasına birçok çiftçi bahçenin yüzeyine gelişigüzel gübreyi atmakta ya da fındık ocaklarının başka bir

bölgesinde yoğun olarak gübreyi serpmektedir. Olması gereken durum fındık ocaklarının bir şemsiye gibi yana açılan dallarının iz düşümünde açılan çukurlara gübrenin atılmasıdır. Arazinin yüzeyinde bir bölgede yoğun olarak atılmış olan gübre şiddetli bir yağmurda arazinin eğimli olmasından dolayı yıkanmaktadır. Bu nedenle yapılan her işlemin bilinçli yapılması gerekmektedir. Diğer yandan üreticilerle yapılan anketlerde de birçok çiftçinin toprak analizi yaptırmağı gözlemlenmiştir. Analizi yaptırılmamış toprakların hangi gübreye ya da ilaca ihtiyacı olduğu bilinmediğinden hasat öncesi yapılan birçok çalışma yanlış yapılmakta ve buda verim-kalite sorunları yaratmaktadır.

Üçüncü ve son masraf unsuru ise hasat masraflarıdır. Fındık hasadı tamamen insan gücüne dayalı olduğu için burada en büyük maliyet kalemini “toplama ücreti” oluşturmaktadır. Genellikle çiftçiler fındıklarını kendileri aile olarak topluyor olsa da tarımdaki fırsat maliyeti kavramı üzerinden bu işlemden masraf kalemi arasına alınmaktadır. Engebeli ve iklim koşullarının elverişsiz olduğu özellikle Orta ve Doğu Karadeniz’de fındık işçiliği daha zahmetli ve maliyetlidir. Bir kişinin ortalama günlük 30 kg fındık topladığı varsayılırsa ve Ordu ili için dekara verim 2019 yılı için 96 kg olduğuna göre bir kişi yaklaşık üç günde 1 dekar alandaki fındığı toplayabilmektedir. Tabii ki burada fındığın doğru zamanda hasat edilip edilmediği önemli bir husustur. Fındığın daldan tam olmamış halde toplanması ile olgunlaşmış yere döküldüğünde toplanması arasında yaklaşık 1,5-2 kat zaman farkı vardır. Yapmış olduğumuz çalışmada günlük toplama değeri 30 kg olarak kabul etmekteyiz. Fındık toplama işçiliğinden sonra en yüksek masraf kalemi harman işçiliğidir. Genellikle aile işletmesi olan fındık işletmelerinde harman işçiliği ev çevresinde yapıldığı için bunun bir masraf unsuru olduğu düşünülmemektedir. Fakat ekonomik hesaplamalarda burada yapılan her işçilik masraf unsurudur. Bir diğer yüksek masraf unsuru ot motoru ile temizlik ve batöz işlemleridir. Batöz saatlik ücreti bakanlık tarafından her yıl belirlenmektedir. Bu değer 2019 yılı için 200 TL olarak belirlenmiştir. Bir batözün bir saatte yaklaşık bir ton fındık işlediğini varsayılırsa bir dekar alandan çıkan fındığın batöz maliyeti yaklaşık 20 TL civarında olmaktadır. Ot motoru ile bir dekar alanı temizlemek 2,5-3 saat sürmektedir ve ot motoru ile temizliğin günlük ücreti yaklaşık 300-350 TL arasında değişmektedir. Bu durumda bir dekar alan için ot motoru ile temizlik maliyeti yaklaşık 130 TL’dir. Çizelge 2.19’da hasat masrafları görülmektedir. Bu çizelgeye göre hasat masrafları

toplamı 1155 TL/da'dır. Tesis masrafları, hasat öncesi masraflar ve hasat masraflarını topladığımız da toplam masrafın 1880,78 TL/da olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu değer aynı il içindeki bölgelerde bile farklılık göstermektedir.

Fındık üretiminde destekleme, mazot ve bahçeden çıkan fındık odunları yan gelir olarak hesaplanmaktadır. Yan gelir çiftçinin hedeflemediği fakat kendiliğinden oluşan gelirdir. Bu gelir içinde en önemlisi alan bazlı destek geliridir. 2019 yılı için alan bazlı destek miktarı 170 TL/da mazot desteği 14 TL/da ve bir dekarda ortalama 300 kg odun çıktığı varsayılırsa bunun geliri ise yaklaşık 75 TL'dir. Değerlendirilme imkanlarına göre fındık yaprakları veya fındık kavuzları da yan gelir kapsamındadır. Fakat bu kadar detaylı incelemek imkansız olduğu için bunları diğer yan gelirler kalemi altında verilmiştir. Bu değer 10 TL/da olarak kabul edilmiştir.

Çizelge 2.19. Ordu İli Hasat Dönemi ve Sonrası Fındık Masraf Kalemleri(2019)

HASAT MASRAFI	İş Gücü				Kullanılan Ekipman	Kullanılan Materyal		
	İnsan	Saat	Makine	Saat		Cins	Miktar	Fiyat
Hasat Öncesi Temizlik Masrafı			1	3	Ot Motoru			130
Fındık Toplama işçiliği	1	40	0	0				520
Harmana Taşıma Masrafı			1	0,2				40
Harman İşçiliği	1	15	0	0				250
Ayıklama Masrafı			1	0,15	Batöz			60
Diğer Masraflar								50
Hasat Masrafları Toplamı								1050
Hasat Masraf Faizi (%10 yıllık)								105
Hasat Masrafları Genel Toplamı								1155
TOPLAM MASRAF								1.826,00
GENEL İDARE ÜCRETİ -3%								54,78
TESİS MASRAFI								30
MASRAFLAR GENEL TOPLAMI								1.880,78

Kaynak: (Aydın, 2020; Siray et al., 2015)

Bu değerlere göre 1 kg fındığın maliyeti izelge 2.20’de görülmektedir. Buna göre 2019 yılı için Ordu ilinde 1 kg fındık üretim maliyeti yaklaşık 16,79 TL/kg olarak hesaplanmaktadır. Devlet yapmış olduğu politikalarda çiftçilerin kazançlarının yeter gelir seviyesinde olması için fındık maliyetini dikkate almaktadır. Fındık arazisinin miras yoluyla parçalara bölünmesi ve işletme başına çok düşük miktarlarda fındık üretimi yapılması fındığa verilecek olan fiyatı etkilemektedir. Çiftçilerin kırdan kente gn engellemek ve üretimde devamlılığı sağlamak için üreticilerin yeter geliri sağlamaları gerekmektedir.

Çizelge 2.20. Fındık Maliyeti (TL/kg)

Toplam Masraf	1880,78
Toplam Gelir	269
Dekara Verim	96
Maliyet (kg/da)	16,79

Kaynak: Anonim(2019)

2.2.3.2. Fındık Fiyat Oluşumu

Fındık fiyat oluşuma etki eden birçok faktör vardır. Bunların en önemlileri üretim miktarları, stok durumları, ihracat miktarları, iklimsel koşullar, fındığın yerine ikame edebilecek ürünlerin mevcudiyeti, üretim politikaları, devlet desteklemeleri ve fındığın kullanım alanlarının eşitlendirilmesidir. Diğer yandan fındık ithalatı yapan ülkelerin ekonomik davranışları, Türkiye’nin ihracat politikası ve fındık ihracatında etkili olan büyük Őirketlerde fındık fiyat oluşumunda etkili olmaktadır.

Fiskobirlik’in 2006 yılına kadar her yıl belirlemiş olduğu fındık fiyatı, piyasa fiyatının da oluşumunu etkilemektedir. Akseki (2012) alışmasında Fiskobirlik alış fiyatının %1 artışı piyasa fındık fiyatını %0,47 arttırdığını belirtmiştir. Bu durum üreticilerin lehine olmaktadır. Fındık fiyat oluşumunda, önemli bir etken de stok miktarıdır. Stok miktarlarının arttığı dönemlerde fındık fiyatları azalmaktadır. Fındık başlangıç stoklarının %1 artışı dünya genelinde fındık fiyatlarını olumsuz etkilemekte ve fiyatı %0,05 azalışa yöneltmektedir. Arz-Talep dengesinin arz yönlü artışı stok miktarının yükselmesi ve dolayısıyla fiyatlarda azalışın görülmesine sebep olmaktadır. Fiyat oluşuma etki eden bir diğer unsur ise üretim miktarıdır. Fındık retim miktarı arz-talep

denmesini oluşturmaktadır. Bu denge arz yönlü olduğunda fiyatlar düşmekte talep yönlü olduğunda fiyatlar yükselmektedir. Nitekim Türkiye’de fındık üretim miktarında görülen %1’lik artış dünya fındık fiyatlarını %0,12 azaltmaktadır. Türkiye’nin bu kadar etkili olmasının temel sebebi dünya fındık üretiminin yaklaşık %70’lik kısmını tek başına üretiyor olmasıdır. Diğer bir unsur ise iklimsel koşullarıdır. Fındık üretim miktarını doğrudan etkileyen hava koşulları üretim miktarının artmasına ya da azalmasına neden olmaktadır. Çizelge 2.21 incelendiğinde 2014 yılında yaşanan fındık üretim alanlarındaki don olayı toplam üretim miktarını düşürmüştür. Yaşanan fiyat hareketlerinin önemli bir kısmı doğal faktörler sebebiyle oluşan fiyat değişimlerine bağlansa da tek sorunun meteorolojik faktörler olmadığı söylenebilir. Don olaylarının görüldüğü yıl oluşan işlem hacmi, bir önceki yıldan yani koşulların nispeten iyi geçtiği yıldan daha fazla gerçekleşmiştir. Üretim miktarının değişken olmasına karşın etkin bir stok politikasının olmayışı, yaratılan işlem hacmi ve dolayısıyla üretici rantının dalgalı olması, üreticiler için motivasyon bozucu bir ortam oluşturmaktadır.

Çizelge 2.21. Fındık Fiyat Göstergesi 2013-2019 (TL/kg)

Yıl	Min Fiyat (tl)	Max Fiyat (tl)	Ortalama Fiyat	Stok Miktarı	Üretim Miktarı
2013	4,20	9,39	5,66	186213	549000
2014	5,65	14,31	10,91	115952	450000
2015	10,50	20,03	13,72	301928	646000
2016	7,80	13,00	10,07	96354	420000
2017	8,00	11,00	9,51	278298	675000
2018	12,0	13,0	12,46	128047	515000
2019	13,00	17,36	15,31	----	776046

Kaynak : OTB 2020 / TÜİK 2020

Çizelge 2.21’e bakıldığında ise 2014 yılında yaşanan don olayı sonrası üretim miktarındaki düşüş nedeniyle 2015 yılındaki dünya genelindeki fındık fiyat artışı gözlemlenmektedir. Fiyat oluşumdaki bir diğer etken ise döviz kurudur. Özellikle son 5-6 yıldır dolar kurunun hızlı yükselişi ülke ekonomisinde ciddi sorunlar yaratmıştır. Enflasyonu hızlı şekilde yükselten kur değişimi üreticilerin yeter gelir seviyelerini yükseltmiştir. Fakat fındık fiyatlarında bu oranda bir yükselme yaşanmamıştır (Akseki, 2012). Genel ekonomi politikaları ve küresel gelişmelere karşı oldukça duyarlı bir sektör olan fındık üretim sektörünün daha özel politikalara ihtiyacı olduğu açıktır.

Çizelge 2.22. Dünya Fındık Fiyatları 2015-2019 (\$/kg)

Yıl	Üretici Fiyatı (\$/kg)				Dolar Kuru (TL karşısında)
	Ülke				
	ABD	İspanya	İtalya	Türkiye	
2015	3,08	3,15	5,03	5,53	2,72
2016	2,98	2,75	3,55	3,49	3,03
2017	2,53	2,03	3,16	2,67	3,64
2018	1,95	1,96	4,05	2,18	4,81
2019	2,11	2,19	3,6	2,82	5,67

Kaynak: (FAO, 2020)

Tarım ürünlerinin fiyat oluşumu diğer ürünlerin fiyat oluşumuna göre farklılık göstermektedir. Özellikle bazı ürünlerin fiyatlarında satıcının değil alıcının fiyat oluşumunda etkisi daha yüksektir. Fındık bu ürünler arasında yer almaktadır. Türkiye diğer ürünler gibi fındık ihracatının da büyük kısmını Avrupa ülkelerine yapmaktadır. Avrupa ülkeleri fındık fiyat oluşumunda daha etkili bir durumdadır. Bunun ekonomik, politik veya başka sebepleri olabilir. Fakat dünya fındık üretimin büyük kısmını karşılayan Türkiye'nin bu konuda etkili olamaması fındık fiyatlarının istenilen seviyelerde olmamasına sebep olmaktadır. Bu sorunun ortadan kaldırılabilmesi için fındık işleme sanayisinin daha verimli kullanılması gerekmektedir. Özellikle çikolata sanayisinde yoğun olarak kullanılan bir ürün olması sebebiyle içeriği fındık olan pek çok yeni ürün için AR-GE faaliyetleri yürütülebilir. Özellikle tarım ürünlerinde fiyat belirlenmesi konusunda AB bloğunu kırmak çok güçtür. Ancak kalite arttırılarak, hedef pazarlar araştırılarak uluslararası ticaret desteğiyle fındık ihracatı azaltılıp işlenmiş fındık ürünleri ihracatı arttırılabilirse, hem üretici fiyatları yükselecek hem de fındık ürün fiyatı belirleme konusunda daha rekabetçi olunabilecektir.

2.2.4. Fındık Sektöründe Yaşanan Sorunlar

Tarımsal faaliyetler ilkel dönemlerden günümüze kadar birçok farklılık göstermiştir. İlken dönemlerde tamamen insan gücüne dayalı olan tarımsal faaliyetler günümüzde giderek artan teknoloji ile makineler ile yapılmaktadır. Özellikle coğrafyası uygun bölgelerde tarımda makineleşme oranı oldukça yüksektir. Fındık yetiştiriciliğinin büyük kısmı engebeli arazilerde gerçekleştiği için makineleşme oranı fındık üretiminde diğer

ürünlere göre daha azdır. Fakat önceki dönemlere kıyasla fındıktaki birçok uygulama teknolojik aletlerle yapılmaktadır. Örneğin kavuzlu fındığın dane işlemine getirilmesi önceden el ile yapılmaktayken bu işlem günümüzde batöz makineleri ile yapılmaktadır ya da önceki dönemlerde yabancı ot temizliği orak, tırpan gibi aletlerle yapılmaktayken bu işlem, günümüzde ot motoru ile yapılmaktadır. Teknolojik gelişmeler insan gücü gereksinimi oldukça azaltmıştır.

Tarımsal faaliyetlerin büyük bölümü kırsal bölgelerde gerçekleşmektedir. Kır-kent arasında sosyal faaliyetler, ekonomik faaliyetlerin çeşitliliği, sağlık, eğitim vb. hizmetlere ulaşım gibi birçok farklılık bulunmaktadır. Devlet yapmış olduğu politikalarda bu farklılığı minimuma indirmeye çalışmaktadır. Böylece kırdan kente olan göçü azaltıp kırsalda yapılan faaliyetlerin devamlılığının sağlanması amaçlanmaktadır.

2.2.4.1. Ekonomik Sorunlar

Türkiye’de doğrudan ve dolaylı olarak toplam 7-8 milyon kişi fındık üretiminden bir şekilde geçimini sağlamaktadır(Bozoğlu 2018). Fakat birçok nedenden dolayı sadece fındık üretimi temel geçim kaynağı olmaktan çıkmıştır. Fındık üreticileri, fındık üretiminin yanında farklı gelir kollarından kazançlarını sağlamaktadırlar. Bu durumun nedenlerini inceleyecek olursak ülkenin genel ekonomik durumu, tarım alanlarının yeter gelir seviyesinin altında oluşu, fındık üretiminde maliyetlerin yüksek oluşu, fındık fiyatının istenilen seviyelerde olmayışı, tarımsal bilgi ağının bazı durumlarda yetersiz olması ve bilgi yetersizliğinden dolayı rekolteye göre fiyat oluşum tahminleri gibi yanlış hesaplamalar sonucunda yanlış politikalar belirlenmesi, üreticilerin fındık satış işlemlerinde yaşamış olduğu gibi daha birçok sorun, fındık üreticilerin yeterli kazançta ulaşamamasına ve bunun sonucunda başka ekonomik uğraşlara yönelmesine neden olmaktadır.

Türkiye ekonomik sınıf itibariyle gelişmekte olan ülkeler arasında yer almaktadır. Dünyadaki birçok gelişmekte olan ülke, ekonomi politikalarında büyümeyi hızlandırmak için sanayi ve hizmet sektörüne ağırlık vermektedir. Tabi ki bazı ülkeler mevcut zorunluluklardan dolayı bu sektörlerle yönelmektedir. Türkiye, tarımsal üretime elverişlilik açısından birçok ülkeden daha avantajlı konumdadır. Fakat tarımsal ürünler

ile sanayi ürünlerini katma değer oranları arasındaki uçurum nedeniyle ekonomik yönelim sanayi üzerinedir. Tabi ki burada şu detayı unutmamak gerekir: Tarımsal ürünlere katma değer katabilecek sanayi alt yapısının oluşması, aynı zamanda sanayinin gelişmesiyle olacaktır. Bu ekonomik sistemi bir zincirin halkaları olarak görülürse bir sektörün gelişimi diğerinin gelişimine zemin hazırlayacaktır. Türkiye tarım sektörü üzerinde ciddi çalışmalar yapan ve bu sektörü sanayi sektörü ile entegre hale getirip katma değeri yükseltme aşamasında olan bir ülkedir. Fakat bazı ürünlerde bu durum istenilen seviyelerde değildir. Fındık birçok kullanım alanına sahip bir üründür. Fakat ülkemizde fındık çok farklı alanlarda kullanılmamaktadır. Genel olarak çerezlik ve yağ sanayisinde kullanılmaktadır. Avrupa'da birçok ülke özellikle Almanya, İtalya ve Norveç çikolata sanayisi ile fındık badem gibi ürünlerin ekonomik değerini arttırmaktadır. Örneğin ülkemizde 1 kg iç fındık 60-80 TL arasında iken yurt dışından ithal edilen kaliteli çikolata ürünlerinin yaklaşık 200-300 gramı bu rakama denk gelmektedir.

Fındık üreticilerinin ve fındık sektörünün en büyük sorunlarından bir diğeri ise üreticilerin yeter gelir seviyelerini karşılayacak olan tarım alanına sahip olmamasıdır. Bir fındık üreticisinin, yeter gelir seviyesine ulaşması için sahip olması gerek üretim alanı 22-28 da'dır (Kayalak, 2009). Ordu ili fındık üreticileri ile yapılan fındık anket sonuçlarına göre üreticilerin %87,1'inin üretim alanının 22 dekarın altında oluşu ortaya çıkmıştır. Fındık üretim alanlarının bu kadar küçük olmasının en önemli nedeni üretim alanlarının miras yoluyla bölünmesidir. Bölünmeler yoluyla verimsiz hale gelen araziler, düşük gelirlerin kazanılmasına yol açarken fındık üretiminin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmaktadır. Başka sektörlerle yönelen kişiler ise fındık yetiştiriciliğini ikinci plana atacaktır. Bunun sonucunda fındıkta toplam rekolte ve verim düşecektir.

Fındık üreticileri için en önemli sorunlardan bir diğeri ise fındık üretim maliyetleridir. Son yıllarda dolar kurunda yaşanan artışlar birçok tarımsal girdi fiyatlarında artışa neden olmuştur. Bunlardan en önemlisi gübre fiyatlarıdır. Son 3-4 yılda gübre fiyatları yaklaşık iki-üç kat artmıştır (Ziraat Odası, 2022). Bir diğeri önemli masraf ise işçilik ücretleridir. Birçok üretici başka sektörlerde çalıştığı için fındık bakım işlemlerini ücretli işçilere yaptırmaktadır. Fakat kırdan kente göç nedeniyle kırsalda az sayıda insan yaşamaktadır. Bu nedenle işçilik ücretleri yüksek olmaktadır.

Fiyat, fındık üreticilerinin kazanç durumunu belirleyen en önemli unsurdur. Fiyat oluşumunda maliyetlerin doğru hesaplanması, enflasyonun doğru yansıtılması, tarımsal verilerin (rekolte tahmini, arazi miktarı vb.) doğru hesaplanması gibi birçok etken önemli rol oynamaktadır. Bu etkenlerin yanlış hesaplanması sonucunda oluşan fiyat ile gerçekte oluşması gereken fiyat arasında farklılıklar bulunmaktadır.

Fındık fiyatının belirlenmesinde önemli birkaç kriter vardır. Bunlardan en önemlisi fındığın katma değere ulaştırıp piyasaya arzını sağlamaktır. Fındığın, işlenmiş katma değeri en yüksek hali çikolata sanayisinde kullanılmaktadır. Fındık meyvesi çikolata sanayisinde dilimlenmiş, kıyılmış, öğütülmüş biçimde %80 oranında kullanılmaktadır. Bunun haricinde %10-12 oranında pasta bisküvi gibi unlu mamuller sanayisinde, %3-4 oranında çerezlik olarak ve geri kalan kısmı ise diğer sektörlerde kullanılmaktadır (Savran, n.d.).

Çikolata sektörü yaklaşık 140 milyar ABD Doları değer ile en önemli tüketim sektörleri arasında yer almaktadır. Bu değer 2030'lu yıllarda 200 milyar dolar aşacağı öngörülmektedir (Shone & Borowski, 2021). Çikolata üretiminde neredeyse en önemli hammadde fındıktır. Yukarıdaki bölümlerde de ifade edildiği üzere fındık fiyatının belirlenememesi, önemli fındık işleme sanayisine sahip ülkelerin manipülatif hareketlerinden kaynaklanmaktadır. Çok uluslu şirketlerin oluşturduğu bu hegemonik yapı ne yazık ki dünyanın gelişmekte olan her coğrafyasında gözlemlenmektedir. Üretici ülkelerden temel tarım ürünleri satın alınıp, endüstriyel üstünlüklerini de kullanarak daha az gelişmiş ülkelerin küresel arz zincirinden aldıkları payları sürekli azaltarak, Dünya Ticaret Örgütü kurallarını da yok saymaktadırlar.(Gürlük ve Turan, 2013; Gürlük, 2022). Bu hegemonik yapının kırılması için gıda işleme ve çikolata sanayinegibi sektörler yatırım yapılarak teşvikler verilmesi, gerekirse üreticilerin de ortağı olduğu büyük kapasiteli işleme tesislerinin açılması gereklidir.

İkibin yirmi yılında Türkiye'nin toplam fındık ihracat değeri 1.945.299.937 ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıl toplam ihracat miktarı 280.924.159 kg olarak gerçekleşmiştir (Karadeniz İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, 2020). 1 kg fındığın yurt dışına gidiş fiyatı ortalama 6,92 ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında dolar kuru ortalama 7,50-8,00 arasında değişmektedir. Bu değer 7,75 olarak kabul

edilirse 1 kg fındığın yurt dışına çıkış fiyatı yaklaşık 53,63 TL civarındadır. 2020 yılı için iç piyasada fındık fiyatı kalite ve randıman oranına göre 20-24 TL arasında değişmektedir. Yurt dışına çıkış ile iç piyasada neredeyse %100'e yakın bir fark bulunmaktadır.

Türkiye'de fındık rekoltesinin tahmini, sektör temsilcileri arasında her yıl tekrar eden bir diğer tartışma konusunu oluşturmaktadır. Sektörle ilgili bir çok kurum ve kuruluş rekolte tahminlerini farklı yaklaşımlarla yapmaktadır(Bozoğlu 2018). Bunun sonucunda ise fındık ile ilgili tüm bilgi ağında bir kopukluk ve farklılık olmaktadır. Fındık ile ilgili yapılan tüm politikalar bu bilgi ağının sonuçlarına göre oluşmaktadır. Fındığın fiyatı, desteklemesi, ihracat-ithalat politikası gibi birçok önemli konu, tarımsal istatistiklere göre belirlenmektedir.

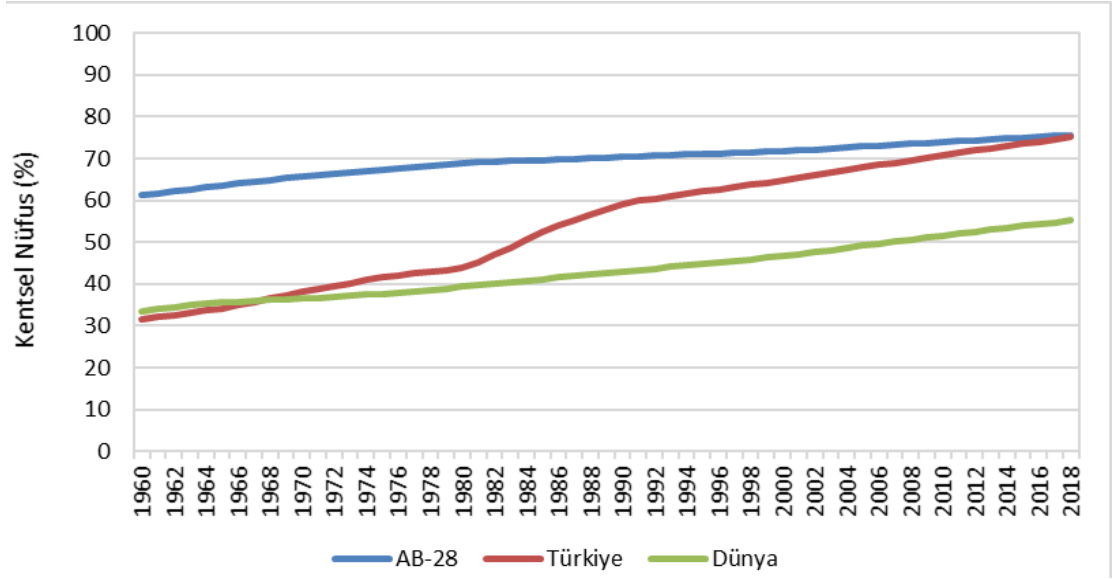
Ülkemizde uygulanmakta olan randımana göre fiyat belirleme sistemi, üretici gelirlerinde büyük üreticiler lehine desteğin artmasına neden olmaktadır. Fındık alım fiyatlarında uygulanan randıman siteminin gözden geçirilmesi ile üretici geliri arasındaki dengesizlik giderilebilir.

2.2.4.2. Sosyal ve Kültürel Sorunlar

Türkiye'de önemli sayıda aile, geçimini fındık üretiminden elde ettiği gelir ile sürdürmektedir. Tarımın, üretim gelirleri dışında kazandırdığı sosyal faydalar düşünüldüğünde, fındık üretiminin sürdürülebilir kılınması önem arz etmektedir. Tüketici açısından gıda çeşitliliğinin erişilebilir olması da önemli bir sosyal faydadır. Bu nedenle temel tarımsal ürünler dışında fındık gibi işleme olanağı yüksek ve sağlıklı bir ürünün arzının devamlılığı, beslenme sorunlarının çok önemli düzeylerde olduğu küresel dünya için de önemlidir.

Fındık, birçok gıda maddesinin de hammaddesidir. Bu nedenle üretimi sadece ekonomik kazanç ile ölçmek yanlış olacaktır. Fındık, temel bir tarımsal ürün olarak görülmesine de gıda sanayisine hammadde olması nedeniyle gıdaya talep dengesinde önemli bir yeri vardır. Bu nedenle fındık üreticilerinin sorunları önem arz etmektedir. Fındık sektöründe yaşanan sosyal sorunları incelemeden önce Türkiye'nin tarımdaki genel sosyal sorunlarını ortaya koymak gerekir.

Tarımsal faaliyetler çoğunlukla kırsal bölgelerde yapılmaktadır. Bu nedenle kırsal bölgedeki yaşam koşullarının durumu tarımsal faaliyetlerin devamlılığı için önemlidir. Türkiye’de son 50 yıl içinde kır-kent arasında ciddi bir göç durumu mevcuttur. Şekil 2.7’de 1960-2018 yılları arasında Türkiye, Avrupa ve dünyada kentsel nüfus durumu görülmektedir. Türkiye dünya ortalamasının çok üstünde bir hızla kır-kent göçü yaşamaktadır.

Şekil 2.7. Kentsel Nüfus Oranı 1960-2018 (Dünya Bankası Göstergeleri, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Kır-Kent Nüfus Oranı Raporu 2018)

Fındık üretimi, Karadeniz bölgesinde yoğunlaşmıştır ve bu bölgenin temel geçim kaynakları arasında yer almaktadır. Karadeniz coğrafi durumu itibariyle dağlık ve engebeli bir bölgedir. Ayrıca iklimsel olarak yılın büyük bölümü yağışlıdır. Bu nedenler, doğal olarak insanların göç etmesine neden olan faktörlerdir. Bunun haricinde doğal olmayan faktörler de vardır. Kır-kent arasındaki gelişmişlik düzeyi, kentte sahip olan birçok olanağın kırsalda olmayışı veya ulaşımının zor olması, kırsalda ekonomik alternatiflerin az oluşu bu faktörlerin başında gelmektedir. Karadeniz bölgesi coğrafi durumu ile sanayi gelişimine çok uygun olmayan bölgedir. En doğru ekonomik faaliyet tarımdır. Fakat tarımsal gelirin yeterli olmayışı insanları diğer ekonomik faaliyetlere dolayısıyla da göçe zorlamaktadır. Türkiye’nin en çok göç veren iki bölgesinden birisi Karadeniz’dir. Bu göçün önlenmesi son yıllarda tarımsal destek projeleri ile bölge cazibe merkezi haline getirilmeye çalışılsa da bu konuda fazla ilerleme kaydedilmemiştir. Türkiye ekonomisi belirli bölgelerde (Marmara, Ege) aşırı gelişim

göstermiştir. Fındık sektöründe en önemli sorunlardan bir diğeri ise işletmelerdeki nüfusun giderek yaşlanmasıdır. Şöyle ki genç nüfus iş, eğitim, sosyal hayat vb. durumlar nedeniyle dışa göçe meyillidir. Bu durumda fındık üretimini yapacak olan nüfus yaşlanmakta ve bu nüfus enerji olarak ise üretime tam elverişli konumda değildir. Bu iş gücü ihtiyacının giderilmesi için ise bölge dışından mevsimlik işçiler gelmektedir.

Karadeniz bölgesi en çok göç veren bölgelerden biri olması nedeniyle mevsimlik işçiye talep oldukça yüksektir. Fındık hasat işlemlerinde özellikle fındık toplamak için dışardan işçi alınmaktadır. Bu işçiler genellikle Güney Doğu ve Gürcistan'dan gelmektedir. Her iki bölgeden gelen kişilerinde yerel halk ile aralarında ciddi farklar bulunmaktadır. İnsanların inançları yaşam tarzları eğitimleri vb. birçok konuda farklılıklar mevcuttur. Bu durum kısa süreli olduğunda büyük sorunlar olmamaktadır. Fakat uzun süreli olduğunda bu durum sorunlara neden olmaktadır. Çünkü mevsimlik işçilerin talep etmiş olduğu bazı hakların sunulmayışı bir süre sonra bu işçilerin mevcut durumu kabul etmemesine neden olmaktadır.

Mevsimlik fındık işçileri genellikle bölgede 1-2 ay arasında kalmaktadırlar. Gelen işçilerin barınma, gıda ve bakım gibi hizmetleri genellikle üreticiler tarafından karşılanmaktadır. Fakat bu durumun kontrol edilmemesi farklı sorunlara neden olmaktadır. Gelen işçiler genellikle köy merkezlerindeki okulda, kendi getirmiş oldukları çadırlarda veya kendi binasında boş yer olan kişilerin binalarında kalmaktadır. İşçiler kendi gıda temizlik gibi ihtiyaçlarını yetersiz şartlarda karşılamaktadır. Bunun için teşkilatlanmış bir yapı bulunmamaktadır. Genellikle aile olarak gelen işçilerin çocukları hijyenik olmayan ortamlarda yaşamak zorunda kalmaktadır. Diğer yandan bu işçiler oldukça düşük ücretlerle çalışmaktadır. Düşük ücret uygun olmayan yaşam koşulları, işçilerin sigortasız oluşu mevsimlik işçilerin yaşamış olduğu en büyük problemlerdir.

Mevsimlik işçiler ile ilgili bir diğer önemli sorun ise çocuk mevsimlik işçiliktir. Özellikle burada ailelerin çocukların geleceğine ve yaşam şekillerine karar vermesi etkili olmaktadır. Bozoğlu ve ark. (2022) yapmış olduğu bir çalışmada Mevsimlik Geçici Tarım İşçisi ve Mevsimlik Yerleşik Tarım İşçisi olan aileler, çocuklarının gelecekte mevsimlik tarım işçisi olmasını istemediğini ve eğitimine devam etmelerini istediklerini beyan etmiştir. Fakat maddi yetersizlikten dolayı mecburen çalışmak zorunda olduklarını beyan etmiştir.

Fındık üreticilerinin yeterince örgütlenmemiş olması da bir diğer sorunu teşkil etmektedir. Özellikle kooperatif yapısının tam olmayışı, üreticilerin fındık üzerinde söz sahibi olmamasına neden olmaktadır. Bu durumda fındık üzerinde üretenin değil de diğer kişilerin (aracılar, tüccarlar, büyük şirketler) söz sahibi olmasına neden olmaktadır.

2.2.4.3. Fındık Üretiminden Satışına Kadar Yaşanan Sorunlar

Fındık üreticileri üretim öncesinden satış aşamasına kadar birçok problemle karşılaşmaktadır. Genel anlamda en büyük sorun fındık üretiminin ekonomik kazancının beklenen seviyede olmamasıdır.

Fındık, Mart ve Nisan aylarında tomurcuklanmaya başlamaktadır. Kış şartlarının durumuna göre en çok tehlikenin yaşandığı zamanlar fındığın tomurcuklanmaya başladığı dönemdir. Bazı yıllarda özellikle Şubat ve Mart aylarında yalancı bahar denen ve havaların güzel olduğu dönemler yaşanmaktadır. Bu dönemde tomurcuklanan fındık Mart ayının sonlarında veya Nisan ayının başlarında yaşanan aşırı soğuklarla donma tehlikesi yaşamaktadır. Üreticiler, sigorta yaptırmış ise zararları karşılanmaktadır. Fakat genellikle üreticiler bu konuda bilinçlendirilmediği için ve sigorta kapsamına güvenmedikleri için bahçelerine sigorta yaptırmayı çok tercih etmemektedir. Tarım sigortacılığının tam olarak hayata geçirilmesi piyasa ekonomisi şartlarını tam olarak benimsememiş ülkelerde mümkün görünmemektedir.

Fındık üretiminde gübreleme gibi teknik sürecin uygulanışı geleneksel yöntemlerle yapılmaktadır. Toprağın hangi kimyasala ne kadar ihtiyacının olduğunu bilerek gübreleme yapmak verimi ve kaliteyi yükseltmede önemli bir adımdır. Büyük oranda

el ile bahçenin yüzeyine serpilerek gübreleme yapılmaktadır. Fakat Karadeniz bölgesinde arazi meyilli olduğu için aşırı yağışlarda bu gübre findığın kökünden uzağa taşınmakta ve findığa yararı olmamaktadır. Üreticiler bazı tekniklerin geliştirilmesini ve kullanılmasını, maliyetleri gerekçe göstererek tercih etmektedir. Fındık üreticileri, gübreleme işleminde en çok sorunu gübre fiyatlarında yaşamaktadır. Son yıllarda artan dolar kuru nedeniyle gübre fiyatları neredeyse iki katına çıkmıştır. Ayrıca üreticilerin gübreleme konusunda tam anlamıyla bilgi sahibi olamaması gübreleme işleminden beklenen faydayı düşürmektedir. Üreticilere özellikle toprak analizi konusunda yeterli bilgi ve destek verilmesi gübrelemenin daha doğru şekilde yapılmasını sağlayacaktır.

Fındıkta gübreleme işlemi yapıldıktan sonra hasat öncesinde bahçelerin temizleme işlemi yapılmaktadır. Temizle işleminde fındık içindeki yabancı otlar ve fındık ocak içlerindeki halk dilinde şıvga olarak bilinen küçük fındık fidanlarının temizliği yapılır. Şıvga temizliğinde 1-2 dal bırakılır ve bu dallar 2-3 sene içinde fındık verecek duruma getirilir. Böylece ocağın yenilenmesi sağlanmaktadır. Ot temizliği genellikle ot motoru ile yapılmaktadır. Önceden tırpan ile yapılan bu uygulama ot motoru ile daha kısa sürede yapılmaktadır. Üreticilerin bu aşamada yaşamış olduğu en büyük problem işçilik maliyetlidir. Çünkü bir ot motorunun günlük maliyeti 350-400 TL arasında değişmektedir.

Fındık temizleme işleminden sonra üreticilerin en çok işçilik harcadığı ve maliyeti en çok olan işlem fındık hasat işlemidir. Fındık hasadı bölgeye göre Temmuz ayının sonundan Eylül ayının ortalarına kadar sürmektedir. Genellikle kıyı bölgelerde iç bölgelere doğru hasat zamanı uzamaktadır. Hasat işlemindeki en büyük problemlerden biri doğru hasat zamanıdır. Hasat zamanı, ilgili kurumlar tarafından her yıl ilan edilmektedir. Üreticilerin bekleme eğilim ve tutumlarının düşük oluşu, hasat döneminde toplama işçisinin bulunamayışı ve ekonomik nedenlerle çoğu üretici daha dalında findığı tam olmadan koparmaktadır. Fındığın içindeki su oranı oldukça yüksekken koparılan fındık harmanda yapılan kurutma işleminde içindeki sıvıyı aniden kaybetmekte ve findığın hem randımanını hem de kalitesini düşürmektedir. Fındık hasat işlemi için doğru yöntem fındık dalda olgunlaşıp dalların silkelenerek yerden toplanması şeklinde olmalıdır.

Fındık hasat işlemi tamamlandıktan sonra kurutulmak için harmanlara serilmektedir. Doğru zamanda hasat edilen fındık 2-3 gün kurutulduktan sonra batöze verilmek için hazır hale gelmektedir. Batöz aşamasında üreticiler için en büyük sorun batöz maliyetidir. Batözün saatlik ücretleri 250-300 arasında değişmektedir. Fakat maliyetinin dışında batözlerin kalitelerinin kötü olması fındığa ciddi zararlar vermektedir. Bazı batözlerin fındığın dış kabuğunu çizmekte veya fındığı çok kırmaktadır. Ayrıca fındığın içine aşırı koruk karıştırması da fındık dane temizliği için ekstra zaman ve maliyet gerektirecektir. Fındık batöz işlemi tamamlandıktan sonra tekrar harmana serilir ve içindeki kırık ve koruk fındıklar temizlenir. Fındıklar harmanda kuruduktan sonra çuvallanır ve satışa hazır hale getirilir. Maddi imkânı ve depolama olanağı olan üreticiler fındığı istedikleri zaman satabilir. Fakat imkanı ve depolama olanağı olmayan üreticiler fındığı çuvallama işleminden sonra satmaktadır. Fındık satış işlemi genellikle tüccara yapılmaktadır. TMO fındık alımında çok titiz davrandığı için üreticiler fındığı satmak için tüccarı tercih etmektedir. Ayrıca fındığın satış işlemindeki taşıma ücreti TMO tarafından karşılanmamakta fakat tüccar tarafından karşılanmaktadır. Bu durum tüccarı daha avantajlı duruma getirmektedir. Fakat üreticilerin en büyük sorunu yaşadığı aşama fındık satış aşamasıdır. Özellikle fındık randıman işleminde yapılan hatalı uygulamalar fındığın fiyatını aşağı düşürmektedir.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1. Materyal

Bu araştırmanın amacı, Ordu İlinde fındık yetiştiriciliği yapan üreticilerin, üretim öncesinde, üretim esnasında ve üretim sonrasında yaşamış olduğu sorunları ve bu sorunlara yönelik mevcut politikaların analizi ve çözüm önerilerinin ortaya konulmasıdır.

Araştırmada kullanılan materyal, Ordu İlinde fındık yetiştiriciliği yapan üreticiler ile 2019 yılında yüz yüze anket yoluyla elde edilen veriler oluşturmaktadır. Ayrıca araştırma, konu ile alakalı daha önce yayınlanmış araştırma sonuçları ve diğer ikincil veriler ile desteklenmiştir.

3.2. Yöntem

Araştırmanın temel sorusu; a-) Fındık üretiminde kalite ve verim üzerinde etkili olan faktörler nelerdir? b-) Fındığa alternatif ürünlerin yaratılmaması doğal koşullar nedeniyle midir yoksa sosyolojik açılımları da olan bir konu mudur? c-) Üreticilerin teknoloji ve modernizasyona yaklaşımları hasat sonrası süreçle mi ilgilidir? Araştırmada Ordu İlinde fındık yetiştiriciliği yapan üreticiler ile 2019 yılında yüz yüze anket yoluyla bilgiler elde edilmiştir. Daha sonra bu bilgiler, ülkenin genel tarım politikaları ve fındık destekleme politikaları kapsamında değerlendirilmiştir. İl Tarım Müdürlüğü tarafından verilen rakamlarda Ordu İlinde yer alan işletme sayısı 124.633 olarak verilmiştir. Maliyet ve COVID-19 küresel salgınından kaynaklanan sınırlamalar nedeniyle Ordu'nun tüm ilçelerine ulaşma sıkıntısı yaşandığından araştırma alanı olarak Ordu İlini temsilen Ünye, Fatsa, Korgan, Kumru, Altınordu ve Aybastı ilçeleri seçilmiştir. Ordu Tarım ve Orman İl Müdürlüğü kayıtlarına göre bu ilçelerdeki fındık işletme sayıları sırasıyla; 14.805, 13.711, 7.197, 5.475, 14.393 ve 7.092'dir. Her ilçeden 67 üretici olmak üzere toplamda 402 adet anket gerçekleştirilmiştir.

Uygulanan anketlerde kapalı uçlu, açık uçlu ve ölçeklendirilmiş sorular kullanılmıştır. Ankette toplam 43 soru yer almaktadır. İlk bölümde katılımcıların demografik özellikleri ile işletmenin özelliklerini gösteren sorular yer almaktadır. İkinci bölümde üreticilere fındık üretim ve satış uygulamaları ve karşılaştıkları problemlere ait sorular,

son bölümde ise üreticilerin hali hazırda uygulanan destekleme politikalarına bakış açılarına dair sorulara yer verilmiştir. Anketler yüz yüze görüşme yöntemi ile araştırmacı tarafından uygulanmış, veriler SPSS programına girilerek gerekli analizler yapılmıştır. Bu kapsamda anket sonuçları özet bilgiler şeklinde, frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Ordu ilinde bulunan Ünye, Fatsa, Korgan, Kumru, Aybastı ve Altınordu ilçelerinde toplam 402 üretici ile yüz yüze anket yoluyla veriler elde edilmiştir. Bu veriler SPSS uygulamasında analiz edilmiştir. Daha sonra bu çalışmaya benzer diğer çalışmaların sonuçları ile analiz edilerek sektör hakkında gerekli çıkarımlar yapılmıştır. Bu araştırma sonuçları ilgili yılların verileri ile pekiştirilmiştir.

Üreticiler ile yüz yüze anket yoluyla elde edilen verilerin dışında anket çalışması esnasında veya anket işlemin önce ve sonrasında karşılıklı konuşmalar ve yapılan izlemeler ile de sektördeki sorunlara daha geniş bir bakış açısı sunulmuştur. Bu şekilde anketlere verilen cevapların doğruluk derecesi de ölçülmüştür.

4. BULGULAR ve TARTIŞMA

Bu araştırma kapsamında çiftçilere bireysel ve tarım faaliyetleri üzerine tanımlayıcı sorular, Türkiye’de uygulanan fındık tarımı ve destekleri ile ilgili görüşleri ve uygun durumlarda bu politikalar konusunda varsa yeni düzenleme ihtiyaçları konusunda fikirleri sorulmuştur. Çalışmanın bu bölümü çiftçilerin bu sorulara cevaplarından ve bunların tanımlayıcı istatistiklerle değerlendirmesinden oluşmaktadır.

Fındık İşletmelerinin Sosyo-Demografik Özellikleri

Araştırma kapsamında incelenen fındık işletmelerinin sosyo-demografik özelliklerine ait bulgular Çizelge 4.1’de verilmiştir.

Çizelge 4.1. Sosyo-Demografik Özellikler

Yaş (yıl)	Frekans	Oran (%)
18-30	11	2,7
31-50	193	48,0
51+	198	49,3
Cinsiyet		
Erkek	345	85,8
Kadın	57	14,2
Toplam	402	100,0
Eğitim		
Cevapsız	1	0,2
Lise ve öncesi	385	95,8
Ön lisans ve üstü	8	4,2
Toplam	402	100,0
Tarımsal deneyim (yıl)		
Cevapsız	5	1,2
0-4	7	1,7
5-9	22	5,5
10-14	33	8,2
15-19	20	5,0
20+	315	80,1
Toplam	402	100,0
Kooperatif üyeliği		
Cevapsız	4	0,9
Evet	193	48,0
Hayır	205	51,0

Çizelge 4.1. Sosyo-Demografik Özellikler (devam)

Toplam	402	100,0
Tarımsal gelir (TL)		
Cevapsız	1	0,2
5000-15000	33	8,2
15001-25000	147	36,6
25001-35000	64	15,9
35001-45000	65	16,2
45001-55000	43	10,7
55001-65000	11	2,7
65001-75000	15	3,7
75001+	23	5,7
Toplam	402	100,0

Ankete katılan çiftçilerin %48'i 31-50 yaş aralığında yer alırken, %49,3'ü 51 yaş ve üzerindedir. Katılımcıların sadece %2,7'si 30 yaşın altındadır. Bunun nedeni özellikle gençlerin çiftçilik yerine başka şehirlerde farklı işle uğraşmaları ya da eğitime devam etmeleridir. Çalışmanın çeşitli bölümlerinde de yer aldığı gibi ankete katılanların büyük bir bölümü orta yaş ve üzeri üreticilerdir. Bu oranın da önemli bir bölümünün sürekli olarak işletmede bulunmadıkları söylenebilir.

Ankete katılan çiftçilerin %85,8'i erkek, %14,2'si kadındır. Toplumsal yapı gereği ataerkil bir yapıya sahip olan kırsal bölgelerde genellikle aile işletmelerinin başında erkek bireyler vardır. Kadınlar nadir olarak, eşleri öldüğünde ya da miras olarak kendine bırakılan alanlarda üretim yapmaktadır.

Ülkemizde 15 yaş üstü okuma yazma oranı %95,91 olarak belirlenmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2020). Fakat kırsal alanlarda bu okuma yazma oranı ilkökul ve ortaokul arasında yoğunluktadır. Çiftçilerin %88,6'sı ilkökul ve ortaokul eğitim düzeyine sahiptir. Bu durum da yapılan çiftçiliğin modern yöntemlerden uzak olmasına neden olmaktadır. Bilinçsiz yapılan üretim ise her aşamasında beklenenin altında bir performansın gerçekleşmesine neden olmaktadır. Devlet son yıllarda bu durumun önüne geçmek için eğitim düzeyi yüksek olan gençleri çiftçiliğe teşvik için birçok destek programları sunmaktadır. Tarımda çalışan çiftçilerin büyük bölümü atadan kalma kültürü devam ettirmek için üretime devamlılık göstermektedir. Bu nedenle tarımsal üretimde bulunulan yıllar genellikle çok uzundur. Çiftçilerin %80,1'i 20 yıl ve daha fazla yıldan beri çiftçilik ile uğraşmaktadırlar. Açıklamalardan tarımsal üretimin ya da bu çalışmanın konusunu oluşturan fındık üretiminin bir meslek olarak

değil de bir gelenek olarak devam ettirildiği söylenebilir.

Ankete katılan çiftçilerin %48'i bir kooperatife üye olduklarını belirtmiştir. Fındık üretim sektörünün en önemli nedenlerinden bir tanesi kooperatif yapısının tam anlamıyla gelişmemiş olmasıdır. Bir kooperatife üye olduklarını beyan eden çiftçilerin neredeyse tamamına yakını Tarım Kredi Kooperatifine üye olduklarını belirtmişlerdir. Fakat Tarım Kredi Kooperatifini genellikle vadeli gübre-ilaç alımı için ve tarımsal üretim giderlerini karşılamak için nakit kredi ihtiyacını gidermek için kullanılmaktadır.

Ankete katılan çiftçilerin %36,6'sının geliri 15001-25000 TL arasında değişmektedir. Bu değer yaklaşık 800-1200 kg fındık üretimine denk gelmektedir. Bu miktarın elde edilmesi için ortalama 12-15 da arasında bir arazi varlığı gerekmektedir. Bu değer 2021 yılındaki asgari ücretli çalışan bir kişi ile karşılaştırılırsa. 2021 yılı için net asgari ücret 2825 TL ve aynı yıl fındık fiyatı ortalama 22 TL'dir. 1 kg fındığın (fiyat-maliyet) karı kilogram başına 5,21 TL'dir. Anket çalışmasındaki fındık üretim alanı sorusunda ortalama üretim alanı 14,40 da olarak bulunmuştur ve yine çalışmanın önceki bölümlerinde Ordu ili için dekara verimlilik 95 kg olarak bulunmuştur. Bu değer sonucunda 1 yıl çalışan bir asgari ücretlinin yaklaşık geliri 33 900 TL ve 1 yıllık fındık üretiminin karı yaklaşık 7127,28 TL'dir. Bir fındık işletmesinin bir asgari ücretli ile aynı karı elde edebilmesi için yaklaşık 5 ton fındık üretimi gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Özellikle miras yolu ile arazilerin bölünmesi nedeniyle üretim miktarı ve beklenen kazanç oldukça düşmektedir. Ancak fındık üretiminin çoğunlukla yan gelir gibi görülmesi, fındık üretiminin devamlılığını sağlayan bir olgudur. Bu kapsamda başka bir yerde sigortalı olarak çalışan ocak sahiplerine değil de tek işi fındık yetiştiriciliği olan ailelere desteklerde öncelik verilmesi büyük önem arz etmektedir.

Fındık Bahçelerinin Yapısal Özellikleri

Araştırma kapsamında incelenen işletmelerinin fındık bahçelerinin yapısal özelliklerine ait bulgular Çizelge 4.2’de verilmiştir.

Çizelge 4.2. İşletmelerin Fındık Bahçelerinin Yapısal Özellikleri

Fındık Bahçe Büyüklüğü (da)	Frekans	Yüzde
Cevapsız	1	0,3
0-9	165	41,0
10-15	94	23,4
16-21	90	22,4
22+	52	12,9
Toplam	402	100,0
Bahçe Mülkiyeti		
Cevapsız	2	0,8
Mülk	397	98,8
Kiraya verilen	1	0,2
Kirayla tutulan	1	0,2
Toplam	402	100,0
Bahçe yaşı (yıl)		
Cevapsız	5	1,2
0-5	2	0,5
10-14	1	0,3
15-19	6	1,5
20-24	37	9,2
25+	352	87,6
Toplam	402	100,0
Ocak sayısı (adet/da)		
Cevapsız	1	,2
41-50	21	5,2
51-60	196	48,8
61-70	126	31,3
71-80	46	11,4
80+	12	3,0
Toplam	402	100,0
Fındık üretim alanının toplam araziye oranı (%)		
Cevapsız	2	0,5
%20	1	0,2
%40	2	0,5
%60	17	4,2
%80	364	90,5
%100	16	4,0
Toplam	402	100,0

İncelenen işletmelerin ortalama arazi büyüklüğü 14,40 da’dır. Fakat bu arazinin tamamı fındık üretimine ait değildir. Genellikle aileler, ihtiyaçlarını karşılamak için 1-2 dönüm araziye mısır, fasulye, domates vb. ürünler de yetiştirmektedir.

Fındık üreticilerinin yeter gelir sağlayabilmeleri için minimum 22-26 da arasında bir arazi varlığına sahip olmaları gerekmektedir. Araştırmada 22 da üzerinde araziye sahip kişilerin oranı, sadece %12,9 olarak belirlenmiştir. Miras yoluyla bölünmelerin etkisi nedeniyle giderek azalan fındık üretim alanları çiftçileri fındık dışı gelirlere yöneltmektedir. Genellikle fındık üreticileri buldukları kırsal alanları terk edip iş olanaklarının daha gelişmiş olduğu yerlere göç etmektedir. Fındık üretimlerini ise sezonluk olarak gelip yapmaktadırlar. Bu durumda fındık üretimine gerekli ilgiyi gösterememektedirler ve ürün kalitesi ve değeri düşmektedir. Bu düşüş çiftçi ekonomisini ve ülke ekonomisini olumsuz yönde etkilemektedir.

Fındık üreticileri genellikle babadan kalma miras olduğu için işletmelerin kendi sahipleridir. Çiftçilerin %98,8'i arazisi kendi mülküdür. Fakat tarım arazilerin azalması ve fındık üretiminde yeter geliri sağlayamayan üreticiler, son yıllarda arazilerini başkalarına kiralama gibi yöntemlere başvurumaktadırlar.

Fındık bahçelerinin %87,6'sı 25 ve üzeri yıllıktır. Fakat çiftçiler hemen her yıl bir ocaktan 1 veya 2 dal kesimi yaparak 5-6 yılda fındık ocağının gençleştirmesini yapmaktadırlar.

Dekara ocak sayısı genç bahçelerde daha az iken, yaşlı bahçelerde daha fazladır. Bunun nedeni önceden yapılan bilinçsiz tarım uygulamasıdır. Daha fazla fındık ocağına sahip olunursa daha fazla üretim miktarına sahip olunacağı düşüncesidir. Fakat son yıllarda üreticiler yeni bahçe tesisinde bu durumlara oldukça dikkat etmektedir. Ocak sayıları, ocaklar arası mesafe, bahçede erkek fide olup olmaması gibi durumlar, yeni bahçe tesisinde oldukça önemli ve dikkat edilen unsurlardandır. Bir dekarda ki ocak sayısı, ortalama 51-70 arasında değişmektedir.

Fındık üreticileri genellikle küçük aile tipi işletmelerdir. Bu nedenle toplam tarım arazilerinin büyük bölümünde fındık yetiştiriciliği yapmaktadırlar. Üreticilerin %90,5'i toplam arazilerinin %80'inde fındık üretimi yapılmaktadır. Kalan kısımlarda ise aile için gerekli olan mısır, fasulye, patates, domates gibi diğer gıda ürünleri yetiştirilmektedir.

Fındık Yetiştirme Uygulamaları

İşletmelerin fındık yetiştiriciliği ile ilgili uygulamalarına dair bulgular Çizelge 4.3'te verilmiştir.

Çizelge 4.3. İşletmelerin Fındık Yetiştiriciliği Uygulamaları

	Frekans	Oran (%)
Fındık hasadını kim yapıyor?		
Aile fertleri	359	89,3
Ücretli işçiler	38	9,5
Aile fertleri ve ücretli işçiler	5	1,2
Hasat Zamanının Doğruluğu		
Cevapsız	41	10,2
Evet	319	79,4
Hayır	42	10,4
Fındık Konusunda Özel Eğitim Alma		
Evet	19	4,7
Hayır	383	95,3
Fındık Yetiştiriciliği Konusunda Teknik Destek Alma		
Evet	129	32,1
Hayır	272	67,9
Toprak Tahlili Yaptırma		
Cevapsız	1	,2
Evet	200	49,8
Hayır	201	50,0
Fındık Verimini Artırmak İçin yapılması Gerekenler		
Budama ve dip sürgü temizleme	245	60,9
Gübre kullanma	166	41,3
Belleme ve çapalama	161	40
Hasan öncesi ocak altı temizleme	196	48,8
Diğer	400	99,5
Maliyet Kalemlerinin Önem Sırası		
İşçi Ücretleri	357	88,8
Gübre Fiyatı	230	57,2
Bakım Maliyeti	223	55,5
Ürüne araziden eve getirme	223	55,2
Batöz Fiyatı	192	47,8
Cevapsız	400	99,4
Toplama Ücretinin Net Kara Oranı		
Cevapsız	2	0,5
%10 altı	372	92,5
%11-21	18	4,5
%22-32	9	2,2
%32+	1	0,2
Fındık Üretimindeki En Önemli Girdileri		
Gübre	139	34,6
Gübre ve İlaç	54	13,4
İlaç	42	10,4

Çizelge 4.3. İşletmelerin Fındık Yetiştiriciliği Uygulamaları(devam)

Fındık Yetiştiriciliği Yapma Nedenleri		
Ailemden kaldığı için	387	96,2
Uzun süre saklanabildiği için	256	63,7
Diğer ürünler fındık kadar karlı olmadığı için	210	52,2
Diğer ürünleri yetiştirmeyi bilmiyorum	177	44,0
Devlet alım garantisi verdiği için	154	38,3
Az iş gücüne ihtiyaç duyulduğu için	136	33,8
Teknoloji Gelişmelerin Sağladığı Kolaylıklar		
Bahçe bakımı	260	64,7
Hasat	214	53,2
Yük taşıma	167	41,5
Gübre ve ilaçlama işlemleri	120	29,9
Fındıkla İlgili Teknolojik Gelişmelerin Takibi		
Cevapsız	3	0,7
Evet	213	53,0
Hayır	186	46,3
Teknolojik Gelişmeler Faydalı mı?		
Cevapsız	2	0,4
Evet	371	92,3
Hayır	29	7,2

Üreticilerin %89,3 'ü fındığı doğrudan kendi topladığını beyan etmiştir. Fakat son yıllarda şehir hayatında daha aktif rol alan çiftçiler, ücretli işçi ya da yarı yarıya yöntemi ile fındıklarını başkalarına toplatmaktadır.

Çiftçilerin %79,4'ü fındığı doğru zamanda hasat ettiğini düşünmektedir. Fakat burada doğru zamanın ne zaman olduğunu bilmek son derece önemlidir. Fındık hasat işlemi sahillerden iç kesimlere doğru gidildikçe süre olarak uzamaktadır. Sahil kuşağı boyunca Temmuz ayının ortalarından itibaren başlarken iç kesimlerde Ağustos ayının sonlarını bulmaktadır. Başka şehirde ikamet eden çiftçiler hem işleri nedeniyle hem de okul başlangıç tarihleri nedeniyle fındık hasadına erken başlamak zorunda kalmaktadır. Bu nedenle fındığın kalitesine ve randımanında düşüş yaşanmaktadır. Tüm bu sorunlar, fındık üretiminin başlı başına bir meslek olarak görülmemesinin sonucudur.

Fındık üretiminde en önemli maliyet unsurunu işçilik oluşturmaktadır. Üreticilerin %88,8'i ilk sıraya maliyet kalemi olarak işçilik ücretlerini belirtmiştir. Fakat işçiler kendi çalıştığı süreleri maliyet olarak görmemekte, dışardan aldıkları işçileri maliyet olarak görmektedir. Buna rağmen, ilk sırada işçi ücretleri gelmektedir. Bunun temel nedeni, kırsal alanlarda daha çok yaşlı nüfus kaldığı için kalan az sayıda genç işçinin ücretleri yüksek seviyeden istemeleridir. İşçi ücretlerinin ardından en önemli maliyet

kalemi gübre fiyatlarıdır. Özellikle son 2-3 yılda dolar kurunun da artışı ile gübre fiyatları ciddi anlamda fiyat artışı yaşamıştır. Gübreden sonra ise bakım maliyetleri ve ürünü araziden eve getirme maliyetleri yer almaktadır. Bakım için insan iş gücü gerekmektedir. Bunun haricinde ot temizliği için ot motoru, fındık ocak temizliği için gerekli alet ekipman teminatı gerekmektedir. Son olarak ise batöz fiyatları gelmektedir. Her yıl açıklanan fiyat üzerinden batöz işlemi yapılmaktadır.

Üreticilerin %95,3 gibi büyük bir kısmı özel bir eğitim almadıklarını söylemişlerdir. Bu durum aslında bilinçsiz yapılan tarımın ne derecede olduğunu göstermektedir. Bölgedeki yetkili kişilerin destek sağlamadığına katılan kişilerin oranı %67,9'dur. Çünkü üreticilerin önemli bir kısmı yeterli teknik desteği alamadığını, bu nedenle devletin bu politikasının doğru olmadığını düşünmektedir. Üreticilerin hemen hemen yarısı, toprak analizi yaptırmakta ve diğer yarısı da yaptırmamaktadır. Toprak analizi fındığın bulunduğu arazinin mevcut durumunu görmede ve fındık üretimi için gerekli olan asgari koşulların sağlanmasında önemli bir uygulamadır.

Çiftçilerin %60,9'u verim artması için yapılması gerekenlerde ilk sırada budama ve dip sürgü temizlemeyi seçmişlerdir. Özellikle ocak içlerinin seyrek dalların şemsiye gibi olması ve ocağın içindeki yabancı ot ve sıvka denen küçük fındık dallarının temizlenmesi ocaktaki fındık verimini daha da arttırmaktadır. Çiftçiler için bir sonraki seçenek ise hasat öncesi ocak altı temizlemedir. Aslında bu işlemler birbirini tamamlayan ve art arda yapılması gereken işlemlerdir. Bu işlemlerin doğru uygulanması için çiftçilerin yeterli bilgi ve donanıma sahip olmaları gerekmektedir. Özellikle gübre kullanımında, toprak analizi yaptırarak toprağın ihtiyacına göre gübreleme işlemi yapılması daha faydalı sonuçlar verecektir.

Bu noktada fındık üretiminde verim ve kalite arayışlarına yönelik araştırma sorusu için de bazı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Öncelikle genç nüfusun fındık üretiminde bulunmayışı fındık üretiminde modernizasyonun sağlanmasında en önemli engeldir. Seçilecek verimli ve kalitesi yüksek fındık çeşitlerini, geleneksel yapı içerisinde sürdüren çiftçiler sağlayamamaktadır. Fındık üreticiliğinin meslek olarak görülmemesi, çok temel ve basit üretim iyileştirmeleriyle gerçekleştirilebilecek kalite farklılığını engellemektedir. Sosyolojik olarak geleneksel yapının kırılmamış olması verim, kalite ve sürdürülebilirlik gibi parametrelerde iyileşmeyi engellemektedir. Kırsal alanların

şehirlerde olmayan erdemlerini koruması bölge için faydalı, ancak üretimle ilgili değişimlerin gerçekleşemiyor olması da topluma önemli maliyetler yüklemektedir. Bu nokta da bilimsel araştırma ihtiyacının varlığı önemli olduğu kadar, bu araştırma sonuçlarının üreticiyle buluşturulması da son derece önemlidir.

Fındık toplama ücreti fındık maliyet kalemleri arasında en yüksek değere sahip ücrettir. 2019-2020 yılları için bir kişinin fındık toplama günlük işçilik ücreti 130 TL'dir. Bu değer bazı illere ve bölgelere göre değişkenlik gösterebilmektedir. Ankete katılan çiftçilerin %92,5'i fındık toplama ücretinin toplam karın %10 ve altında olduğunu beyan etmektedir. Fakat burada fırsat maliyeti kavramının iyi hesaplanmış olması gerekmektedir. Çiftçilerin büyük bölümü kendi yaptıkları işçiliği bir maliyet unsuru olarak görmemektedir. Oysa ki fırsat maliyeti kavramına göre çiftçilerin kendi işçilikler de bu maliyet unsurları içinde yer almalıdır. Bu şekilde yapılmış bir hesaplamada beklenen kar-zarar durumları değişkenlik gösterecektir.

Çiftçilere sorulan, üretimde maliyet kalemlerinin önem sırası sorusunda gübre ve ilaç seçeneklerini öncelikli olarak beyan etmiştir. Az sayıda çiftçi kireç atma işlemini belirtmiş olsa da bu oran oldukça düşük seviyededir. Son yıllarda artan kur endeksleri nedeniyle gübre ve ilaç fiyatlarında artışlar yaşanmıştır. Fındık arazileri babadan oğula miras şekline kalarak bir sonraki nesle aktarılmaktadır. Bu nedenle ata kültürünün devamı için fındık üretimi önemlidir. Çiftçilerin %96,2'si fındık yetiştirme nedenlerini önem sırasına göre sıralayınız sorusuna ailemden kaldığı için cevabını vermiştir. Genellikle fındık arazileri çok satılan ya da satın alınmayan araziler değildir. Babadan oğula miras olarak kalmaktadır. İkinci seçenek olarak diğer ürünlerin fındık kadar karlı olmadığı düşünülmektedir. Özellikle iç kesimlerde fındığa alternatif ürünün pek olmayışı fındığı diğer ürünlerden daha ekonomik kılmaktadır. Bunun haricinde ise diğer ürünler hakkında bilgi sahibi olmamak ve az iş gücüne ihtiyacı olmak tercih edilmiştir. Özellikle yörede eski zamanlardan beri üretilen fındığın dışında başka bir ürün olmadığı için diğer ürünlerin üretimi kazancı hakkında fazla bilgiye sahip olmadıklarından fındık üretimine öncelik vermektedirler. Tarımsal üretimde özellikle hasat üretim alanına alternatif ürünlerin olmayışı, King Kanunu ile açıklanan fiyat dalgalanmalarının engellenmesinde sorun yaratmaktadır. (Yavuz, 2000)

Belirli yıllardaki fiyat ve rekolte kaynaklı dalgalanmalar üretici gelirlerinin stabilizasyonu konusunda sorun yaratmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre Ordu ili fındık bahçeleri de benzer sorunlar tecrübe etmektedir. Alternatif ürünlere geçilememesinin nedeni - ki devlet destekleme politikaları arasında yer almaktadır- sosyolojik faktörlerdir.

Bulut ve ark.,(2021) Karadeniz Bölgesinde alternatif ürün olarak Yaban Mersini'ni önermiş; bu ürünün bölge ekonomisi için uygun (feasible) olduğunu belirtmiştir.

İşletmelerin ücretli işçilerle ilgili olarak karşılaştıkları sorunlar sırasıyla; parasal sorunlar (%65,9), sosyal sorunlar (%23,2) ve parasal ve sosyal sorunlar (%10,9) şeklindedir. Parasal açıdan yaşanan sorunların başında; işçilerin kalacak yerlerinin ücreti, yiyecek ve barınma ihtiyaçları gibi ihtiyaçlar gelmektedir. Sosyal sorun olarak ise özellikle gelen işçilerin yöre dışından olması nedeniyle yaşanan kültürel çatışmalardır. Diğer yandan gelen işçilerin yaşamış olduğu sağlık problemleri gibi sorunların giderilmesinde yaşanan sorunlar hem çiftçi açısından hem de işçi açısından ciddi problemler oluşturmaktadır.

Teknolojik gelişmeler en çok bakım ve taşıma konusunda kolaylık sağlamaktadır. Üreticilerin %64,7'si bu kolaylıkta ilk sırada bahçe bakımı olduğunu belirtmiştir. İkinci olarak en çok kolaylık sağlanan alan ise yük taşımacılığıdır. Arazi yapısının dağlık alanlardan oluşması ve tarım araçlarının olmadığı dönemlerde yük hayvanlarının kullanılması, artan teknoloji ile azalmış, yerini tarımsal mekanizasyona bırakmıştır. Bir diğer kolaylık ise gübre ve ilaçlama işlemleri ile hasat işlemleridir. Gübre ve ilaçlama önceden daha geleneksel yöntemlere daha uzun sürelerde yapılırken, bunun yerini alan alet ve ekipmanlarla daha kısa sürede ve kolay şekilde yapılmaktadır.

Üreticilerin hemen hemen %80'inin teknoloji kullanımını hasat ve hasat sonrası süreçlerde önemli görmesi, işgücünün azaltılmasına yönelik çabalarının bir sonucudur. Burada bakım, gübreleme, çeşit seçimi, gençleştirme konularında teknolojik beklentilerin tercih edilmiyor oluşu, fındık üretim sorunlarının politik değil, yapısal olduğunu da göstermektedir.

Üreticilerin %53,0'ü fındık üretimi ve fındık uygulamaları konusundaki teknolojik gelişmeleri takip etmektedir. Fakat %46,3'lük gibi büyük bir bölüm ise bu teknolojik gelişmeleri takip etmemektedir. Bunun en önemli nedeni eğitim seviyesinin düşük olması ve tarımın geleneksel yöntemlerle devam ettirilmesidir. Ayrıca bölge coğrafyasının teknolojik gelişmelere uygun olmayışı teknoloji takibi ve kullanımı azaltmaktadır.

Teknolojik gelişmelerin fındık sektörüne kolaylık sağladığını düşünenlerin oranı, %92,3'tür. Bu kolaylık özellikle bakım ve taşıma konusunda yaşanmaktadır. Fındık temizleme aletlerinin gelişmesi ve fındığı araziden eve getiren tarım araçlarının artması bu kolaylığın en önemli göstergelerindedir.

Fındığın Pazarlanması

İşletmelerin fındık pazarlaması ile ilgili araştırma bulguları Çizelge 4.4'te verilmiştir.

Çizelge 4.4. İşletmelerin Fındık Pazarlama Bulguları

Fındık Dışı Gelir Kaynağı	Frekans	Oran (%)
Cevapsız	32	8,0
Evet	342	85,0
Hayır	28	7,0
Fındığın Toplam Gelirdeki Payı (%)		
Cevapsız	7	1,7
20'den az	6	1,5
21-40	46	11,4
41-60	102	25,4
61-80	187	46,5
81-100	54	13,4
Fındığın Satıldığı Aracı		
Tüccar	368	91,5
TMO	14	3,4
Fındığın Satış Şekli		
Peşin	323	80,3
Vadeli	79	19,7
Fındığın Satışında Randıman Uygulaması		
Cevapsız	1	0,2
Evet	395	98,3
Hayır	6	1,5

Çizelge 4.4. İşletmelerin Fındık Pazarlama Bulguları(devam)

Randıman Uygulaması Doğruluğu		
Cevapsız	3	0,7
Evet	342	85,1
Hayır	57	14,2
Fındık Satışında Önem Verilen Konu		
Fiyat	393	97,8
Peşin ödeme	304	75,6
Taşıma Masrafı yapmama	292	72,6
Fındığınızı Fazla Bekletmeden Satma Nedeni		
Depolama olanağının olmaması	171	42,5
Başka şehirde ikamet ediyorum	144	35,8
Hasat öncesi borçlanmaların ödenmesi için	131	32,6
Acil ihtiyacım olduğu için	100	24,9
Pazar Gücünü Artıracak Örgütlenme Gerekliliği		
Cevapsız	46	11,4
Evet	351	87,3
Hayır	5	1,2
Çiftçi Örgütünün Fonksiyonu Ne Olmalıdır?		
Fiyat belirlemede üretici lehine olmak	258	64,2
Fındık ürünleri tüketimini arttırmaya yönelik reklam faaliyetlerinde bulunmak	147	36,6
Sektörün daha iyi konuma gelmesi için araştırma ve geliştirme faaliyetlerini yürütme	114	28,4
Fındık kalitesinin tespiti ve sınıflandırılması	108	26,9
Gerektiğinde fındık kırmak ve çeşitli ürünlere işlemek	105	26,1

Fındık üreticileri arazilerinin çeşitli sebeplerle azalması ve buna paralel olarak fındık üretim miktarının azalması veya fındık üretiminden beklenen geliri elde edememeleri nedeniyle fındık üretimi dışında başka gelir kaynaklarına sahiptir. Özellikle arazilerin miras yoluyla bölünmesi ve bunun sonucunda iş olanaklarının daha fazla olduğu yerlere göç eden üreticiler, fındık üretimini ikincil ekonomik kazanç olarak yapmaktadır. Çiftçilerin %85'i fındık dışında bir gelir kaynağına sahiptir.

Toplam yıllık gelirlerinin %61-80'lik kısmını fındıktan meydana geldiğini belirten çiftçilerin oranı %46,5'tir. Burada asıl dikkat edilmesi gereken husus, üreticilerin ne kadarının fındık üretiminden geçimini sağladığıdır. Fındıktan %81-100 arasında gelir sağlayan kısım, %13,4 gibi küçük bir kısımdır. Bu gösterge fındık üreticilerinin büyük bölümünün geçimlerini

findık tarımı dışı gelirlerden karşıladığını göstermektedir. Bu durum ilerleyen yıllarda findık sektörünün tamamen ikinci plana atılması tehlikesini doğurabilir. Bunun önüne geçebilmek için devlet politikalarında tarım ve bununla birlikte uygun bölgelerde hayvancılığa yönlendirici kentten kıra dönüş için teşvik çalışmaları yapılmaktadır.

Fındık üreticilerinin %91,5'i mahsullerini tüccarlara, %5,1'i Fiskobirlik'e %3,4'ü ise TMO satmışlardır. Tüccarların yaygın olarak tercih edilmesinin en önemli nedeni, tüccara findık satım işleminin diğer kuruluşlara göre daha kolay olmasıdır. TMO ve FİSKOBİRLİK findık alımlarında taşıma masraflarını üreticilere yüklemektedir. Ayrıca bütün ilçelerde alım yapmamaktadır. Bazı merkez ilçelerde alım yapmaktadır. Dolayısıyla çiftçilerin bu ürünü taşıma masrafları artmaktadır. Bir başka sorun ise TMO ve Fiskobirlik findık alımında oldukça titiz davranmaktadır. Fındığın koruk miktarı kuruluk oranı randımanı gibi durumlarda tüccara göre daha titiz davranmaktadır. Bu durumda çiftçiler findık satımında, tüccarı ilk sırada tercih etmektedir.

İşletmelerin ortalama findık satış fiyatı 23,05 TL/kg'dır. Çiftçilerin %80,3'ü fındığını peşin, %19,7'i ise vadeli olarak satmaktadır. Genellikle findık vade günü fındığın fiyatının alınacağı tarihte piyasadaki findık fiyatıdır. Gün olarak vade tarihi ise ortalama 90-120 gün arasında değişmektedir. Peşin satım işlemindeki en büyük etkenler, üreticilerin başka şehirde yaşamaları, depolama olanağının olmaması ve hasat öncesi borçlanmalarıdır.

Çiftçilerin %98,3'ü findık satımında ürün randımanına bakıldığını belirtmesine rağmen %85,1'i randıman işlemini doğru (objektif) olarak yapılmadığını belirtmişlerdir. Çiftçilerin randıman işlemine dair en büyük sorunu randıman işleminin daha az fındıkla yapılıyor olmasıdır. "Sizce randıman işlemi nasıl belirlenmeli" sorusuna cevap veren çiftçilerin %92'si "daha fazla fındıkla yapılması" gerektiğini belirtmektedir. Fındık randımanı, çuvallardan alınan 200 gramlık örnek kabuklu fındığın kırılarak iç haline getirilerek yapılmaktadır. Daha sonra bu iç fındık tartılmaktadır ve kabuklu fındıkla oranlanmaktadır. Randıman işlemini doğru bulmayan çiftçilerin %92'si fındık randıman işleminin daha fazla fındıkla yapılması gerektiğini düşünmektedir.

Çiftçilerin %97,8'i fındığı satarken ilk öncelik olarak fiyata önem vermektedir. Çünkü temel amaç maksimum karı elde etmektir. Fiyattan sonra ise en önemli husus peşin

ödeme seçeneğidir. Taşıma masrafı ise çiftçiler için son tercihtir.

Karadeniz bölgesi, bölge dışına oldukça fazla sayıda göç vermektedir. Aile için yeterli geliri sağlayamayan insanlar tarım dışı gelir sağlamak için bölge dışına göç etmektedirler. Bu nedenle fındık hasadından sonra fındıklarını genellikle ya satmaktadırlar ya da emanete vadeli olarak bırakmaktadırlar. Çiftçilerin “fındığı beklemeden satma nedenleriniz” sorusuna verdikleri cevapta yoğunluk olarak depolama olanağının olmamasıdır. Bunu “ başka şehirde yaşamak” ve “ hasat öncesi borçlanmalar” takip etmektedir. Çiftçilerin %42,5’i ilk sırada depolama olanağının olmadığını belirtmişlerdir. Karadeniz bölgesinde dağınık yerleşim yaygın olduğu için çiftçilerin büyük bölümü güvenlik gerekçesiyle fındığını evlerinde veya depolarında saklamayı tercih etmemektedir. Bunun yerine fındıklarını peşin olarak satmakta veya tüccarın deposuna vadeli olarak bırakmaktadır. Çiftçilerin %35,8’i ise ikinci olarak başka şehirde ikamet ettiğini beyan etmiştir. Özellikle bölge dışına yoğun göç nedeniyle çiftçiler fındıklarını hasat sezonunun hemen ardından peşin veya vadeli satıp ikamet ettikleri şehre gitmektedir. Bu durum birçok farklı sorunu ortaya çıkarmaktadır. Fakat fındık açısından bu durumu inceleyecek olursak başka şehirde ikamet eden bir kişi yeteri kadar fındık tarımına ilgi göstermemektedir. Gerekli bakımları gerekli ihtiyaçları zamanında ve yeteri kadar yapamamaktadır ve bu durum sonucunda verim ve kalite düşmektedir. Bu düşüş hem çiftçinin ekonomisine hem de devletin ekonomisine olumsuz yansımaktadır.

Çiftçilerin, hasat sezonları belli olduğu için yıllık ekonomik planlarını bu sezona göre ayarlamaktadırlar. Özellikle kırsal bölgelerde düğün vb. programlar veya ekonomik yatırımlar bu sezona göre ayarlanmak ve uygulanmaktadır. Bu nedenle çiftçilerin çoğu bu sezonda fındıklarını bekletmeden satmaktadır.

Çiftçilerin %87,3’ü pazar gücünü arttıracak örgütlenmeye ihtiyaç olduğunu düşünmektedir. Bu düşüncenin oluşmasındaki en önemli neden tüccarların fiyatlara olan müdahalesi ve fiyat düzeyini aşağılara çekmesidir. Özellikle kooperatif tarzında örgütlenmelerin tüm dünyadaki sektörlerde başarılı olması ve ülkemizdeki diğer birçok sektörde üreticileri her açıdan koruması fındık sektöründe de bu tarz bir örgütlenmeye ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Üreticiler fındık sektöründe oluşacak olan örgütlenmenin, özellikle fiyat ve sektörün konumunda oldukça etkin olması gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca fındık kalitesinin oluşturulmasında, fındık ürünlerinin tanıtım organizasyonlarında ve kullanım alanlarının yaygınlaştırılması konusunda bu örgütlenmenin etkin rol oynaması gerektiğini beyan etmektedir.

Fındık Destekleme Politikasına Yönelik Düşünceler

İşletmelerin fındık politikaları ve desteklemelerine yönelik düşüncelerine ait bulgular Çizelge 4.5’te verilmiştir.

Çizelge 4.5. İşletmelerin fındık destekleme politikaları ve desteklemelerine yönelik düşünceleri

	Frekans	Oran (%)
Fındıkla ilgili politikaları doğru buluyor musunuz?		
Evet	232	57,7
Hayır	170	42,3
Fındık Destekleri Yeterli Midir?		
Evet	245	60,9
Hayır	157	39,1
Bazı Yıllarda Destekleme Fiyatlarının Düşük Olmasının Nedeni Nedir?		
Devlet politikaları	225	56
Yanlış rekolte ve maliyet hesapları	205	51
Rekolte fazlalığı	199	49,5
Kademeli Fiyat Uygulaması Doğru Mudur?		
Cevapsız	12	3,0
Evet	374	93,0
Hayır	16	4,0
Fındık Sektörünün En Büyük Problemleri Nedir?		
Girdi fiyatlarının yüksekliği	287	71,4
Dikim alanlarının artırılmasının önüne geçilememesi	219	54,5
Fiskobirlik’in ve TMO’nun peşin ödeme yapmaması	212	52,7
Üreticinin söz sahibi olmaması	194	48,3
Fiyatların istikrarsız ve istenilen düzeyde olmaması	127	31,6
Fındık Üreticilerinin Refahının Artırılması İçin Ne Yapılmalıdır?		
Fındığa daha fazla fiyat vermelidir	278	69,2
Fındık fiyatlarında istikrar olmalıdır	265	65,9
Fındık yetiştiriciliği konusunda daha fazla bilgi ve eğitimsağlanmalıdır	160	39,8
Devlet fındık bahçelerimizi gençleştirebilmemiz için yardım yapmalıdır	109	27,1
Fiskobirlik peşin ödeme yapılmalıdır	195	48,5
Fındık Yetiştiriciliğine Devam Edecek Misiniz?		
Cevapsız	1	,2
Evet	390	97,0
Hayır	11	2,7

Üreticilerin %57,7'si devletin fındık ile ilgili politikalarına olumlu bakarken %42,3'ü olumsuz bakmaktadır. Özellikle fiyat istikrarsızlığı ve serbest piyasada değerinin altında satılması, yapılan politikalara olan güveni azaltmaktadır. Ancak bu noktada üreticinin tüccarla daha fazla iş ilişkisi içerisinde olması olgusunun da iyi değerlendirilmesi gerekir.

Üreticilerin %60,9'u verilen destekleri yeterli bulmaktadır. Fakat son yıllarda artan maliyet unsurlarındaki artış nedeniyle üreticilerin %39,1'i verilen destekleri yetersiz bulmaktadır. Çiftçilerin tamamı, 2020 yılında alan bazlı gelir desteği (170 TL/da), mazot ve gübre desteğinden (21 TL/da) yararlandıklarını belirtmişlerdir.

Fındık destekleme fiyatları her yıl mevcut veriler ışığında değerlendirme yapılarak ve geleceğe yönelik tahminler ile birlikte belirlenmektedir. Bu durumda verilerin doğru ve sağlıklı bir biçimde toplanması değerlendirilmesi ve analiz edilip yorumlanması gerekmektedir. Çiftçiler bazı yıllarda destekleme fiyatlarının düşük olmasının nedenlerinde ilk sırada devlet politikaları nedeniyle olduğunu beyan etmiştir. Devlet politikalarından sonra ise en büyük sorun yanlış rekolte ve maliyet hesapları ve en son olarak ise rekolte fazlalığı yüzünden seçeneklerini seçmişlerdir.

Kademeli fiyat artışını, ankete katılan çiftçilerin %93'ü doğru bulmaktadır. Bunu doğru bulma nedenleri arasında en önemlisi, belirsizliğe sebebiyet vermemesidir. Bir sonraki yıl fiyatın geçen yıldan daha düşük olmayacağını bilmek, çiftçiler için hem garanti sağlamak hem de üretim planlarını ona göre oluşturmak için önemli bir unsurdur.

Çiftçilerin %71,4'ü fındık sektöründe yaşamış olduğu en büyük problemin girdi fiyatlarının yüksek olması olarak kabul etmiştir. Çünkü temel amaç ekonomik kazanç olması nedeniyle ve girdi fiyatlarının yüksek olmasının bu ekonomik kazancı aşağı düşürmesi nedeniyle çiftçiler bu durumdan çok etkilenmektedir. Girdi kalemlerinin birçoğunun dış ticaret yoluyla karşılanması ve döviz kuruna bağlı olması son yıllarda artan döviz kurlarıyla bu sorun giderek artmıştır. Çiftçilerin girdi fiyatlarından sonra yaşamış olduğu en büyük sorun sektörde üreticilerin yeteri kadar söz sahibi olamamasıdır. Özellikle kooperatifleşmenin yetersiz olması bu durumun en belirgin

göstergesidir. Fındık fiyat oluşumunda dış ülkelerin etkisi ve ülke içindeki tarımsal sistemin tam anlamıyla oturmamış olması, çiftçilerin kendi ürünleri hakkında söz sahibi olmasına engel oluşturmaktadır. Bir diğer sorun ise fiyatlarının istikrarı ve düzeyinin yetersiz olmasıdır. Fiyatların serbest piyasada istenildiği gibi aşağı yukarı hareketi çiftçilerin güvenini zedelemekte ve sektöre olan güvenin azalmasıyla diğer sektörlerle yönelimi arttırmaktadır. Fiyat düzeyinin yeter gelirin altında olması ise tarım dışı sektörlerle yönelimi arttırmakta ve fındık üreticiliği ikinci plana atılmaktadır. Bu sorunlarharicinde dikim alanlarının takip edilememesi fındık alan kurumların çiftçileri zorlaması gibi nedenler fındık sektörünü oldukça sorunlu hale getirmektedir.

Çiftçilerin üretici refahının artırılması konusundaki görüşlerinden en önemlisi, fındık fiyatlarının durumu oluşturmaktadır. Özellikle fiyatların yüksek olması ve istikrarlı bir şekilde olması çiftçilerin sektöre olanı güvenini arttırmakta ve üreticilerin refah düzeyini yükseltici bir unsur olarak görülmektedir. Üreticiler istenilen düzeyde fiyata sahip olduklarında ve fiyat düzeyinin beklenenin altında olmayacağı garantisine sahip olduklarında fındık sektörüne olan güvenini tazelemekte ve bu sektörde olan yatırım ve üretimini arttırmaktadır.

Çiftçilerin %97,0'si ilerleyen yıllarda fındık yetiştirmeyi düşünmektedir. Bunun en önemli nedenleri, fındığın atadan kalan miras olması ve bölgede fındığa alternatif daha ekonomik bir uygulamanın olmayışdır. Son yıllarda kivi gibi bazı alternatif ürünler yaygınlaşmış olsa da üreticilerin üretim bilgileri sebebiyle fındık üretiminde kaldıkları söylenebilir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarım sektörü, insanların geleceği açısından son derece önemli bir sektördür. Bu sektörün içinde yaşanan tüm olumlu ve olumsuz durumlar, insanların geleceklerine dair ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan tasarruflarına yön vermektedir. Bu nedenle tarım sektöründe yaşanan tüm olumsuz durumları, mevcut kaynakları daha iyi kullanarak ve geleceğe dair planları daha gerçekçi yaparak minimuma indirmek gerekmektedir. Dünya nüfusu her geçen gün artmakta ve buna paralel olarak gıda ihtiyacı da artmaktadır. Bu artışın daha dengeli ve kontrol altında yapılması gelecekte yaşanacak büyük felaketlerin önüne geçmede fayda sağlayacaktır.

Tarihin belirli dönemlerinde çeşitli sebeplerle (kuraklık, savaş, salgın hastalıklar vb.) kıtlık yaşanmıştır. Bu dönemlerde insanlığın temel gereksiniminin gıda ve sağlık olduğu pekişmiştir. Fakat günümüzde birçok ülke tarihin acı gerçeklerini bir yana bırakarak gelecekte bu sorunların yaşanmaması için gerekli özveriyi göstermemektedir. Ülkemizde her ne kadar tarım sektörüne ciddi politikalar ile sahip çıkılmaya çalışılsa da bu durum tüm ülkelerin ortak çalışması ile olumlu sonuca ulaşacaktır.

Fındık sektörü, her ne kadar insanların yaşamsal faaliyetlerinin devamı için zorunlu bir ürün olmasa da birçok gıda ürününe hammaddesi olduğundan ve sosyal faydaları düşünüldüğünde dünya gıda ihtiyacının azalmasında önemli rol oynamaktadır. Ayrıca ülke ekonomisine önemli katkısından dolayı, bu sektöre yönelik çalışmalar daha titiz ve dikkatle yerine getirilmelidir. Ülke politikalarında üretici koruyan, teşvik eden, ekonomik olarak üreticilere yeten ve hem üretimine hem de ticaretine yönelik etkin politikaları geliştiren bir sistem olmalıdır. Üreticilerin sorunlarını sadece ekonomik olarak değil aynı zamanda tarımın yoğun olduğu kırsal bölgelerin genel sorunlarını giderici politikalar ile hem sektör korunmalı hem de üreticilerin kırsal alandan kente göçüne neden olan etkenler ortadan kaldırılmalıdır.

Araştırmada genel fındık üretim sorunlarına karşı üretici görüşlerinin araştırılması yanında, üç önemli araştırma sorusu da derinleştirilerek incelenmiştir. Bunlardan ilki, fındık üretiminde kalite ve verim üzerinde etkili olan faktörlerin neler olduğudur. Öne çıkan faktörler, genç nüfusun fındık üretiminde bulunmaması, fındık üretiminin meslek olarak görülmeysi, geleneksel üretim yapılarının kırılmaması ve bilimsel

araştırmaların yetersizliğidir.

Bir diğer araştırma sorusu, fındığa alternatif ürünlerin yaratılamaması, doğal koşullar nedeniyle midir yoksa sosyolojik faktörler önemli midir? Bu sorunun tüm tarımsal üretim alanlarında görülen King Kanunu ile ilişkilendirilse de sosyolojik faktörlerin önemli olduğu vurgulanabilir. Ataerkil bir zihniyetin hâkimiyeti ile uzmanı olduğu düşünölen bir alanda çalışma isteği alternatif ürüne olan yönelimi törpölemektedir.

Son olarak üreticilerin teknoloji ve modernizasyona yaklaşımlarının hasat sonrası süreçle mi ilgili olduğu araştırılmış, araştırma bulguları da hasat sonrasını işaret etmiştir. Öyle ki üreticiler bakım ve teknik alandaki teknolojik ilerlemelerden ziyade maliyet düşürücü, işçiliği azaltıcı teknolojileri tercih etmişlerdir. Üreticilerin, fındık üreticiliğinin meslek olarak görmemesinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan bu bulgu, fındık üretiminin sürdürülebilirliğini rekabet ve pazarlama açısından zora sokmaktadır.

Üreticilerden yüz yüze anket yoluyla elde edilen bilgiler ve anket uygulama esnasında gözlemlenen diğer sorunları ise;

- Bölgedeki kişilerin (fındık üretimi ile ilgili kurum ve kuruluşlar) teknik destek konusunda yetersiz kalması,
- Tarım arazilerinin çoğunlukla miras yoluyla ve diğer sektörlere iş gücü anlamında kaçış ile sürekli azalması,
- Fındık satış işlemlerinde yaşanan sorunlar (randıman belirlemedeki yanlışlıklar, üreticinin tüccara mecburi bağımlı kalması vb.),
- Fındık hasat zamanına tam olarak uyulmaması,
- Üreticilerin devlet politikalarını yetersiz bulması veya politikaların sürekliliğinin olmaması,
- Üretim maliyetlerinin yüksek olması ve fındığa verilen desteklerin üretim girdilerini karşılamadaki yetersizliği,

- Serbest piyasa ekonomisinden sapmaların üreticiyi zor durumda bırakıyor oluşu,
- Randıman işleminin tam anlamıyla belirgin olmayışı veya piyasadaki alıcıların randıman işlemini kendi çıkarlarına kullanması,
- Fındık fiyatlarının istikrarsız olması,
- Ücretli işçilerin çalıştırılmasında yaşanan kalacak yer sorunu, yiyecek ve barınma koşullarının tam anlamıyla olmayışı, işçilerin sigortasız çalışması
- Yeterli pazar olanaklarının olmayışı veya fındığı pazarlama konusunda üreticilerin yetersiz kalması ve
- Kooperatifleşmenin yetersiz olması şeklindedir.

Bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri;

- Bölgedeki teknik destekten sorumlu kişilerin üreticiler ile temasının artırılması ve bunun sürekli hale getirilmesi. Ayrıca ilgili kurumlarda çalışan kişilerin, teorik destekten çok pratik destek sağlamasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bunun sonucunda hem üretim miktarı hem de üretim kalitesi artacaktır. Böylece üretici ekonomisi ve ülke ekonomisi için pozitif bir gelişme olacaktır.
- Tarım arazilerinin kişilere düşen miktarındaki azalmalara en önemli etken miras yoluyla bölünmedir. Tarım arazilerinde bu bölünmenin önüne geçmek için mirasçılardan yeter geliri sağlayabileceği diğer sektörleri de seçenek olarak sunmak ve dolayısıyla bir mirasçının fındık üretiminde kazancını sağlamak, diğer mirasçı ya da mirasçılardan ise farklı sektörlerde ekonomik kazanç elde etmesini sağlamaktır.
- Devlet politikaları, girdi ve ürün fiyatlarını daha kontrollü kılacak şekilde evrimleşmesi gerekmektedir. Geleneksel tarımsal desteklerden başka, spesifik desteklerle üreticinin pazarlama gücünün artırılması sağlanmaktadır. Devlet kurumlarının, bir bölgede gerçekleştirmesi ve ilgili prosedürleri azaltması, fındık üretiminde aidiyet duygusunu arttırarak, fındık üretiminin sürdürülebilirliğini de arttıracaktır.
- Fındık hasat zamanı tam belirli bir tarih olmamakla beraber o yıl yaşanan iklimsel faktörlere göre değişmektedir. Örneğin çok sıcak olan yıllarda daha

erken belirlenen hasat dönemi, yağışlı olan dönemlerde daha geç olmaktadır. Fakat çiftçiler kendi zaman durumlarına göre bu hasat dönemini ayarlamaktadır. Özellikle uygun hasat zamanından önce yapılan hasatta fındıklar daha tam olgunlaşmamış olmakta ve harmanda kurutulurken randımanı, kalitesi ve tadı bozulmaktadır. Buna çözüm olarak ise hasat zamanları her yıl belirlendikten sonra üreticilerin buna uyup uymadıklarının denetlenmesi ve gerekli yaptırımların uygulanması olabilir. Ayrıca Tarımsal Yayım faaliyetlerinin artırılarak bu alanlarda uygulamalar yapılmalıdır.

- Üreticilerin birçoğu yapılan politikaları doğru buluyor olsa da bu politikaların başarıya ulaşması için gerekli denetimlerin yapılmıyor olması, üreticileri memnun etmemektedir. Devletin uygulamış olduğu politikaların başarılı olabilmesi için bu politikaların titizlikle yerine getirilmesi ve denetlenmesi gerekmektedir. Bu noktada tarım danışmanlığı sistemi yeniden gözden geçirilip uygulamaya kanabilir.
- Fındık üretim maliyetleri, üreticilerin ekonomik açıdan en çok sorun yaşadığı bölümdür. Özellikle son yıllarda döviz kurlarında yaşanan yükselmelerinde etkisiyle tarımsal girdi fiyatlarındaki artışlar, üreticileri ekonomik olarak zora sokmaktadır. Gübre, ilaç, yabancı ot müdahale ilaçları, vb. tarımsal girdilerin genel olarak yurt dışı kaynaklı olması ve bunların döviz kurlarına bağlı olması bu ürünlerin fiyatlarını yükseltmektedir. Ayrıca ülkemizde aşırı gübre kullanımının olması da, gübre fiyatlarını önemli kılmaktadır. Üreticiler bilinçsiz şekilde aşırı gübre ile verimi arttırmaya çalışmaktadır. Bu nedenle, artan gübre fiyatları üreticiler olumsuz yansımaktadır. Bununla birlikte tarımsal desteklemelerdeki artış ile tarım girdilerindeki artışın birbirine paralel olmayışı verilen destekleri yetersiz kılmaktadır. Burada öncelikli olarak yapılması gerekenlerden birisi tarımsal girdilerin ülke içinde daha ucuza üretilerek üreticilerin hizmetine uygun fiyatlardan sunulması olacaktır. Diğer yandan üreticilere gerekli eğitimleri vererek aşırı gübreleme önlenmeli ve maliyetler düşürülmelidir. Bir diğer yapılabilecek uygulama ise tarımsal destek fiyatlarındaki artışları girdi fiyat artışlarının üzerinde tutarak üreticilerin mağdur olmasının önüne geçilebilir veya ürün destekleme fiyatları yüksek tutularak üreticilerin kar oranı yükseltilebilir.
- Tarım üreticileri için ürünlerinin fiyatları her şeyden önce gelmektedir. Gelecek

yıl fiyatlarına göre üretimlerine ağırlık vermektedirler. Fındık üreticileri içinde aynı durum geçerlidir. Fındık fiyatlarının kimi yıllarda düşük olması kimi yıllarda yüksek olması istikrarsız bir durum ortaya çıkarmaktadır. Bunun sonucunda fındıktan geçimini sağlayacak olan üreticiler fındığı ikincil plana atıp temel geçimlerini başka sektörlerden yapmaktadır. Böylece fındık üretimi bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Devletin burada yapması gereken öncelik fiyatları yüksek tutmaktan ziyade fiyatların istikrarlı olmasını sağlamaktır. Üreticiler buna göre üretim planlarını yaparak hem kendi geçimlerini sağlayacak, hem de fındık üretimi daha planlı ve sürekli hale gelecektir. Bu noktada etkin stok politikalarının önemi ortaya çıkmaktadır. Stok analizi ve yönetimi başlı başına bir uzmanlık alanı olduğundan, daha işlevsel mekanizmalar oluşturulabilir. Bu sayede piyasa etkinliği sağlanmış, fiyat dalgalanmalarının önüne geçilmiş olacaktır.

- Türkiye’de tarım sektöründe yaşanan en büyük sorunlardan birisi mevsimlik işçilerin durumudur. Her yıl binlerce kişi kendi memleketlerinden başka memleketlere geçimlerini sağlamak için çalışmaya gitmektedir. Bu gidiş sadece mevsimsel olduğu için tam bir sosyal ortam sağlanamamaktadır. Diğer yandan mevsimlik işçilerin sigortasız olması, onlar için ayrıca bir sorundur. Fındık hasadı için genellikle Karadeniz bölgesine Güney Doğu Anadolu’dan mevsimlik işçiler gelmektedir. Bu işçiler hem kültürel hem sosyal hem de ekonomik açıdan birçok sorun yaşamaktadır. Kültürel açıdan özellikle iki bölge insanının yaşam standartlarının ve şekillerinin farklı olması, gelen işçiler için bir dezavantajdır. Sosyal olarak ise işçilerin sigortasız olarak çalıştırılması ve bu işçilerin genellikle aile olarak gelmesidir. Küçük yaşta çocukların yetersiz ortamlarda beslenme, barınma, eğitim ihtiyaçlarını giderme vb. koşulları olumsuz şekilde yaşaması onların kendi yaşlılarına göre dezavantajlı olmasını sağlamaktadır. Ekonomik olarak yaşanan sorunlar ise her yıl açıklanan fındık toplama ücretlerinin altında ücretlere çalıştırılmalarıdır. Bu işçiler için yapılması gereken en önemli çalışma, öncelikle işçilerin normal insani standartlarda yaşama, yeme-içme, barınma, sağlık vb. ihtiyaçlarının olması gereken seviyeye çıkmasını sağlamaktır. Bunun için gerekli yasal zorunlulukları çıkararak bu işçileri çağıran fındık üreticilerinin işçilerin sigortalarını yapma zorunluluğunda olması, işçilerin kalacak yerlerini gerekli standart donanımları temin ederek oluşturması ve işçi

ücretlerinin resmi kurumlar aracılığıyla verilerek düşük ücretli işçi çalıştırılmasının önüne geçilmesi olmalıdır. Burada amaç verilen işçi ücretlerinin açıklanan değer altında verilmesini önlemektir.

- Türkiye, dünya fındık üretiminin büyük bölümünü kendi sağlıyor olsa da bu üretime paralel bir pazarlama olanağı bulunmamaktadır. Üretilen fındık yurt dışına ihraç edilmekte ve daha sonra katma değeri yüksek ürünler olarak tekrar Türkiye piyasasına girmektedir. Türkiye, bu pazarlama olanağına sahip olmadığı için dünya fındık fiyatlarının oluşumunda beklendiği kadar söz sahibi değildir. Bu konumda fındık pazarını etkin şekilde kullanan iki ülke İtalya ve Almanya'dır. Bu durumda yapılması gereken fındığın ülke içindeki pazarlarda katma değeri yüksek ürünlere dönüştürecek olanakları sağlamak daha sonra yurt dışına ihraç edilecek fındığın fiyatında söz sahibi olmasını sağlamak olacaktır. Bu şekilde üreticiler hem daha fazla kar elde edecekler hem de kendi ürünleri hakkında daha fazla söz sahibi olacaktır.
- Ancak sadece fındık değil herhangi bir ürünün dünya fiyatının belirlenmesinde etkinlik konusu, ilgili endüstrinin buna hazır olması, AB gibi önemli bir bloğun pazarlama gücünün kırılması ve her şeyden önemlisi teknolojiyi benimsemeyen çoğunluğu yaşlı temsilcilerden oluşan bir üretici grubunun buna hazır olmasıyla yakından ilgilidir. Yapısal sorunların kısa vadede aşılması söz konusu olamayacağından, bu konuda kısa, orta ve uzun vadeli planlarla bahsi geçen konuda önemli bir yol kat edilebilir.
- Türkiye'deki birçok tarım ürünü ve diğer sektörlerde yaşanan sorunların başında kooperatifleşmenin olmaması gelmektedir. Avrupa'da ve ABD'de birçok kooperatif, etkin şekilde çalışarak ülkenin önemli markaları haline gelmiştir. Ülkemizde bu durum oldukça aşağı seviyelerdedir. Bunun en önemli nedeni çiftçilerin yeterli eğitime sahip olmamasıdır. Diğer yandan daha önceki birçok kooperatifleşme çalışmalarının daha sonra ekonomik bir kazanç kurumu haline gelmesidir. Tarımdaki üreticilerin örgütlenmesi, üreticilerin sorunlarına çözüm bulma, tarım politikalarına yön verme, üretim planlanmasının yapılması, maliyetlerin azaltılması, pazarlama sorunlarına çözüm bulma, araçların kar marjının azaltılması, ve üreticilerin eline daha yüksek fiyat geçebilmesi açısından zorunluluk arz etmektedir (Bozoğlu 2018).

Fındık üreticilerinin genel olarak sorunlarının çözümü, etkili bir tarım politikasının varlığı, bu politikaların uygulanabilirliği, üreticilerin ekonomik kazancının ön planda olması, kooperatifleşme yapısının güçlü ve etkin olması, fındık üreticileri ile araçların fiyat belirlemede eşit temsil hakkına sahip olması, verim ve kalite için teknik bilgi desteğinin yeterli düzeyde verilmesi, alternatif ürünlerin yaratılması, tarımsal bilgi ağının düzenli ve güvenilir olması, mevsimlik geçici işçilerin sosyal haklarının standartlarının yükseltilmesi, fındığa yönelik katma değer artışının sağlanması ve fındık pazarlamasında politikaların, üreticilere güven vermesi ve yeni pazarlar bulması ile mümkün olabilir.

KAYNAKLAR

- Akçin, Y. (2010). *Fındıkta Verim Ve Verime Etki Eden Bazı Özellikler Arasındaki İlişkiler*. Ordu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Akseki, U. (2012). *Dünya Fındık Piyasasında Fiyat Oluşumu Ve Türkiye İçin Alternatif Politikaların Belirlenmesi*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Anonim. (2017). *Genel Bilgiler*. Karadeniz İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği.
<https://kib.org.tr/tr/content.asp?PID=%7BD29BBD88-E98A-49A3-A7E8-133A7E9F1C43%7D>
- Anonim. (2021). *Fındık fiyatları yükseldi mi? Randıman nasıl hesaplanır?* Fındık TV.
<https://www.findiktv.com/findik-fiyatlari-yukseldi-mi-randiman-nasil-hesaplanir.html>
- Atakan, N. (1995). *Çiğ ve Kavrulmuş İç Fındığın Mikrobiyolojik Kalitesinin Belirlenmesi*. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Aydın, A. (2020). *Fındık Üretiminde Enerji Ve Maliyet Analizleri*. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Fındık Alanlarının Tespitine Dair Kararda Değişiklik Yapılması Hakkında Karar, Pub. L. No. 2014/7253, Resmi Gazete (2015).
- Bars, T., Uçum, İ., & Akbay, C. (2018). ARIMA Modeli ile Türkiye Fındık Üretim Projeksiyonu . *KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi, Özel Sayı*, 154–160.
<https://doi.org/10.18016/ksutarimdoga.v21i41625.473029>
- Bayramoğlu, Z. (2010). Tarımsal Verimlilik Ve Önemi. *Selçuk Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 24(3), 52–61.
- Bostan, S. Z. (1997). Türkiye fındık yetiştiriciliğinde sorunlar ve çözüm yolları. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi (Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi)*, 12(2), 127–133.
- Bostan, S. Z. (2001). VARIATION IN MORPHOLOGICAL AND POMOLOGICAL CHARACTERISTICS IN HAZELNUT AT SIX ELEVATIONS. *Acta Horticulturae*, 556, 197–202. <https://doi.org/10.17660/ActaHortic.2001.556.28>

- Bozoğlu, M. (2018). Türkiye'nin Fındık Piyasası: Tespitler ve Yapılması Gerekenler TÜRKTÖB Dergisi 2018 sayı:27 sayfa:11-13
- Bozoğlu, M. Yılmaz, M. Sayın, C. (2022). Mevsimlik Fındık Tarım İşçiliği Yapan Ailelerin Çocuklarına Yönelik Düşüncelerinin Değerlendirilmesi: Bir Sosyal Ağ Analizi
- Bozoğlu, M. (2018). Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi *Journal of the Institute of Science and Technology* 8(4): 325-335,
- Bulut, N. D., Bozlar, T., Daşdemir, İ. 2021. The Economic Analysis of Blueberry Cultivation in Eastern Black Sea Region of Turkey. *Pakistan Journal of Agricultural Science* 58(5):1437-1444.
- Duman, M. (2008). *Fındık Kitabı*. Kitabevi.
- Erdoğan, V. (2018). Fındık: Yetiştiricilik, Sorunlar, Öneriler ve Yenilikler. *TURKTÖB Dergisi*, 27, 4–10.
- FAO. (2020). *Ticaret İstatistikleri*. <https://www.fao.org/faostat/en/#data/TCL>
- FAOSTAT. (2022). *Üretim İstatistikleri*. <https://www.fao.org/faostat/en/#data>
- Giresun Ticaret Borsası. (2015). *Piyasa Analizleri*. <http://www.giresuntb.org.tr/images/piyasaanalizi2.pdf>
- Giresun Ziraat Odası Başkanlığı. (n.d.). *Fındığın Kullanım Alanları*. Retrieved November 24, 2021, from <https://www.giresunziraatodasi.org.tr/findigin-kullanim-alanlari>
- Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. (2013). *Fındık çalıştay sonuç raporu*. [https://www.tarimorman.gov.tr/BUGEM/Belgeler/Duyurular/BASIM-findik çalıştay1 \(2\).pdf](https://www.tarimorman.gov.tr/BUGEM/Belgeler/Duyurular/BASIM-findik-çalıştay1(2).pdf)
- Gül Yavuz, G., & Polat, K. (2012). *Durum ve Tahmin Fındık 2011/2012*. [https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/Yayın Arşivi/2006-2011 Yayın Arşivi/YayınNo198.pdf](https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/Yayın_Arşivi/2006-2011_Yayın_Arşivi/YayınNo198.pdf)
- Gündüz, R., Toprak, C., Yazar, Ö. V., Küçükkavruk, K., & Aksakal, E. (2018). *Fındık Sektör Araştırması Raporu*. <https://www.rekabet.gov.tr/Dosya/sector-raporlari/findik-sektor-raporu1-20180606113339725.pdf>
- Gürlük, S., Turan, Ö, 2013. Avrupa Birliği ve Türkiye Tarım Ekin Yayınevi, Bursa
- Gürlük, S. 2022. Gıda Politikası, Dora Yayıncılık, Bursa

- International Nuts and Dried Fruits Council. (2019). *Nuts and Dried Fruits Statistical Yearbook*. <https://inc.nutfruit.org/the-inc-launches-the-statistical-yearbook-2018-2019/>
- Kahraman, M. (2016). *Ordu-Merkez İlçe Fındık Bahçelerinin Toprak Verimliliği ve Bitki Besleme İlişkilerinin Saptanması*. T.C. Ordu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Karadeniz İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği. (2020). *Ülkelere Göre İhracat İstatistikleri*. <https://kib.org.tr/tr/ihracat-istatistikler-findik-istatistikleri-ulkelere-gore-ihracat-istatistikleri-1.html>
- Karadeniz, T., Bostan, Z. S., Tuncer, C., & Tarakçıoğlu, C. (2009). *Fındık Yetiştiriciliği*.
- Karapınar, A. (2019). *Türkiye Fındık Sektöründeki Arz Fazlalığı Kapsamında İhracatın Belirleyicileri Üzerine Bir Çalışma*. Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kasaplıgil, B. (1968). *Chromosome studies in the genus Corylus* (No. 59; Ege Üniversitesi Fen Fakültesi İlimi Raporlar Serisi).
- Kayalak Balık, S. (n.d.). *Fındık Yetiştirme Tekniği*. Retrieved January 7, 2022, from <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/findik/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId=22>
- Kayalak, S. (2009). *Türkiye Fındık Piyasasındaki Ekonomik Değişkenlerin Yapısal Değişimi ve Zaman Serisi Analizi*. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kesen, S., Sönmezdağ, A. S., Kelebek, H., & Selli, S. (2016). Ham ve Rafine Fındık Yağlarının Yağ Asitleri Bileşim. *Çukurova Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 31, 79–84.
- Kılıç Topuz, B., Kılıç, O., Boz, İ., & Aydın Eryılmaz, G. (2019). Türkiye’de fındık üretim alanlarının daraltılması politikası. *Akademik Ziraat Dergisi*, 8(1), 141–148. <https://doi.org/10.29278/azd.594060>
- Kılıç, O. (1997). *Samsun İli Çarşamba ve Terme İlçelerinin ova köylerinde fındık üretimine yer veren tarım işletmelerinin ekonomik analizi ve fındığa alternatif üretim planlarının araştırılması*. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kılıç, O., Cinemre, H., Ceyhan, V., & Bozoğlu, M. (2005). *Samsun İli Çarşamba ve Terme İlçelerinin Ova Kesiminde Fındığa Alternatif Üretim Planlaması*. (TAP-012).

- Kıralı, A. (2006). Fındık ve Uygulanan Politikalar Üzerine Sanayi ve Ticaret Bakanlığının Görüş ve Önerileri . In T. Karadeniz (Ed.), *3.Fındık Şurası*. Uğur Yayınları.
- Kırca, L., Bak, T., Kırca, S., & Karadeniz, T. (2018). Fındığın Kullanım Alanları ve İnsan Sağlığına Etkileri. *Bahçe Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi, Özel Sayı(2)*, 292–299.
- Köse, Ş. . (1983). *Türkiye’de Uygulanan Destekleme Politikalarının Amaç ve Hedefleri Açısından Değerlendirilmesi*. Devlet Planlama Teşkilatı Koordinasyon Başkanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2020). “OKURYAZARLIK SEFERBERLİĞİ İLE 1 MİLYON KİŞİ OKURYAZAR OLDU”. <https://www.meb.gov.tr/okuryazarlik-seferberligi-ile-1-milyon-kisi-okuryazar-oldu/haber/21589/tr>
- Mutlu Çamoğlu, S., Akıncı, M., & Bozkurt, A. D. (2011). Fındık Sektörü Ekonomik ve Yapısal Problemleri Ordu İli Değerlendirilmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 3(6)*, 27–48.
- NESTLE. (2014). *Fındık*. <https://www.nestle.com.tr/csv/kirsal-kalkinma-ve-sorumlu-tedarik/sorumlu-tedarik/findik>
- Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği. (n.d.). *İhracatında Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu Primi Kesintisi Yapılacak Mallar*. Retrieved May 5, 2020, from <https://oaib.org.tr/tr/bilgi-merkezi-sikca-sorulan-sorular-ihracatinda-destekleme-ve-fiyat-istikrar-fonu-primi-kesintisi-yapilacak-mallar-hakkinda-bilgi-verebilir-misiniz.html>
- Öztürk, D., & Arıcı, F. (2017). Fındık İşleme Tesislerinde Kalite ve Gıda Güvenliği Yönetim Sistemlerinin İncelenmesi: Ordu İli Örneği. *The Journal of Social Sciences, 12*, 324–338. <https://doi.org/10.16990/SOBIDER.3520>
- Şabanoğlu, M. (2020, September). Önce Fındık Vardı. *Atlas Dergisi*. <https://www.atlasdergisi.com/gundem/once-findik-varidi.html>
- Savran, H. E. (n.d.). *Gıda Olarak Fındığın Değeri*. Fındık Araştırma Enstitüsü. Retrieved August 8, 2022, from <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/findik/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId=29>
- Shone, G., & Borowski, N. (2021, November 24). Büyüyen çikolata piyasası yatırımcıların yeni göz bebeği haline geldi. *EURONEWS*. <https://tr.euronews.com/next/2021/11/24/buyuyen-cikolata-piyasas-yat-r-mc-lar-n-yeni-goz-bebegi-haline-geldi>

- Sıray, E., Özdemir, F., Duyar, Ö., Erol, H., Sayılı, M., & Akçay, Y. (2015). Fındık Yetiştiren İşletmelerin Ekonomik Analizi: Giresun İli Örneği. *Journal of Agricultural Faculty of Gaziosmanpaşa University*, 32(2), 64–78. <https://doi.org/10.13002/jafag824>
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2019). *2018 Yılı Fındık Raporu*. <https://ticaret.gov.tr/data/5d41e59913b87639ac9e02e8/5c41e34d540794faaa011bdfa3466ff3.pdf>
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2020). *Tarımsal Destekler*. <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Tarimsal-Destekler>
- T.C Avrupa Birliği Başkanlığı. (2022). *Fasıl 11: Tarım ve Kırsal Kalkınma*. <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=76>
- Fındık Üretiminin Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesi ile Fındık Yerine Alternatif Ürün Yetiştirmeyi Tercih Eden Üreticilerin Desteklenmesine Dair Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik, Pub. L. No. 2001/3438, Resmi Gazete (2002).
- T.C Tarım ve Orman Bakanlığı. (2020). *Fındık Alan Bazlı Gelir Desteği*. <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Tarimsal-Destekler/Alan-Bazli-Destekler/Findik-Alan-Bazli-Gelir-ve-Alternatif-Urun-Destegi>
- T.C Ticaret Bakanlığı. (2020). *Gümrük Vergileri*. <https://ithalat.ticaret.gov.tr/Duyurular/Gumruk-Vergileri-Sorgulama>
<https://ithalat.ticaret.gov.tr/duyurular/gumruk-vergileri-sorgulama>
- TEPGE. (2020). *Tarım Ürünleri Piyasaları Fındık Raporu*. <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Menu/27/Tarim-Urunleri-Piyasaları>
- TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası. (2018). *Fındık raporu-2018*. https://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=30070&tipi=17&sube=0
- Trabzon Ticaret Odası. (2010). *2010 Fındık Raporu Türkiye’de Fındık Ve Fındık Sektörü*. https://www.tb.org.tr/uploads/files/3182-2010_findik_raporu.pdf
- TUİK. (2020). *Fındık Tüketimi*. www.tuik.gov.tr
- TUİK. (2022). *Bitkisel Üretim İstatistikleri*. <https://Data.Tuik.Gov.Tr/Kategori/GetKategori?P=tarim-111&dil=1>
<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=tarim-111&dil=1>
- Turhan, S. (2011). *Türk Fındık Yağlarının Trigliserit Yapılarının Belirlenmesi*. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

- Türkiye Standartları Enstitüsü. (2020). *Fındık ve İlgili Ürünlere Ait Standartlar*.
www.tse.gov.tr
- Uçar, Ö. (2014). *Türkiye Fındık İhracat Talebi*. T.C Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vural, A. M. M. (2008). *Fındıkta Destek Politikalarındaki Değişimin Üretici Üzerindeki Etkisi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Yalçın, H. (2009). *Fındık Sektörünün Türkiye Ekonomisi ve İhracatındaki Yeri, Önemi ve Sektörün Sorunları*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Yavuz, F. 2000. Tarım Politikası, Erzurum Atatürk Üniversitesi Yayınları
- Ziraat Odası Tarımsal Bilgi Platformu. (2022). Yıllara Göre Gübre ve Mazot Fiyatları 2002-2022 - Ziraat Odası Portal (ziraatodasi.gen.tr)
- WB, 2022. World Bank Database www.worldbank.org.tr

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Uğur BAYRAK
Doğum Yeri ve Tarihi : KORGAN – 01.09.1995
Yabancı Dil : İngilizce

Eğitim Durumu
Lise :
Lisans X
Yüksek Lisans

Çalıştığı Kurum/Kurumlar : Yurt İçi Kargo

İletişim (e-posta) : ugurbayrak@gmail.com

Yayınları